

Vydané pri príležitosti 220. výročia narodenia Jána Kollára.

Tatiana Ivantyšinová, Peter Podolan, Miriam Viršínská

Básnik a mesto

Viedenské roky Jána Kollára

SDK SVE
PRO HISTORIA

Bratislava 2015

ISBN – 978 – 80 – 970376 – 6 – 6

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

© PhDr. Tatiana Ivantyšinová, CSc.

© PhDr. Peter Podolan, PhD.

© Mgr. Miriam Viršínská, PhD.

Recenzenti:

Mgr. Dana Hučková, CSc.

Mgr. Peter Šoltés, PhD.

Preklad resume do angličtiny: Lenka Procházková

Jazyková úprava: Mgr. Magdaléna Sedláčková

© SDK SVE

© PRO HISTORIA

© Návrh obálky: Péter Renczés

Druhé prepracované a rozšírené vydanie.

Publikácia je výstupom grantového projektu VEGA č 2/0180/13 –15 *Slováci a vzťahy medzi národmi v strednej a východnej Európe (19. –20. stor.): mýty – stereotypy – historická pamäť*, riešeného na HÚ SAV.

ISBN – 978 – 80 – 970376 – 6 – 6

Vydané pri príležitosti 220. výročia narodenia Jána Kollára.

Tatiana Ivantyšinová, Peter Podolan, Miriam Viršinská

Básnik a mesto

Viedenské roky Jána Kollára

**SDK SVE
PRO HISTORIA**

v spolupráci s Historickým ústavom SAV

Bratislava 2015

JÁN KOLLÁR VO VIEDNI

Rakúsko–slovenský kultúrny spolok vo Viedni vznikol 31. októbra 1982. Počas svojej vyše 30-ročnej histórie sa intenzívne venoval a venuja odkazu významných Slovákov na území Rakúska a osobitne Viedne.

Ján Kollár zomrel 24. januára 1852 v dome na Ungargasse 5 v treťom viedenskom obvode. Pri príležitosti 145. výročia jeho úmrtia sme sa rozhodli inštalovať na tomto dome pamätnú tabuľu. Tu prežil Ján Kollár, ako profesor Viedenskej univerzity, posledné roky svojho života (1849 – 1852).

Od myšlienky po realizáciu prešlo presne sedem rokov. Tabuľa vyhotovená akademickým sochárom Igorom Mosným už niekoľko rokov zdobila priestory spolku, kým sa podarilo získať súhlas Pamiatkového úradu Rakúskej republiky a osadiť ju na rožnú fasádu domu v Ungargasse 5 a Beatrixgasse. Problémom bolo, že na čelnej fasáde domu na Ungargasse sa nachádza pamätná tabuľa Ludwiga van Beethovena, ktorý tu v zime roku 1823/24 býval so svojim synovcom a tu zložil svoju 9. symfóniu.

Slávnostného odhalenia pamätnej tabule Jána Kollára 7. októbra 2004 sa zúčastnili poprední predstavitelia Slovenskej republiky v Rakúsku, predstavitelia Matice slovenskej a Rakúsko-slovenského kultúrneho spolku. Tabuľu odhalil, vtedajší generálny biskup Evanjelickej cirkvi augsburgského vyznania na Slovensku, Prof. ThDr. Július Filo.

Stalo sa tak po sto rokoch odo dňa, ako boli telesné pozostatky Jána Kollára prevezené do Prahy, kde boli slávnostne uložené na Olšanskom cintoríne.

Ing. arch. Ingrid Konrad

predsedníčka Rakúsko-slovenského kultúrneho spolku vo Viedni

OBSAH

Úvod	9
<i>Básnik a Viedeň</i>	11
1. Ján Kollár: básnik, mysliteľ, vedec	14
2. Život v Pešti	17
2.1. <i>Kollár a slovenskí evanjelici</i>	20
2.2. <i>Literárna tvorba v rokoch 1819 – 1849</i>	24
2.3. <i>Počiatok záujmu o minulosť Slovanov</i>	26
3. V cisárskych službách	40
3.1. <i>Kollárove memorandá</i>	42
3.2. <i>Právnická komisia</i>	51
3.3. <i>Ján Kollár a „Slovenské noviny“</i>	52
4. Kollár a evanjelická cirkev a. v. (1848 – 1852)	56
5. Vedec a profesor „slovanskej starovedy“	64
6. <i>„Staroitalia slavjanská“</i>	70
7. Práca na „Bohoch z Retry“	78
8. Slovania a Ján Kollár	91
<i>Kollárov viedenský sen a realita</i>	101
Resume	103
Pramene a literatúra	104
Zoznam skratiek	114
Obrazová príloha	115
Autori	126
Menný register	128

ÚVOD

Po roku 1989 sa Viedeň stala pre mnohých Slovákov objektom intenzívneho kultúrnohistorického záujmu. Jeho súčasťou bolo aj hľadanie „stôp významných Slovákov vo Viedni“. Pozornosť pútala i osobnosť Jána Kollára, profesora viedenskej univerzity v rokoch 1849 – 1852. Inštalovanie pamätnej tabule vo vstupnej hale viedenskej univerzity a neskôr na dome na Ungargasse 5, kde Kollár býval a v roku 1852 zomrel, bolo podnetom na zamyslenie, či naša verejnosť má dostatok poznatkov o Kollárových rokoch strávených vo Viedni. Už prvé sondy do literatúry ukázali, že posledné roky života Jána Kollára nie sú dostatočne spracované a opis jeho pôsobenia vo Viedni iba málo pokročil od prvého jubilejného viedenského zborníka z roku 1893. Aj v novšej slovenskej odbornej spisbe bolo pôsobenie Jána Kollára vo Viedni v rokoch 1849 – 1852 málo docenené a zostalo v tieni jeho jazykových sporov so štúrovcami.

Myšlienka vydania monografie o viedenských rokoch Jána Kollára sa stretla s pozitívnou odozvou u potenciálnych autorov a veľmi rýchlo bola dosiahnutá zhoda v zásadných otázkach. Zrod knihy bol však pomerne zdĺhavý a spätý s rôznymi problémami. Súviselo to s tým, že aktivity Jána Kollára boli v posledných rokoch života mimoriadne bohaté a rôznorodé. V rokoch 1849 – 1852 sa zúčastnil na tvorbe vládnych projektov na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku a od roku 1849 pôsobil ako profesor „slovanskej starovedy“ na univerzite. V tom treba vidieť dôvody, pre ktoré monografia vznikala ako súhrn viac-menej autonómnych textov, ktoré nebolo jednoduché sklbiť do jednotného celku.

Pôvodný zámer – sústrediť sa výlučne na život Kollára vo Viedni – sa ukázal ako nereálny, lebo mnohé jeho myšlienky a činy z tohto obdobia majú svoj pôvod v peštianskych rokoch. Odchodom z Pešti sa však nespretáhali všetky predošlé väzby. Vo Viedni Kollár iba v iných podmienkach pokračoval v tom, čo začal už predtým.

Autorom najväčšej časti kolektívnej monografie je Peter Podolan. Napísal kapitolu **Život v Pešti (1819 – 1849)** a kapitoly venované Kollárovej vedeckej a pedagogickej práci – **Vedec a profesor slovanskej starovedy**, „*Staroitalia slavjanská*“, **Práca na „Bohoch z Retry**.“ Spracoval aj obsiahly zoznam literatúry k téme.

Kapitolu **Kollár a evanjelická a. v. cirkev (1849 – 1852)** napísala Miriam Viršínská, kapitolu **Slovania a Ján Kollár** Tatiana Ivantyšynová.

Aby sa kniha nestala iba akousi mozaikou, ale predstavila mnohostrannú a vnútornú protirečivú osobnosť Jána Kollára v jej celistvosti, na niektorých kapitolách pracovali niektorí autori spolu. Na úvodnej kapitole **Ján Kollár – básnik, mysliteľ, vedec** sa podieľali všetci autori, kapitolu **V cisárskych službách** pripravili spoločne Tatiana Ivantyšynová a Miriam Viršínská.

Úvod do problematiky nazvaný *Básnik a Viedeň* napísala Tatiana Ivantyšynová, záverečné zhrnutie *Kollárov viedenský sen a realita* Miriam Viršínská.

Pri práci nad knihou nám v mnohom pomohli kolegovia z Historického ústavu SAV a Ústavu slovenskej literatúry SAV, za čo im patrí naša vďaka. V ústrety nám vychádzali aj pracovníci Univerzitnej knižnice v Bratislave, Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine a Literárneho archívu Památníku národného písennictví v Prahe. V obrazovej prílohe knihy publikujeme viaceré ilustrácie s láskavým dovolením SNK – LA a UK Bratislava.

Editori vyslovujú poďakovanie Rakúsko-slovenskému spolku za udelenie súhlasu na reprodukciu fotografie pamätnej tabule Jánovi Kollárovi, inštalovanej z iniciatívy spolku na dome na Ungargasse 5 v treťom viedenskom obvode, na obálke knihy. Veľkou vďakou sme zaviazaní predsedníčke spolku pani Ing. arch. Ingrid Konrad, ktorá nás oboznámila s históriou vzniku a osadenia pamätnej tabule. Text uverejňujeme v úvode knihy.

Tatiana Ivantyšinová
Peter Podolan
Miriam Viršínská

BÁSNIK A VIEDENŤ

Slávy dcéra vyniesla Jána Kollára na slovanský Parnas. Stal sa obdivovaným a uctievaným básnikom a jeho víziu budúcnosti Slovanov verejnosť prijala s nadšením. Kultúrne a politické potreby slovanských národov sa však postupne dostávali do protirečenia s jeho názormi a rady jeho kritikov sa množili. Kodifikáciu štúrovskej slovenčiny v roku 1843 Kollár odmietol, čím vyvolal rozkol v tábore slovenských vzdelancov, ktorý sa za jeho života prekonať nepodarilo.

V meruôsmych rokoch pokročil proces národnej emancipácie Slovákov mlhovými krokmi dopredu a vedúce postavenie v slovenskom národnom hnutí zaujali štúrovci. Kollár sa ocitol na jeho na okraji, iba s hrstkou svojich verných. Pre početné útoky maďarských radikálov v revolučnej Pešti bol jeho život v priamom ohrození, a preto sa z obavy o bezpečnosť svojej rodiny verejne dištancoval od slovenského povstania v hornouhorských stoliciach. Týmto gestom sa však priepať medzi ním a štúrovcami ešte prehĺbila.

Jedným z dôsledkov maďarskej revolty proti Viedni bolo, že rakúska vláda upriamila svoju pozornosť na nemaďarské národy v Uhorsku. Návrhy na nové usporiadanie krajiny po ukončení bojov mali prihliadať aj na ich požiadavky a byť akousi odmenou za lojalitu, prejavenu habsburskému domu v rokoch 1848 – 49.

Pozvanie do Viedne za poradcu („dôverníka“) v novoutvorenom poradnom orgáne vlády pre záležitosti Slovákov v Uhorsku bolo pre Kollára východiskom z jeho neľahkej situácie. Odchodom z postu pastora evanjelického zboru však aj veľa strácal. Neprišiel iba o stály príjem, ale aj o oporu, ktorú mal vo svojich cirkevníkoch.

Zo slovenských poradcov, napospol konzervatívneho zmýšľania a oddaných trónu, bol Kollár najznámejšou a najvýznamnejšou osobnosťou. V nemeckom kultúrnom prostredí bol už pred revolúciou 1848 – 49 uznávaný ako básnik európskeho formátu. Nazývali ho „českým Dantom“. Pre mnohých bol „*prorokom*“, ktorý prebudil „*mlkve masy*“. Videli v ňom hlavne „*nadšeného hlásateľa literárneho Slovanstva*“, hoci jeho vášeň pre všetko slovanské vzbudzovala neraz úsmev. Vlúdne prijatie vo vládných kruhoch a priazeň rakúskej verejnosti Kollár nesmierne ocenil. Po rokoch kritiky zo slovenskej a útokov z maďarskej strany, bol obdiv Viedenčanov pre neho doslova balzamom na jeho utrápenú dušu. To, že sa v postoji členov vlády voči nemu prejavovala istá blahosklonnosť, Kollár buď nevnímal, alebo pokladal za nedôležité.

Pre neho bolo smerodajné, že vďaka svojmu miestu poradcu mal prístup k mnohým vplyvným osobnostiam a vo viacerých záležitostiach bol jeho hlas aj vypočutý. Kollár loboval nielen za seba, ale vymohol aj miesta pre viacerých svojich priaznivcov. Jeho menovanie na post univerzitného profesora „slovanskej starovedy“ možno pokladať viac za akt politickej vôle najvyšších miest, než za prejav uznania jeho vedeckým zásluhám.

Barón Helfert, ktorý mal ku Kollárovi priateľský vzťah a sám prispel k jeho menovaniu, sa o tom neskôr vyjadril, že mu bolo udelené hlavne „*pro jeho slavné jméno*“.

Miesto na univerzite neprineslo Kollárovi taký ohlas a uznanie jeho historických výskumov, aký možno očakával. Ocenili ho iba viaceré vedecké spoločnosti, ktoré ho zvolili za člena. Ako profesor bol však viac ako predtým vystavený kritike, ktorá ho vôbec nešetila. O kvalite jeho historických výskumov nemal vysokú mienku ani jeho priaznivec barón Helfert, ktorý ho vo svojich spomienkach označil za diletanta. Napriek niektorým skeptickým hlasom sa Kollár vo svojej funkcii profesora stále tešil podpore vlády. O vydanie jeho monumentálneho diela *Staroitalia slavjanska* vo vydavateľstve Rakúskej akadémie vied sa svojím vplyvom zasadil aj minister Bach.

V roku 1849 došlo k zblíženiu medzi stúpecami štúrovskej slovenčiny (Novoslovákmi) a priaznivcami Jána Kollára (Staroslovákmi). Obidve krídla slovenského národného hnutia sa usilovali o osamostatnenie Slovákov (hornouhorských stolíc) a vytvorenie štátoprávneho celku (kniežatstva, vojvodstva) podriadeného priamo Viedni (ríšskemu snemu). Štúrovcom nepochybne Kollárovo vplyvné postavenie pri vláde imponovalo, ale niet dokladov o tom, že by ho žiadali o pomoc. Kollár sa väčšmi obával, aby mu svojím radikalizmom nenarušili jeho vlastné plány.

Pri presadzovaní slovenských požiadaviek sa štúrovci opierali o väčší politický vplyv a podporu slovenskej verejnosti. Kollár sa mohol spoliehať iba na niektorých vplyvných členov vlády. Obidve stratégie napokon zlyhali. Porážkou maďarských vzbúrencov sa v monarchii posilnil politický vývin smerujúci k vláde silnej ruky (ne-oabsolutizmus) a radikálne štátoprávne zmeny v Uhorsku boli odsunuté ad acta.

Priepasť medzi oboma táborami naďalej prehľbovali nanovo vzplanuté jazykové spory. Vládou iniciovaná reforma školstva v Uhorsku predpokladala zavedenie vyučovania v „materinskom jazyku“. V tomto ohľade Kollár zaujal nekompromisný postoj a presadzoval tzv. staroslovenčinu (slovakizovanú češtinu). Pri jej zdôvodňovaní sa odvolával najmä na historickú tradíciu a efektívnosť systému vzdelávania (rovnaké učebnice pre oblasť Čiech, Moravy a Slovenska). Pre svoje zámery získal podporu u početnej vrstvy viedenských Čechov, ktorí pôsobili v štátnej správe.

Staroslovenčina sa napokon, aj jeho pričinením, uplatnila vo vydávaní vládnych *Slovenských novín*, ktoré vychádzali vo Viedni v rokoch 1849 – 1861. Od 1. januára 1850 nahradila v novinách štúrovskú slovenčinu, čo vyvolalo nevôľu medzi jej stúpecami. Kritické hlasy sa ozvali veľmi skoro na stránkach obnovených Hurbanových *Slovenských pohľadov* (*Slovenskje pohladi na vedi, umeňja a literaturu*, 1851 – 1852). Do polemiky, ktorá sa rozvinula medzi redaktormi *Slovenských pohľadov* J. M. Hurbanom a *Slovenských novín* D. Lichardom, zasiahol Kollár iba okrajovo, ale celý spor bol vedený v jeho mene a opieral sa o jeho autoritu. Kollárova vízia kultúrnej jednoty Slovákov na báze staroslovenčiny si, okrem úzkeho okruhu jeho prívržencov, nezískala širšiu podporu. *Slovenské noviny* vychádzali do roku 1861 a po ich zániku aj redaktor novín Daniel Lichard, horlivý zástanca Kollárovej staroslovenčiny, prešiel na pozície štúrovcov.

Svoju poslednú prednášku na univerzite Kollár už pre náhlu nevoľnosť nedokončil. Po krátkej chorobe zomiera – 24. januára 1852 – pomerne mladý, vo veku 59 rokov.

Kollárova náhla smrť prekvapila a zarmútila celý slovanský svet. Najviac to pocítili jeho stúpenci v *Slovenských novinách*, ktorí jeho odchodom strácali duchovného vodcu a ochrancu staroslovenčiny. Preto neprekvapuje brutálna reakcia Daniela Licharda, ktorý v *Slovenských novinách* označil Kollára za „mučedníka“ Hurbanových *Slovenských pohľadov*. Mýtus o „trpkom konci“ Kollárovho života vo Viedni, ktorý Lichard dal do obehu, zrejme ovplyvnil i jeho súčasníkov, ako o tom svedčia neskôr vydané memoáre.

Pre štúrovcov sa Kollárovou smrťou uzavrel jazykový spor, ktorý rozdeľoval slovenskú kultúrnu elitu bezmála desaťročie. Hurban s Lichardom ešte nejaký čas viedli polemiky, až napokon prišli k rozumu a zmierili sa.

S Kollárom odišla jedna z veľkých legend slovanského národného obrodnia. Jeho hrob na Cintoríne sv. Marka vo Viedni bol, ako pamätané miesto a symbol slovanskej vzájomnosti, pietne opatrovaný a navštevovaný najmä viedenskými Slovanmi.

Význam diela Jána Kollára pre Slovanstvo a jeho zásluhy o vznik moderného slovenského národa neboli v historickom vedomí Slovákov, i napriek kritickým hlasom, nikdy spochybňované. Osobnosť Jána Kollára postupne zaujala jedno z najdôstojnejších miest v národnom panteóne Slovákov. Jeho myšlienka slovanskej vzájomnosti bola živá medzi Sloákmi po celé 19. storočie a v niektorých ohľadoch pretrvala aj v 20. storočí.

1. JÁN KOLLÁR: BÁSNIK, MYSLITEĽ, VEDEC

Do povedomia súčasníkov sa Kollár zapísal ako mimoriadne všestranná osobnosť. Bol nielen básnikom, prozaikom, filozofom či slavistom, zberateľom ľudovej slovesnosti a jazykovedcom, ale aj evanjelickým kňazom, kazateľom a teológom a ku koncu života sa stal profesorom slovanskej archeológie na viedenskej univerzite. Výrazne ovplyvnil formovanie českej a slovenskej kultúry. Ako básnik bol známy a uznávaný v celej Európe, obzvlášť v nemecky hovoriacich krajinách. Pre nastupujúcu generáciu štúrovcov sa stal priam modlou.

Záujem o slovanskú minulosť sa prejavil už v jeho prvých básnických dielach a zanechal trvalé stopy aj na jeho neskoršej tvorbe. V básnických dielach reflektoval všetko, čo bolo spojené so svetom Slovanov: ich najstaršiu históriu, jazyk, literatúru i ľudovú slovesnosť. Silnou inšpiráciou jeho poézie bola herderovská koncepcia dejín a jeho viera v ideály humanizmu a veľkú budúcnosť Slovanov. Za svojho života vytvoril nezabudnuteľné dielo tvorené básnickými zbierkami, memoárovou a cestopisnou prózou, rozsiahlymi teoretickými spismi z oblasti slovanskej archeológie, histórie a jazykovedy, prácami o slovanskej vzájomnosti, homiletickou spisbou a zbierkami ľudovej slovesnosti. V jeho tvorbe sa prelínala osobná subjektívna výpoveď s vedeckými prvkami, básnická ambícia s vedeckou, navzájom však tvoria jeden nedeliteľný celok.

Kollár vo svojej umeleckej tvorbe hľadal inšpirácie z viacerých kultúrnych a literárnych ideových zdrojov. V jeho diele sa objavujú stopy humanizmu a renesancie, barokového slavizmu, klasicizmu aj romantizmu. Domácu kultúrnu a literárnu tradíciu prepojoil s európskou. Kollárovým básnickým ideálom je svet nepokoja a vnútorného napätia, svet plný aktivizmu a odhodlania na činy. V jeho básnickej tvorbe dominuje na jednej strane ľúbostná a na druhej strane vlastenecká tematika. Východiskom z ľúbostného sklamanie a žiaľu nad smutným osudom slovanského národa je mu čínorodá práca pre národ a viera v lepšiu budúcnosť.

Vytváranie ideálneho sveta sa odráža aj v jeho homiletickej tvorbe. V jeho kázňach nájdeme idey slobody, tolerance, potreby výchovy a vzdelávania. Opätovne sa vracia k témam národa, vlasti a kultúrneho zbližovania medzi Slovanmi. V jeho diele je prítomný národnoobraný rozmer ako reakcia na vzostup maďarského nacionalizmu, ktorému musel čeliť počas svojho pobytu v Pešti a ktorý bol napokon aj jedným z dôvodov odchodu z mesta po viac ako tridsaťročnom pôsobení.

Kollárovo poňatie národa ako jazykového spoločenstva (Kulturation), ktoré prezentoval už začiatkom 20. rokov 19. storočia vo svojich básňach, časopiseckých článkoch a kázňach, sa stalo účinnou hrádzou proti maďarským snahám o stotožnenie mnohonárodnostného uhorského štátu so štátom maďarského národa. Vo svojich názoroch sa Kollár opieral aj o výsledky slavistických výskumov, ktoré dokazovali, že slovanské kmene tvorili kedysi jeden celok. Preto aj on (v duchu teórií nacionalizmu

19. storočia) označil Slovanov za jeden národ. Tento postulát sa stal jedným z najvýznamnejších ideových nástrojov formovania slovanskej národnej identity, obzvlášť u Slovákov v Uhorsku. Ochranu pred asimilačným tlakom iných národov, najmä v stredoeurópskom priestore, videl Kollár vo vytváraní väčších slovanských celkov, preto podporoval myšlienku integrácie (napr. česko-slovenský a ilýrsky kmeň). O prípadnom štátoprávnom (politickom) zjednotení Slovanov, čiže panslavizme, ktorého vznik sa mu pripisoval, nenachádzame v jeho spisoch žiadne konkrétne zmienky. Bol však zástancom pestovania intenzívnych kultúrnych vzťahov medzi Slovanmi, známeho ako „slovanská vzájomnosť“. Mnohé z jeho návrhov boli málo reálne, teória slovanskej vzájomnosti však nepochybne podnietila rozvoj kultúrnych kontaktov medzi Slovanmi v 19. storočí.

Ján Kollár bol aktívny aj ako vedec a pedagóg, hoci býva častejšie vnímaný iba ako básnik či ideológ slovanstva. Kollárovo vedecké smerovanie bolo orientované na slavistiku najmä v jazykovednej a etnologickej oblasti, hoci jadrom jeho záujmu bola predovšetkým minulosť Slovanov. Toto rozloženie jeho záujmových sfér sa prejavovalo už v najranejších obdobiach jeho života a s prehlbujúcim sa vzdelaním sa iba rozšírilo. Nárast heuristickej bázy a získaných vedomostí bol u neho zrejмый, jeho metodologické postupy sa však menili iba málo. Zotrvával na rozsiahlom využívaní etymologických analýz, hoci táto metóda nepredstavovala v jeho dobe už nič nové. Okrem učencov západnej Európy ju používal aj Pavol Jozef Šafárik i ďalší, ale Kollár ju posunul silne nekritickým smerom.

Kollárove vedecké práce sa akoby prelínali s jeho poéziou, čo od počiatku nevyvoľávalo veľa dôvery v jeho schopnosti. Kollár bol však nesmierne sčítaný a poznal všetky najvýznamnejšie vedecké diela svojej doby. Jeho vedecký záujem bol motivovaný aj tým, že počet slovanských učencov bol relatívne malý a výskum histórie Slovanov ponúkal obrovské možnosti. Poznanie minulosti tvorilo dôležitú súčasť jeho „práce pre národ“.

S faktami o slovanskej minulosti oboznamoval verejnosť všemožnými spôsobmi. Nájdeme ich v jeho kázňach (z ktorých mnohé vychádzali tlačou) a učebniciach, najmä však v jeho básnickom diele. Prvotný záujem o poéziu bol u neho postupne nahrádzaný práve záujmom vedeckým.

Vedecké postuláty mali byť oporu jeho ideológie, s čím súvisel i okruh ním spracovávaných tém. Boli programovo určené pre verejnosť s dôrazom na ich informatívny a náučný charakter. Snažil sa zdôrazňovať najmä „veľké momenty“ slovanskej minulosti a priťahovať tak verejnosť k nacionálnemu spoločenstvu. So stupňujúcim sa tlakom maďarizácie v Uhorsku bola otázka odnárodňovania mimoriadne aktuálnou témou, pričom práve pohľad do minulosti mohol ukázať neblahé dôsledky tohto procesu.

V Sasku (Durínsku) hľadal Kollár stopy slovanského osídlenia pomocou analýzy miestnych názvov (mien vrchov, riek, a pod.) a neskôr aplikoval tento postup takmer na celé územie Európy. Analogicky k Nemecku považoval aj Itáliu za pôvodne slovanské územie.

Práca s hmotnými prameňmi nebola Kollárovou prioritou. Archeológiou sa začal systematicky zaoberať až po vymenovaní za profesora slovanských starožitností. V bádani o slovanskej histórii Kollár nepreberal iba cudzie tézy, ale aktívne sa snažil (hoci často veľmi svojsky) o bádanie a osvetlenie nových oblastí histórie, pričom v niektorých priniesol i rad nových poznatkov (napr. v archeológii).

Kollárove názory na riešenie slovenskej otázky, ktoré formuloval v meruôsmych rokoch, nám ho približujú aj ako mysliteľa s jasnou politickou víziou samostatného Slovenska (v rámci rakúskej monarchie). Podrobne rozpracovanými návrhmi na vymedzenie etnického územia Slovenska, jeho administratívne členenie a plánmi na rozvoj školstva a reformu evanjelickej cirkvi zavŕšil svoje bohaté celoživotné úsilie za emancipáciu Slovákov.

2. ŽIVOT V PEŠTI

Bezmála tridsať rokov, ktoré Ján Kollár strávil v Pešti, bolo spätých so životom tamjšieho cirkevného zboru evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Práci v zbore, evanjelickej škole, príprave kázní a ich vydávaniu venoval mimoriadne veľa energie. Obrana práv slovenských evanjelikov, tvoriacich väčšinu v národnostne zmiešanom zbore, sa stala jeho životným poslaním. Úspechy na cirkevnom poli v prospech Slovákov mu získali aj veľa neprajníkov a odporcovia jeho nacionálnych teórií mu neustále strpčovali život. Politický tlak na Kollára, ako predstaviteľa Slovákov v Pešti, narastal najmä v revolučných rokoch, až bol napokon nútený mesto, ktoré sa mu na dlhý čas stalo domovom, opustiť.

Do Pešti prišiel Kollár 4. októbra roku 1819 a odišiel z nej na jar roku 1849, netušiac, že ju opúšťa natrvalo.¹ Pešť mu vyhovovala svojou polohou – takmer „v strede mojej vlasti“ – ako politické, kultúrne a hospodárske centrum Uhorska. Boli tu knižnice, vydavateľstvá, mal tu dobrý prístup aj k zahraničnej literatúre.²

V 20. a 30. rokoch 19. storočia malo mesto výrazne multietnický charakter. Pod vplyvom vzrástajúceho sa maďarského reformného hnutia sa do vedúceho postavenia dostávala maďarská politická elita, stále tu však bol silný nemecký kultúrny vplyv. Ku koloritu mesta neodmysliteľne patrilo i mnohopočetné slovanské obyvateľstvo. Popri slovenskej komunite³ tu žili Srbi, Chorváti, Slovinci, Česi, Poliaci, Ukrajinci i Bulhari. Rozdielny bol nielen ich jazyk, náboženstvo a kultúrne tradície, ale aj pohnútky, ktoré ich doviedli do Pešti. Mnohí z nich sem prišli za prácou a usídlili sa tu natrvalo. Z Haliče i z juhu chodievali obchodníci, bola tu početná vrstva slovanských študentov a začal sa rozrastať aj počet cestovateľov. Pešť sa v prvej polovici 19. storočia stala skutočným intelektuálnym centrom Slovanov. Pôsobili tu ich spolky, vychádzali časopisy a knihy, rozvíjal sa cirkevný život. Kollára fascinovala táto pestrosť a zároveň jazyková blízkosť Slovanov. O Pešti neskôr napísal, že ho „Kollárom učinila“.

Výhody mestského centra, inštitucionálne zázemie, ktoré poskytoval Kollárovi jeho úrad, a centrálna poloha mesta v Uhorsku vyvažovali jeho viaceré nepríjemné črty. Existencia početnej slovenskej komunity v meste a okolí, najmä mnohých slovenských vzdelancov, rovnako ako návštevy slavistov z rôznych krajín patrili nesporne k pozitívam Pešti. Výhodou bola i miernejšia cenzúra, napr. v porovnaní s českými

¹ KOVÁCS, László G. Peštianske roky Jána Kollára (1819 – 1849). In: KÄFER, István (ed.). *Alexander Rudnay a jeho doba*. Ostrihom – Trnava : Spolok sv. Vojtecha – METEM Budapest, 1998, s. 155.

² Pochvaloval si, že v Pešti môže čítať dokonca Okenov časopis *Isis*, aj keď oneskorene. List Jána Kollára Johanne Sophii Schmidtovej z 19. júna 1820. Listy Jána Kollára (ed. J. Ambruš). Martin: Matica slovenská 1991, zv. I., s. 32.

³ V Pešti bola najväčšia mestská enkláva Slovákov. Porovnaj SZIKLAY, László. Mnohojazyčnosť Pešťbudína a jej odraz v literatúre. In: *Biografické štúdie*, 1970, roč. 1, s. 69 – 73.

krajinami. Kollárovi sa tu podarilo vybudovať významné slovanské centrum.⁴ V Pešti a okolí mal množstvo známych, priateľov a spolupracovníkov, pričom rozhodujúcou vôbec nebola ich národnosť.⁵ Jej centrálné postavenie Kollára priam predurčovalo na prostredníka pri posielaní a distribuovaní množstva slovanských kníh.⁶ Pešť sa stala aj dejiskom prvej významnejšej spolupráce medzi katolíckou a evanjelickou časťou slovenskej inteligencie, ktorej výsledkom bolo založenie Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej. Jeho náplňou malo byť najmä vydávanie kníh a spolková činnosť. Kollár sa stal jeho predsedom.⁷

Každodenný kontakt s peštianskymi Slovanmi bol Kollárovi živnou pôdou pre dozrievanie názorov na úlohu jazyka, ktoré sa zrodili pod vplyvom nemeckého romantizmu a nacionalizmu. Národ definoval ako spoločenstvo ľudí spojených „*svazkem jedné řeči, rovných mravů a obyčejů*“. Výsledky slavistických výskumov z prvej polovice 19. stor. (diela P. J. Šafárika a ďalších) prinášali argumenty svedčiace o niekdajšej jednote slovanských kmeňov. Z toho vychádzal Kollár už vo svojich prvých dielach, keď písal o Slovanoch ako o jednom („mnohohlavom“) národe zloženom z viacerých kmeňov, hovoriacich rôznymi nárečiami.

Význam teórie „kultúrneho národa“, s ktorou Kollár začiatkom 20. rokov pred verejnosť v Pešti predstúpil, umocňovala sugestívna sila jeho básnického slova. Vedomím etnickej príbuznosti Slovanov a potrebou ich kultúrneho zblíženia v duchu herderovských myšlienok humanity bolo preniknuté celé jeho dielo. Veľmi účinným spôsobom šírenia jeho nacionálnych teórií boli napr. kázne, z ktorých mnohé vyšli aj knižne. Takýto programový charakter mala napríklad jeho kázeň *Dobré vlastnosti národa slovanského*, vydaná v Pešti v roku 1822. Rozoberal v nej dobré vlastnosti tohto (silne idealizovaného) národa, ktorými sa odlišuje od iných európskych národov. Podobne ako kázne nezastupiteľný význam pre formovanie slovenskej identity mali jeho vydania ľudových piesní.⁸

⁴ BRTÁŇ, Rudo. *Postavy slovenskej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, s. 9; porovnaj ELIÁŠ, *Problémy Kollárovej biografie*, s. 119, 122, 123 – 124, 127, 129, 131.

⁵ List Jána Kollára Martinovi Hamuljakovi z júna/júla 1827. *Listy Jána Kollára I.*, list 43, s. 70. Porovnaj BLAHO, *Ján Kollár v Pešti*, s. 47; LANŠTJÁK, *Drobnosti zo života*, s. 59; FRIED, *Ján Kollár v maďarskom prostredí*, s. 163; FRIED, *Príspevok k poznaniu Jána Kollára*, s. 27-41; AMBRUŠ, Jozef. Z okruhu Jána Kollára I. In: *Biografické štúdie*, 1987, roč. 14, s. 172 – 176; FABINY, Tibor. Peštianske roky Jána Kollára. In: *Biografické štúdie*, 2008, roč. 33, s. 136 – 138.

⁶ MAŤOVČÍK, Augustín. Vzťah a spolupráca P. J. Šafárika s Jánom Kollárom v oblasti heuristiky, vedeckého výskumu a národného hnutia. In: PETRUS, Pavol (ed.). *Pavol Jozef Šafárik v českej a slovenskej slavistike*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 93 – 99.

⁷ VYVÍJALOVÁ, Mária. Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej. In: *Biografické štúdie*, 1970, roč. 1, s. 53 – 68; MAŤOVČÍK, Augustín. Spolupráca bernolákovcov s Jánom Kollárom. In: KRAUS, Cyril (ed.). *Ján Kollár (1793 – 1993): zborník štúdií*. Bratislava: Veda, 1993, s. 286 – 294.

⁸ *Písne světské lidu slovenského v Uhrích*. Pešť: 1823 vyšli ako spoločné dielo J. Kollára, P. J. Šafárika a Jana Blahoslava. Druhý zväzok piesní nazvaný *Písne světské lidu slavonského v Uhrích*, vydal „spolok k vydávani národních zpěvu“ na čele s J. Kollárom a M. Hamuljakom v roku 1827. *Národné zpievanky* zv. I. a zv. II., ktoré vyšli v Pešti v rokoch 1834 a 1835, vydal Ján Kollár sám.

V Pešti zažil Kollár obe tváre nacionalizmu, jeho vlúdnu i jeho neznášanlivú tvár, a obidve sa premietli v jeho diele. Odmietavú reakciu u neho vyvolávala najmä násilná maďarizácia v Uhorsku. Na obranu jazykových práv Slovanov (Slovákov) napísal už začiatkom 20. rokov programový článok *Etwas über die Magyarisirung der Slawen in Ungarn* (1821)⁹, ktorý sa v prekladoch rozšíril aj v slovanskej tlači. U Slovákov článok podnietil vznik „národných obrán“ – typ veľmi rozšírenej politickej publicistiky v prvej polovici 19. storočia.¹⁰

Kollár zasiahol viackrát aj do polemík o otázkach národa, ktoré sa v 20. a v 30. rokoch odohrávali v Pešti medzi maďarskou tlačou a Slovákmi. Vytýkali mu napr., že sa vo svojich kázňach príliš často vyjadruje k národným otázkam. Reagoval na to tým, že uverejnil v novinách *Nemzeti Újság* pozitívnu recenziu na svoje tlačou vydané kázne od J. P. Jórdana v ročenke *Jahrbücher für Slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft* (1845).¹¹ V tomto období sa do povedomia maďarskej verejnosti zapísal ako „vůdce zdejších Slávův“.¹² Nevraživosť voči nemu sa v maďarskej verejnosti vystupňovala najmä po vydaní jeho diela *O literárnej vzájomnosti* v roku 1837. Vtedy rozhorčení mladí Maďari okupovali okolie Kollárovho bytu.¹³

Národnostné napätie medzi Maďarmi a ostatnými nemaďarskými národmi sa v Uhorsku stupňovalo najmä od 30. rokov a narúšalo predtým pokojnú koexistenciu rôznych etník a kultúr. Kollár sa aj na verejnosti čoraz častejšie stával terčom osočovaní z maďarskej strany. Jeho zložitú situáciu ešte umocňovali národnostné spory vo vnútri národnostne zmiešaného evanjelického a. v. zboru. Nepriazeň osudu sa však neprejavila negatívne na Kollárovom verejnom pôsobení a jeho tvorbe, naopak ako keby ho vyprovokovala k čo najväčšiemu vypätiu tvorivých síl. Literárna reflexia „utrpenia“ v Pešti bola i napriek jeho objektívne neľahkému položeniu, zveličená.¹⁴

⁹ Článok vyšiel anonymne vo švajčiarskom Aarau v časopise *Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit*. IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. Anonymný článok o Uhorsku v *Zschokkeho überlieferungen* (1821). Dohady a fakty. In: Ivantyšinová, T. (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava: SDK SVE a HÚ SAV, 2006, s. 196 – 204.

¹⁰ Pozri ORMIS, Ján V.: O reč a národ. Národné obrany z rokov 1832 – 1848. Bratislava: V SAV 1973. V časopise *Tudományos Gyűjtemény* (1824) bol uverejnený polemický článok na tento anonymne vydaný Kollárov článok. MACHO, Peter. Poznámky k charakteru slovanských materiálov v maďarskej predrevolučnej tlači (Na príklade *Tudományos Gyűjtemény* v 20. rokoch 19. storočia). In: *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*, s. 120–121.

¹¹ FRIED, István: Ján Kollár v maďarskom prostredí. In: Ivantyšinová, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*, s. 166.

¹² Písal o tom v liste poľskému historikovi W. A. Maciejowskému. Ďalej ho informuje o tom, že Maďari „pronásledujú tajne i zjevně každého slavského spisovatele a každou slavskou knihu zde vyšlou považují jako hřích a urážku proti maďarskému národu“. List Jána Kollára Wacławowi Aleksandrovi Maciejowskému z 5. júna 1839. *Listy Jána Kollára*, zv. I., s. 202.

¹³ BLAHO, Pavel. Ján Kollár v Pešti. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793 – 1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 41.

¹⁴ Porovnaj SZIKLAY, László. Mnohojazyčnosť Pešťbudína a jej odraz v literatúre. In: *Biografické štúdie*,

2.1. Kollár a slovenskí evanjelici

V evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Pešti tvorili Slováci väčšinu a Maďari a miestni Nemci boli v menšinovom postavení. Napriek tomu mali najsilnejšie postavenie Nemci.¹⁵ Po smrti farára Jána Molnára koncom roku 1819 sa Kollár nestal jeho nástupcom ako očakával, ale bol nútený naďalej iba vypomáhať nemeckému farárovi Jozefovi Kalchbrennerovi, ktorého si vybrali nemeckí cirkevníci.

Kollár v tejto situácii nerezignoval, ale zameral sa na vybudovanie slovenskej školy, ktorú sa mu podarilo navzdory nevraživosti nemeckých členov zboru otvoriť 21. novembra 1821.¹⁶ Keďže jeho zámerom bolo vybudovať samostatný slovenský zbor, problémy s nemeckými cirkevníkmi pokračovali. V roku 1824 po návrate z kúpeľov zistil, že jeho byt na fare obsadil niekto iný a od stoličnej správy dostal dokonca písomný zákaz kazateľskej činnosti. To ho však neodradilo, pretože mal poverenie od superintendenta Adama Lovicha, a tak sa jedinou prekážkou pre nedeľnú bohoslužbu stali úmyselne zamknuté dvere chrámu. Kollár pohrozil tým, že ak nedostane kľúč, bude musieť zavolať zámočníka a dvere dať otvoriť násilím.¹⁷ Koncom roka sa Kollár ostentatívne vzdal postu a vynútil si tak riadne menovanie za kazateľa.¹⁸

V roku 1825 odmietli nemeckí členovia zboru zvoliť Kollára za farára nemeckého zboru.¹⁹ V lete preto navštívil Kollár spolu s ďalšími vyslancami Viedeň s promemóriom,

1970, roč. 1, s. 69 – 73; FRIED, István. Príspevok k poznaniu Jána Kollára a jeho pešťbudínskych spolupracovníkov. In: *Biografické štúdie*, 1971, roč. 2, s. 25 – 27. Téza Daniela Licharda – „Celý Kollárův život v Pešti jest vlastně jedna dlouhá řada utrpení“ – bola viac mýtom ako opisom reality. BLAHO, Ján Kollár v Pešti, s. 30; porovnaj FRIED, Ján Kollár v maďarskom prostredí, s. 162.

¹⁵ Pozri zhrnutie situácie KOLLÁR, *Nedeľnj, svátečné a příležitostné Kázne a Řeči k napomoženj pobožné národnosti*. Díl druhý (ďalej *Kázne 2*). W Budjné: Tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844, s. IV – V.

¹⁶ Pozri slávnostnú reč pri uvedení prvého učiteľa: *Řeč Školská, při Úvodu prwnjho slowenského učitele (1821, 21. listopadu)* a reč pri príležitosti prvého obdobia skúšok: *Slavení prwního ročního examenu*. KOLLÁR, Jan. *Nedeľnj, svátečné a příležitostné kázne a řeči*. W Pessti: Tiskem Trattnera a Karoliho, 1831, s. 549 – 554; KOLLÁR, Jan. *Sláwenj prwnjho ročnjho examenu se sskolskau mládežj audů slowenských ew. cýrkwe Pesťansko-Budjnské r. 1822. dne 1. Zaří*. W Pessti: Pjsmem J. T. Tratnera z Petroce, 1822. Koncept listu Jána Kollára neznámemu z 1. apríla 1823. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 15, s. 36 – 37, 235 – 236.

¹⁷ KOLLÁR, *Kázne 2*, s. [841 – 842]; pozri aj BOHUTIENSKY, Miloslav [BODICKÝ, Michal]. Životopis Jána Kollára, slavného básnika-spisovatele slovenského ku storočnej pamiatke jeho narodenia. Ružomberok: Viedenský Slováci, tlačou knihtlačiarne Karla Salvu, 1893, s. 21; BLAHO, Ján Kollár v Pešti, s. 31. Trochu inak to popisuje Jozef Podhradský v životopise Jána Kollára: „Raz v nedeľu slovenské ženy ozbrojili sa kamením a tehlami chcúť šturmovat dvere. Lindemann len potom vydal kľúče a Slováci s Kollárom vošli. Bol to utešený cirkevný kúšik života.“ PODHRADSKÝ, Jozef. Zo života Jána Kollára. In: *Slovenské pohľady*, 1893, roč. 13, č. 8, s. 454 – 455.

¹⁸ ELIÁŠ, Michal. Problémy Kollárovej biografie. In: *Biografické štúdie*, 1976, roč. 6, s. 120.

¹⁹ V tomto období Kollár zrejme zvažoval, či neprijať ponuku cirkevného zboru v Cinkote. MENČÍK, Ferdinand. *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1893, s. 77 Píše o tom aj Ján Hollý v liste Jurajovi Palkovičovi z 15. júna (augusta?) 1825. „...Kollar pešťanskí a včil už tuším v Cinkote predikant.“ AMBRUŠ, Jozef. *Korrespondencia Jána Hollého*. Martin: Matica slovenská, 1967, list 10, s. 33.

aby menom slovenských veriacich peštianskeho zboru evanjelickej a. v. cirkvi žiadali osamostatnenie slovenského zboru v Pešti. Slovenským členom zboru sa tak podarilo finančne osamostatniť a nájsť prostriedky na chod školy, plat učiteľa ako i na plat slovenského farára.²⁰

Nové problémy sa ukázali v roku 1828, keď sa odporcovia snažili slovenskú cirkev vylúčiť z peštianskej evanjelickej cirkvi a mali jej byť odňaté i finančné prostriedky, ktoré jej členovia zhromaždili. Kollár musel zasa vyprázdniť byt a začas bývať v hostinci U divého muža na Landstrasse.²¹ Nápor bol taký silný, že Kollár už celkom vážne uvažoval o tom, že Pešť opustí.²² Písal niekoľkým svojim priateľom – Pavlovi Jozefovi Šafárikovi, Jozefovi Jungmannovi, Jernejovi Kopitarovi a ďalším – a žiadal ich o radu, ako sa v tejto situácii zachovať.²³ Slovenská evanjelická cirkev sa potom znovu obrátila na panovníka.²⁴

Šťastie sa priklonilo na Kollárovu stranu až začiatkom 30. rokov. Kollárovi sa v tomto období podarilo získať si dôveru viacerých nemeckých členov peštianskej cirkvi, keď namiesto nemeckého kňaza navštívil v čase cholery v Pešti chorého nemeckého kupca.²⁵ Mnohí nemeckí cirkevníci si ho vážili aj pre vysokú úroveň jeho kázni. Ku konečnému zvratu v celej kauze došlo po smrti farára Kalchbrennera.²⁶ Vo februári roku 1833 dostal sprostredkovateľ Anton Radvanský poverenie urobiť konečne poriadok v peštianskej evanjelickej cirkvi, pomeriť odporcov a priznať Kollárovi všetky odopreté práva. Situácia sa definitívne vyriešila a upokojila až na jeseň roku 1834. Všetky zbory dostali právo vyvoliť si svojho kazateľa a viesť si svoj vlastný finančný fond. Kollár sa napokon po dvanástich rokoch neustáleho spochybňovania stal riadnym kazateľom

²⁰ MENČÍK, *Jan Kollár, pëvec slovanske vzájemnosti*, s. 78.

²¹ List Jána Kollára Jernejovi Kopitarovi z 22. apríla 1828. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 53, s. 80–81, 280–281.

²² Kollára pritom už skôr postupne pozývali na nasledujúce pôsobiská: Rakos-Keresztúr (1821), Senica (1823), Cinkota (1825), Karlovec (1828), Tót-Komlós (1829), Viedeň (1833), Liptovský Mikuláš (1837). List Jána Šuleka Jánovi Kollárovi zo 4. marca 1823. KRAUS, *Legenda o veľkom Slovanovi*, s. 105; list Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 24. mája 1824. LA PNP, fond Jan Kollár; list Pavla Jozefa Šafárika Martinovi Hamuliakovi z 22. novembra 1829. MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Listy Pavla Jozefa Šafárika Martinovi Hamuljakovi*. Martin: Matica slovenská, 1965, list 69, s. 172; list Jána Kollára Vukovi Stefanovičovi Karadžičovi z 25. júna 1828. *Listy Jána Kollára* I., list 55, s. 85, 286; listy Jána Kollára Gabrielovi Machulovi zo 6. septembra a 29. novembra 1829. Tamže, list 60, s. 91, 95 – 96, 292, 296; list Jána Kollára Františkovi Palackému z 25. novembra 1829. Tamže, list 62, s. 94; list Jána Kollára Františkovi Palackému z 19. februára 1833. Tamže, list 85, s. 127 – 128; list Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 24. apríla 1837. Tamže, list 127, s. 167; list Jána Kollára Jonášovi Pongráczovi z 25. apríla 1837. Tamže, list 128, s. 167 – 169; list Jána Kollára cirkevnému zboru v L. Mikuláši z 18. mája 1837. Tamže, list 130, s. 169 – 170; ELIÁŠ, *Problémy Kollárovej biografie*, s. 118; BOHUTIENSKY, *Životopis Jána Kollára*, s. 30; BLAHO, *Ján Kollár v Pešti*, s. 40 – 41. V prípade Komlóša by boli Kollárovi príjmy až troj- či štvornásobné než v Pešti, bohatým bolo i pôsobisko v Liptovskom Mikuláši a iné.

²³ MENČÍK, *Jan Kollár, pëvec slovanske vzájemnosti*, s. 85 – 86; LANŠTJÁK, Andrej. Drobnosti zo života Kollárovoho v Pešti. In: PASTRNEK, *Jan Kollár, 1793 – 1852*, s. 57 – 58.

²⁴ ELIÁŠ, *Problémy Kollárovej biografie*, s. 124.

²⁵ BLAHO, *Ján Kollár v Pešti*, s. 37.

²⁶ LANŠTJÁK, *Drobnosti zo života*, s. 59.

a zmieril sa aj so všetkými svojimi nepriateľmi.²⁷ V roku 1837 ho po vytvorení Peštianskeho seniorátu zvolili za jeho prvého seniora aj jeho niekdajší odporcovia²⁸, no napriek tomu sa drobnejšie rozpory v peštianskej cirkvi objavovali i neskôr.

V 30. rokoch sa postavenie nemaďarských menšín v Uhorsku naďalej zhoršovalo. „*Maďaromania u nás hrozne bouří a zuří*“, sťažoval sa Kollár roku 1833 v liste Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi, „... *předtím nás jen tajně tlačila, nyní zjevně sheltnouti chce*.“²⁹

V polovici 30. rokov sa Kollár po rokoch dozvedel, že jeho dávna láska Friederika Schmidtová (1795 – 1871), o ktorej sa domnieval, že zomrela, žije a je nevydatá. Obnovili svoj niekdajší vzťah a ich sobáš sa konal 22. septembra 1835 vo Weimare. Ich šťastie sa naplnilo narodením dcérky 17. februára 1837. U svojej ženy Kollár našiel nielen lásku, ale aj porozumenie pre svoju prácu. Zodpovednosť za rodinu však Kollárovi nijako nezmarila jeho snahu naďalej brániť práva slovenských evanjelikov a angažovať sa aj v slovenskom národnom hnutí.

Práca v zbore si od neho naďalej vyžadovala veľa námahy a nebola bez problémov. Veľká povodeň na Dunaji z 13. až 15. marca roku 1838 ťažko poškodila slovenskú školu, ktorú Kollár za pomoci svojich cirkevníkov s takou námahou vybudoval.³⁰ Kollárov byt voda našťastie nezasiahla. Túto tragédiu však prežíval veľmi intenzívne so svojimi cirkevníkmi, pretože zväčša bývali v predmestiach Pešti, ktoré boli povodňou najviac poškodené. Zničená bola i školská knižnica, o čom písal v liste Maciejowskému: „*Naše školská bibliotheka, od mnoha roků draze shromažďovaná, dostala se vlnám za kořist*.“³¹ Pre slovenský evanjelický zbor to bol ťažký úder, lebo, ako písal Kollár v liste A. J. Rościszewskému, „*naši zdější Slováci jsou z větší části nebohatí anobrž mnozí chudobní lidé: nyní pak skrze potopu Dunaje docela na nouzi a bídu přišli*.“³²

Oveľa nebezpečnejšie ako národnostné rozpory v peštianskom zbore boli pre slovenských evanjelikov tendencie smerujúce k unifikácii protestantskej cirkvi v Uhorsku. Rozruch spôsobil v roku 1840 spis generálneho inšpektora evanjelickej cirkvi Karola Zaya, ktorý načrtnol plán únie, teda zlúčenia evanjelickej a. v. cirkvi a reformovanej cirkvi. V Uhorsku sa mala vytvoriť jediná protestantská cirkev, v ktorej by prirodzene dominovali maďarskí kalvíni (číselnú prevahu mali slovenskí evanjelici iba v evanjelickej a. v. cirkvi). Návrh vyvolal na slovenskej strane mohutný odpor tak z nacionálnych, ako i z čisto náboženských a cirkevných pohnútok. Kollár napísal anonymný spis proti

²⁷ MENČÍK, Jan Kollár, *pěvec slovanské vzájemnosti*, s. 90. Pozri aj KOLLÁR, Kázne 2, s. [839 – 840].

²⁸ BOHUTIENSKY, Životopis Jána Kollára, s. 31.

²⁹ List Jána Kollára Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi zo 17. marca 1833. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 86, s. 129.

³⁰ BOHUTIENSKY, Životopis Jána Kollára, s. 31.

³¹ BLAHO, Ján Kollár v Pešti, s. 43. List Jána Kollára Wacławovi Aleksandrovi Maciejowskému z 23. mája 1838. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 148, s. 185.

³² List Jána Kollára Adamovi Junoszovi Rościszewskému z 23. mája 1838. IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Na ceste k literárnej vzájomnosti. Poľsko-slovenský dialóg*. SDK SVE. Bratislava: 2013, dokument č. 5, s. 59.

Zayovým snahám a na jeseň roku 1841, pod zámienkou cesty na svadbu, sa vyhol účasti na Zayom zvolanom konvente.³³

V roku 1842 znova zaútočili na slovenských evanjelikov Karol Zay a Ľudovít Kossuth. Slováci zareagovali spísaním *Slovenského prestolného prosbopisu* a vyslaním delegácie k panovníkovi do Viedne. So svojimi požiadavkami však neuspeli, preto na nasledujúcom generálnom konvente (15. – 17. júl 1842) získali prevahu stúpenci Ľudovíta Kossutha, podporovaní nacionálne naladenými maďarskými študentmi. Terčom ich hanobenia sa stal najmä starý superintendent Pavol Jozeffy.³⁴

Na nové útoky v roku 1844 reagovali Slováci ďalšou deputáciou k panovníkovi. Na konvente v roku 1845 došlo aj ku konfrontácii Kossutha s Kollárom. Kollár sa však nedal zastrašiť nijakými hrozbami. Štyridsiate roky sa vôbec niesli v duchu útokov, zastrašovania a hromadných nátlakových akcií mladých maďarských nacionalistov.³⁵

Ján Kollár sa v tomto období vďaka svojim vystúpeniam v prospech evanjelických Slovákov a na podporu slovenskej kultúry stal jedným z najznámejších Slovákov, ktorého Maďari považovali za ich „vodcu“. Napriek všetkým vyhrážkam a upodostrievaniam Kollár „pokojne pokračoval v strede Uhorska vo svojom vedeckom bádani a literárnom účinkovaní“, ako o ňom neskôr napísal Pavel Blaho.³⁶ Mesto sa mu stalo nebezpečným až v rokoch meruôsmych, kedy na uliciach častejšie dochádzalo k demonštráciám i násilnostiam. Kollárovi sa však podarilo úspešne sa vyhnúť neprijemným situáciám a žiadne zo stretov „vážnejších následkov na ňom nezanechali“.³⁷

Kollár bez úhony prekonal všetky príkoria, ktorým bol počas svojho života v Pešti v cirkvi i vo verejnom živote vystavený, len vďaka svojej tvrdej a neústupčivej povahe. Pokým nekompromisne vystupoval proti svojim nemeckým a maďarským odporcom, vzbudzoval v slovenskej verejnosti rešpekt a obdiv. Situácia sa však zmenila v roku 1845, keď sa postavil proti štúrovskej spisovnej slovenčine. Svojou obhajobou slovákizovanej češtiny (staroslovenčiny) oslovil iba menšiu časť slovenských vzdelancov. Jeho postavenie vedúcej osobnosti slovenského národného pohybu bolo ohrozené krokmi, ktoré podnikal proti štúrovcom. Všeobecné odsúdenie vyvolal najmä zborník *Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (1846), ktorého

³³ Pozri KOLLÁR, Jan. Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. Cestopis první. V Praze: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. III – VIII. Kollár tu uverejnil celý rozhovor s Karolom Zayom.

³⁴ Pozri Dohnány, Mikuláš. História povstania slovenského z roku 1848. In: Dohnány, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849*. Bratislava: Tatran, 1988, s. 22 – 23. Podrobnejšie pozri RAPANT, Daniel. *Slovenský prestolný prosbopis*. Liptovský Svätý Mikuláš: Nákladom spolku Transcius, 1943.

³⁵ Už v marci roku 1839 dostal Kollár z Prešova anonymný výhražný list s veľavravným oslovením „*Criminali Svatopluk!*“ KRAUS, Cyril. *Legenda o veľkom Slovanovi*. Martin: Osveta, 1974, s. 169.

³⁶ BLAHO, Ján Kollár v Pešti, s. 47

³⁷ Tamže.

bol Kollár iniciátorom i editorom. Zazlievali mu nielen tvrdý postoj voči oponentom, ale najmä spršku nadávok, ktorou počastoval štúrovčinu.³⁸ Obeťou jeho hnevu a zatrpknutosti priamo v Pešti sa stal učiteľ slovenskej školy Jan Kadavý, rodom Čech, ktorý sa priklonil na stranu štúrovcov. Na Kollárov podnet ho zbavili miesta.³⁹ Kolárove metódy sa v tomto prípade nevelmi líšili od postupu jeho nemeckých a maďarských odporcov. V liste Augustovi Horislavovi Škultétymu z 5. septembra 1846 sa Jan Kadavý pošťazoval na Kollára: „Vy si nemôžete ani pomyslieť, ani uveriť [...] čo on proti mne varí z pomsty, že s ním proti nášmu slovenskému životu nepracujem.“⁴⁰

Roztržka kvôli jazyku spôsobila, že sa v rokoch meruôsmych Kollár ocitol mimo hlavného prúdu národného hnutia a napriek dočasnému zblíženiu sa so štúrovcami (v roku 1849), zostal jeho postoj k slovenčine trvalou príčinou „rozčesnutja“ slovenskej inteligencie.

2.2. Literárna tvorba v rokoch 1819 – 1849

V roku 1821 vyšla v Prahe pričinením Josef Jungmanna Kollárova zbierka nazvaná *Básně*. Obsahovala 86 zneliek, ktoré tvorili základ neskoršieho vydania *Slávy dcéry* z roku 1824, preto Kollár rád označoval pražské vydanie ako prvé. Básne vznikali ešte počas jeho pobytu v Nemecku pod bezprostredným dojemom ľúbostného vzplanutia k Míne (Friederike Schmidtovej) a emócií, ktoré v ňom vyvolalo putovanie po ponemených krajoch Nemecka. V Prahe mu Jungmann zbierku pochválil a Kollár ju po príchode do Pešti dokončil. Poslal ju Jungmanovi už v roku 1820, ale schvaľovanie v cenzúre sa pretiahlo, preto kniha vyšla až v roku 1821.⁴¹ V *Nápisoch* rezonovali silné sociálne, politické a národné motívy, v ktorých sa premietli Kollárove radikálne názory ovplyvnené pobytom v Jene. Z obavy pred cenzúrou niektoré z básní (napr. *Vlastenec*) Jungmann do zbierky vôbec nezaradil.⁴² Kollárova zbierka básní bola novým slovom vo vtedajšej českej i slovenskej poézii, nielen po formálnej stránke, s osobitou sonetovou formou, ale aj obsahom. Kollár objavil pre slovenskú a českú literatúru nového lyrického hrdinu, ktorý sa vyznáva zo svojich osobných i nadosobných citov. *Básně* vyvolali nadšený ohlas.

V roku 1824 vyšla v Budíne *Slávy dcéra* v troch spevoch (Zála, Labe, Dunaj), v ktorej už nedominujú ľúbostné city k Slávy dcére (Míne), ale národné motívy: žiaľ nad

³⁸ Pozri napr. IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. Ideológia v polemikách o štúrovskú slovenčinu. (Ján Kollár a *Hlasové*). In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. *Veda a ideológia v dejinách slavistiky*. Bratislava: Veda, 1998, s. 84 – 91.

³⁹ Pozri BLAHO, Ján Kollár v Pešti, s. 46.

⁴⁰ KRAUS, *Legenda o veľkom Slovanovi*, s. 196, 198.

⁴¹ Zbierka mala štyri časti *Znělky aneb sonety, Elegie, Věselico a Nápisy*.

⁴² Vo verejnosti kolovali v odpisoch.

neprajnou minulosťou Slovanov a viera v ich humanistické poslanie v budúcnosti. Básnickú zbierku uvádza sugestívny predspev, v ktorom zaznievajú myšlienky spravodlivosti, humanity a slovanskej jednoty.⁴³ Toto vydanie *Slávy dcery* z roku 1824 je kompozične vyvážené a umelecky mimoriadne pôsobivé. Kollár si ním získal uznanie v celom slovanskom svete.

Ďalšie, „úplné“ vydanie *Slávy dcéry* v piatich spevoch vyšlo v Pešti v roku 1832. Kollár doplnil predošlú zbierku o dva nové spevy *Lethe* a *Acheron* (slovanské peklo a nebo) a ako zvláštny zväzok vydal knihu *Výklad čili Přímětky a vysvetlivky ku Slávy dceře* (1832), kde podal výklad k jednotlivým znelkám.

V druhej polovici 20. rokov sa Kollár neobmedzoval iba na literárnu tvorbu, ale veľa energie vložil i do rozvíjania osobných kontaktov so Slovanmi v Pešti a okolí. Rozširuje sa aj jeho okruh slovanských priateľov, s ktorými udržiaval pravidelnú korešpondenciu. Podieľal sa tiež na snahách peštianskych Slovanov o vytvorenie spoločnej kultúrnej organizácie. (Takou malo byť „všeslavské tovaryšstvo“ z roku 1827 za účasti Srbov, Poliakov a Slovákov).⁴⁴

O slovanskom národe a o literárnych vzťahoch medzi slovanskými národmi (kmeňmi) písal Kollár vo viacerých svojich dielach už od začiatku 20. rokov (v poézii, homiletickej tvorbe, článkoch a i.). Termín literárna vzájomnosť použil prvýkrát v diele *Rozpravy o jmenách, počátkách a starožitnostech národu slavského a jeho kmenů* (Budín 1830). V *Rozpravách* Kollár definuje pojem literárna vzájomnosť (reciprocita) a zdôvodňuje jej význam pre kultúrne kontakty medzi Slovanmi. Zásady, ktorými by sa mali riadiť literárne vzťahy medzi nimi, Slovanmi systematizoval až v rozprave *O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečímí slavskými* z roku 1836. V diele sa odzrkadlili jeho osobné zážitky so spolupráce s peštianskymi Slovanmi a skúsenosti (zväčša neblahé) s vtedajšou úrovňou knižného obchodu medzi slovanskými krajinami. V rozprave Kollár definuje pojem literárna vzájomnosť (reciprocita) a zdôvodňuje jej význam pre kultúrne kontakty medzi Slovanmi. Spis vyvolal mimoriadny ohlas medzi Slovanmi. Kollár zámerne obchádzal akékoľvek náznaky politického zjednotenia Slovanov a „vzájomnosť“ rámcovoval iba oblasťou kultúry; jeho dielo sa napriek tomu stalo symbolom spoločenských aspirácií Slovanov v strednej Európe a vnieslo do verejnosti úvahy o nebezpečenstve „panslavizmu“.⁴⁵

Druhá polovica 30. rokov je obdobím najväčšieho vplyvu Kollárových názorov na verejnosť. V roku 1843 zaznamenáva ešte ohlas jeho cestopis z cesty do Talíe v roku

⁴³ Po prvýkrát sa tu objavuje symbol mohutného dubu – Ruska, v tom čase jediného nezávislého slovanského štátu, ku ktorému by sa podľa Kollárovho priania mali Slovania „privinúť“.

⁴⁴ *Problémy Kollárovej biografie*, s. 122.

⁴⁵ V rozprave *O literárnej vzájomnosti...* *Vzájomnosti* Kollár zavrhol myšlienku jednej reči pre Slovanov s odôvodnením, že slovanské jazyky (nárečia) sú už od seba príliš vzdialené.

1841 vydaný v Pešti o dva roky neskôr.⁴⁶ Druhú cestu do Itálie vykonal spolu so ženou a dcérou v lete roku 1844.⁴⁷

Pozitívne prijímanie jeho myšlienok o slovanskej vzájomnosti sa mení od vystúpenia štúrovcov v roku 1843 a kodifikovania spisovnej slovenčiny. Po vydaní *Slovenských Národních Novin* a *Orla Tatránskeho* (1845) v štúrovčine Kollár organizuje verejný protest proti novému jazyku. Vydanie zborníka *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* v Prahe znamenalo rozkol medzi Slovákmí. Kollárov protest bol motivovaný najmä tým, že kodifikácia slovenčiny narušila jeho predstavu česko-slovenského kmeňa, ktorý tvoril základ celej Kollárovej teórie slovanského národa a slovanskej vzájomnosti. Aj keď počin štúrovcov vnímal Kollár ako ohrozenie samotnej existencie Čechov a Slovákov a ako úder pre slovanskú vzájomnosť, vo svojom rozhorčení však zašiel príďaleko.⁴⁸

V roku 1845 vyšli v Budíne *Díla básnická Jana Kollára we Dwau Djljch*. V prvom zväzku bola uverejnená *Slávy dcera* (622 zneliek), druhý zväzok obsahoval *Menší básně*.

V peštianskom období vznikli ešte ďalšie znelky *Slávy dcéry*. Kollár pracoval aj na svojich pamätiach, cestopise a na svojich spisoch o archeológii. Rukopisy si odviezol so sebou do Viedne. Viaceré vyšli až po jeho smrti, niektoré nevyšli vôbec.

2.3. Počiatok záujmu o minulosť Slovanov

Kollárov záujem o vedu siaha k počiatkom jeho literárnej činnosti. Pavol Jozef Šafárik si jeho schopnosti veľmi vážil a chcel mu zadať vypracovanie prehľadu dejín Slovákov do svojich *Dejín slovanskej reči a literatúry* (1826). Nešlo mu len o estetické zhodnotenie ľudových piesní, ale o „*stručný historický přehled slovenského života našich Slováků ode starodávnych časů až do dneška...*“⁴⁹ Kollár vtedy túto ponuku neprijal. Šafárik ho často povzbudzoval, aby sa venoval minulosti Slovanov: „*Vy ste Slavii více dluženi... Vy píšete starožitnosti slovenské.*“⁵⁰ Zrejme najväčším prejavom dôvery bolo vyjadrenie jeho priania: „*...kdyby ste Vy, celou tu část starožitností našich o veřejném a domácím*

⁴⁶ *Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Baworsko se zvlášťím ohledem na slawjanské živly roku 1841, konanau od Jána Kollára. S Wyobrazením a Přílohami též i se Slowníkem slawjanských umělců všech kměňůw od neystarších časůw k nynějšímu věku, s krátkým žiwopisem a udáním znamenitějších zwláště národních, wýtworůw.* Pešť 1843.

⁴⁷ Opis cesty vyšiel až po Kollárovej smrti v 4. zv. *Spisov Jána Kollára* pod názvom *Cestopis druhý* (Praha: 1863.)

⁴⁸ Silné slová, ktoré Kollár vychrlil na slovenčinu, mu štúrovcí vlastne nikdy neodpustili. Hoci sa v roku 1849 pokúsili o zmier, ich stanoviská sa priblížili iba v otázke odčlenenia sa Slovenska od Uhorska. Dosiahnuť dohodu s Kollárom sa napokon nepodarilo hlavne pre jeho principiálny postoj v otázke staroslovenčiny.

⁴⁹ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi zo 4. marca 1823. Literárny archív Památníku národního písemnictví v Prahe [ďalej LA PNP], fond Jan Kollár.

⁵⁰ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 20. decembra 1827. LA PNP, fond Jan Kollár.

životu praotcův, jejich náboženství, obyčejích a mravech etc. převzali, já pouze historickou: o jejich sídlech, stěhování etc.“⁵¹

Zbieranie ľudových piesní a slovesnosti chápal ako kontakt s dobovými prameňmi, ako poznanie, možno povedať „orálnej“ histórie. Ich význam pre poznanie histórie Kollár v súlade s dobovými zvyklosťami preceňoval: „...co při našich zpevích pamatné jest, to jest jejich historická cena, jejich starožitnost, jejich živé malování života národního...“⁵² Za prínos k poznaniu minulosti Slovákov pokladal dve vydania diela *Písně světské lidu slowanského v Uhrách* (1823, 1828), na ktorých sa spolupracoval, a ich pokračovanie *Národní zpiewanky* (1834, 1835), ktoré vydal sám.⁵³ Piesne rozdelil do viacerých kategórií, okrem iného aj na piesne „historické“ a „mytologické“, a vybavil ich komentármi.⁵⁴

Početné historické motívy možno nájsť aj v *Slávy dcere* vo vydaní z roku 1824 (3 spevy).⁵⁵ Priebežne pracoval na nových znelkách a na rozsiahlych komentároch k nim. Väčšiu časť diela *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*⁵⁶ mal hotovú už v roku 1826, ale vydané bolo až v roku 1832, súčasne s novou verziou *Slávy dcery* (5 spevov).⁵⁷ Práca obsahovala i obrazovú prílohu s obrázkami ako Kamenný oltár, mapa ostrova Rýgen [Rujana], Arkona v noci a i.

Prvý ucelený obraz o minulosti Slovanov v stručnej podobe obsahuje Kollárova *Krátičká známost národu Slowanského*, XV. kapitola jeho učebnice *Čjtanka anebo Kniha k čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*.⁵⁸ Uverejňuje tu súbor poznatkov, ktoré pripravil on sám. V ďalšom vydaní (1844) Kollár text premenil na výťah zo *Slovanských starožitností* P. J. Šafárika.⁵⁹ Informácie tu boli uvedené

⁵¹ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 11. septembra 1828. LA PNP, fond Jan Kollár.

⁵² List Jána Kollára Michalovi Madánskemu zo 7. januára 1828. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 47, s. 74; PODOLAN, Peter. Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika. In: *Forum historiae*, I, č. 1, 2007, s. 3. [online] Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/67648/Podolan.pdf>>

⁵³ KOLLÁR, Jan. *Národní zpiewanky čili pjsně světské Slowáků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i vyšších stawů...* Djl Perwý a Druhý (ďalej *Spiewanky* 1, 2). W Budjně: W král uniwersické tiskárně, 1834 a 1835.

⁵⁴ Pozri list Jána Kollára Františkovi Palackému z 19. februára 1833. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 85, s. 128.

⁵⁵ KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera we třech zpěvích*. Budín: W kráľovské uniwersitické tiskárně, 1824.

⁵⁶ KOLLÁR, Jan. *Wýklad čili Přjmětky a Wysvětlivky ku Slávy Dceře*. Pešť: Trattner-Károli, 1832.

⁵⁷ List Jána Kollára Františkovi Palackému zo 4. októbra 1826 a 12. novembra 1829 a list Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi z 29. apríla 1832. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 32, 61, 76, s. 56, 92, 113.

⁵⁸ KOLLÁR, Jan. *Čjtanka anebo Kniha k Čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách* (ďalej *Čjtanka* 1). Budín: W kráľovské uniwersické tiskárně, 1825, s. 202 – 208, 231; edícia PODOLAN, Peter (ed). Dve verzie Krátičkej známosti národu Slowanského Jána Kollára. In: *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika. Historia nova II – 2011 – 1*. Bratislava: Stimul, 2011, s. 84 – 88. [online] Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/HinoII-2011-1.pdf>

⁵⁹ Text vyšiel ako XIII. kapitola s pozmeneným názvom *Krátičká známost národu SLAWJANSKÉHO* v práci KOLLÁR, Ján. *Čjtanka anebo kniha k Čjtánj, pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Druhé vydánj, opravené a prjawkem uherským a německým rozmnožené. V Pessti tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, s. 160 – 174 a neskôr ako samostatná knižočka. Podrobnejšie pozri PODOLAN, *Dve verzie Krátičkej známosti*, s. 88 – 95.

vo forme katechizmu (otázka – odpoveď) najmä pre deti v školskom veku. Písal o pôvode Slovanov, podrobne sa venoval výkladu ich mena, ich typickým vlastnostiam, náboženstvu a jazyku.⁶⁰ Už sem vložil rozsiahle zdôvodnenie v prospech odvodenia mena Slovan (Sláv) od „Slávy“, ktoré potom presadzoval až do konca života.⁶¹

Za prvú Kollárovu „vedeckú“ štúdiu možno označiť rozpravu *O jméně národu slovanského* (resp. *Rozprava o jméne národu našeho Slav a Slovan*, 1826). Nezachovala sa nám v autentickej podobe. Je prvou v rade podobných diel, v ktorých Kollár analyzoval pôvod národných mien etymologickou metódou. Práca na rozprave naplnila Kollára nevídaným entuziazmom. Na jeseň roku 1826 poslal príspevok Františkovi Palackému, aby ho uverejnil v *Časopise Českého vlastenského muzea* (v českej i nemeckej verzii). Sám ale nebol s príspevkom spokojný a v krátkom čase ho niekoľkokrát prepracoval.⁶² Príspevok sa Palackému vôbec nepáčil a využil celú škálu diplomatických zdôvodnení, aby ho mohol odmietnuť. Kollára tým však vôbec neuspokojil.⁶³ Rozprava nakoniec nevyšla ani v Jungmannovom *Kroku*.⁶⁴ Kollár zrejme dal na Šafárikovu radu, aby prácu do Prahy vôbec neposielal.⁶⁵ Už pri tejto práci sa teda ukázali ťažkosti, ktoré sprevádzali každé ďalšie Kollárovo „vedecké“ dielo.

V roku 1827 Kollár vydal po nemecky rozpravu o mene Maďar⁶⁶ ako akýsi prototyp neskorších podobných diel. Rozšíril zbierku slovanských osobných mien Jovana Pačiča a vydal ju s pomocou Jozefa Milovuka ako *Jmenoslov* (1828), slovník slovanských osobných mien.⁶⁷

⁶⁰ Analýzu pozri PODOLAN, Peter. Krátička známost národu Slowanského Jána Kollára. In: Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika. [online] Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava: Stimul, 2011, s. 39 – 58. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/HinoII-2011-1.pdf>

⁶¹ KOLLÁR, Čítanka 1, s. 203, 231. Podľa Šafárika to bolo v podstate správne, ale inak Kollárovu koncepciu ako celok neprijal. „*To jest rezultat mého mnoholetného hloubání. Vám to bude do smíchu, povím-li Vám, že naši bradati otcové v Skytii a Sarmatii právě tak mluvili galam, kasa barát, místo holub, kosa, brat jako nynní vousatí Maďarové. (Tolik pravím – nikoli s př[í]telem] Koll[árem], že bychom i my galamb mluviti měli – tj. Slav místo Sloven!!! – – –)*“ List Pavla Jozefa Šafárika Františkovi Palackému z 11. októbra 1830. BECHYŇOVÁ, Věnceslava – HAUPTOVÁ, Zoe. *Korespondence Pavla Josefa Šafařika s Františkem Palackým*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, list 18, s. 90.

⁶² List Jána Kollára Františkovi Palackému zo 4. októbra 1826 a prípis z 21. októbra, z 15. novembra 1826, z 27. novembra 1826. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 32, 33, 34, s. 56, 61 – 62, 62 – 63. Pôvodne malo ísť o heslo do *Výkladu k Slávy dceře*.

⁶³ Pozri aj list Jána Kollára Františkovi Palackému okolo 15. januára 1827. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 37, s. 65 – 66. O spore pozri prehľadne TRUHLÁŘ, Antonín. Z redaktorských príhod Palackého při časopise společnosti vlastenského museum. In: *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*. Praha: Nákladem Matice české, 1898, s. 290 – 298.

⁶⁴ Nedatovaný list Jána Kollára Františkovi Palackému (okolo 15. januára 1827). *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 37, s. 65 – 66; List Josefa Jungmanna Antonínovi Markovi z 3. januára 1827. Listy Josefa Jungmanna Antonínovi Markovi. In: *Časopis musea království českého*, 1883, roč. 57, č. 1, list 130, s. 58.

⁶⁵ Podrobnosti pozri JAKUBEC, Ján Kollár, s. 281 – 283.

⁶⁶ KOLLÁR, Ján. *Ableitung und Erklärung des National – Namens Magyar*. Pesth: Gedruckt bey Matthias Trattner Edlen von Petróza, 1827.

⁶⁷ KOLLÁR, Jan – Pačić, Jan. *Gmenoslow čili Slownjik osobných Gmen rozličných kmenů a nářečí národu*

Nevydaná vyššie spomenutá rozprava sa rozrástla na spis o slovanských národných menách – *Rozprawy o Gmenách, počátkách i starožitnostech národu Slawského a gehu kmenů* (1830), vo všeobecnosti známy ako Kollárovo prvé vedecké dielo. Autor doň vkladal veľké nádeje. „Rozpravy mé, asi na 40 archů už tlusté, ještě vždy tříbím, cítím a zdokonaluji. Mám zato, že starší historii slavské cele novou tvárnost dají. Jsou tam ovšem věci, které nejednomu zastaralému předsudku vojnu přinesou, avšak zdržel jsem se a štítíl pilně všelikého polemizování, vyloživ naze jen plod vlastního mého čtení a skoumání. [...] Ale nedomnívejte se, že tam jen etymologické třeštění. Já všudy etymologii, historii, geographii, ethnologii spolu spojil“.⁶⁸ Očakávaní jeho priateľov a obdivovateľov sa však nenaplnili.⁶⁹ Odmietavo sa ku Kollárovmu spisu postavil aj napr. F. L. Čelakovský: „Od Kollárova spisu, úprimně pravím, mnoho nečekám, mně jeden řádek sonetů od něho milejší než celé listy, které prosou píše. Již ze samého ohlášení pozoruji, že tam budou nemotornosti. Jakž to Těch? A Čech? – Obodrit Bodřec atd. Filolog velmi nešťastný a až hanba špatný, tu našemu nebožtíku Dobrovskému ani obuv zouti nezasluhuje.“⁷⁰

Hoci Palacký uverejnil časť diela, tiež s ním nebol spokojný.⁷¹ Aj P. J. Šafárik sa na margo Kollárovho diela vyjadril v liste Palackému dosť ostro. Označil dielo za viac básnické ako vedecké. Podľa neho Kollár vo svojej knihe: „...naslavoslovil se do vůle!“ *Snad napotom tím více básniti bude ve verších – pokusiv se o básnictví v próze.*⁷² Palackému vysvetľoval, že predtým poznal z Kollárovho diela iba úryvky, „z nichž jsem neoupnulou ideu o celku pojal“. Nabádal Palackého, aby urobil „co příteli a co pravdě dlužni jste“ a napísal na knihu recenziu. Palacký napokon oznámil autorovi svoje výhrady, ale Kollár jeho kritiku neprijal.⁷³ Šafárik o tom písal v liste Palackému: „Přítel náš Kollár to těžce nese, že jste i Vy a jiní jeho Rozpravy prý zatratili a odsoudili. Já jsem mu v této věci mé mínění psal i obšírně i úprimně, ale k nevýslovné žalosti vidím, že jsem tím nic neprospěl, ba jemu jen příčin zavdal, aby se i na mne roztoužil!“⁷⁴

P. J. Šafárik v *Slovanských starožitnostech* (1837) odmietol Kollárovu tézu o pôvodnom názve Slovanov, čo ho vyprovokovalo k napísaniu novej vedeckej práce – *Sláva*

Slawenského. Budjn: Tiskem kr. všeučiliště Peštianského, 1828. Pozri JAKUBEC, *Ján Kollár*, s. 384.

⁶⁸ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 25. novembra 1829. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 62, s. 94.

⁶⁹ Kollár sa sťažoval aj na slabý záujem českých predplatiteľov. List Jána Kollára Františkovi Palackému z 29. mája 1830. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 66, s. 99 – 100.

⁷⁰ List Františka Ladislava Čelakovského Vlastimilovi Kamarýtovi z 19. februára 1830. In: F. L. Čelakovského *sebrané listy*. Praha: Nákladem Dr. Ed. Grégra, 1865, s. 264, 265.

⁷¹ Išlo o dodatky, ktoré vyšli ako KOLLÁR, Ján. Dodatky k Rozprawám o gmenách a starožitnostech národu Slawského. *Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách*, 1830, roč. 4, č. 4, s. 463 – 469. Porovnaj list Jána Kollára Františkovi Palackému z 3. októbra 1830. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 71, s. 105.

⁷² List Pavla Jozefa Šafárika Františkovi Palackému z 11. októbra 1830. *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka*, list 18, s. 92.

⁷³ Pozri list Jána Kollára Františkovi Palackému z 12. októbra 1830. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 71, s. 105 – 107.

⁷⁴ List Pavla Jozefa Šafárika Františkovi Palackému z 3. marca 1831. *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka*, list 20, s. 101.

*Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw.*⁷⁵ V nej sa opäť usiloval predložiť argumenty pre svoju koncepciu pôvodného názvu založenú na tvare Slav- (teda Slávi, Slavjani). Šafárik vychádzal z analýzy písomných prameňov. V najstarších prameňoch sa vyskytuje tvar národného mena Slov-. Pomenovanie Slovanov od tvaru Sláv-, Slaw sa podľa neho objavuje až v prameňoch od 17. – 18. storočia.

Kollár v snahe dostať sa hlbšie do minulosti, cielene rozširoval historiografiu až do obdobia bez písomných prameňov. Nesúhlasil s označením tohto obdobia za predhistorické (teda bezhistorické), v čom mu možno v zásade dať za pravdu. Získať relevantné závery pri obmedzeniach vtedajšej historickej vedy však nebolo možné. Bázu prameňov tak mala rozšíriť analýza národnej mytológie a spevov. Podľa neho „...gediné spisy a listiny gsou zde národnj pjsně a starozwyky sprostého lidu, které se však s počátkem národu zrodily a s náboženstwjm i s národnjmi hrami od gakživosti [...] nepřetržité zdedeny bývají.“⁷⁶ Mýtus predstavoval pre Kollára naračný prameň: „*Tato historická, gistá a nepochybná stránka Mythologie gest ta studnice, ze které my zde vážiti chceme, a která pro nás tak důležitá a hodnowěrná gest a býti musj, gako kterákoli giná historie starých časůw, owšem gešte wíce, anť tato negen od sawwěkých očitých svědkůw we klasických spisech nám podána, ale i prastarými pjsněmi a obřady w lidu posawád žigjícími, potvrđzena gest.*“⁷⁷

Ďalšou skupinou prameňov, ktoré prichádzali do úvahy pre toto obdobie, boli archeologické pramene. Kollár ich síce v tejto práci nepoužil, avšak záujem o archeológiu potom predurčil smerovanie jeho ďalších prác.⁷⁸

Kollár naďalej odvádzal pomenovanie Slovanov od Slávy, ktorú personifikoval ako prvotnú národnú bohyňu. Dôkazmi pre neho boli údajne bohyni dedikované náboženské piesne a ľudové piesne, v ktorých zostali zvyšky pohanských rituálov. Nachádzal paralely u domnelých božstiev u okolitých etníc, napr. s indickou bohyňou Suahou/Agnaji (Sláva – Suaha), škandinávskou Sagou, gréckou Famou/Klio či rímskou Gloriou/Honor.

Podľa Kollára sa zmena pôvodného tvaru Slav- na Slov- neudiala premenou samohlásky *a* na samohlásku *o* prirodzene: dôvodom bolo prijatie kresťanstva a iné vplyvy pri sťahovaní národov.⁷⁹ Kresťanské dogmy zavrhlí meno „Slávov“ (Slovanov)

⁷⁵ KOLLÁR, *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw w listech k welectenému příteli panu P. J. Šafárikovi od Jana Kollára. S přjdwky srownalost indického a slawského žiwota, řeči a bájeslowj ukazujícími* (ďalej *Sláva Bohyně*). Pešť: Tiskem J. M. Trattner-Károlyiho, 1839. Podrobnú analýzu diela pozri v PODOLAN, Peter. *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw...* Jána Kollára. In: *Štúdie o dejinách. Historia nova* 6. [online] Bratislava : Stimul, 2013, s. 82 – 94. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino6.pdf>

⁷⁶ KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 7. O škále prameňov v dobovej historiografii pozri PODOLAN, *Aspekty slovenskej historiografie*, s. 3 – 4.

⁷⁷ Kollár mýtus chápe ako „nepowědomé detinskomládenecké wywinutj mudrckonáboženského náhledu swěta.“ Porovnaj KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 7.

⁷⁸ O škále prameňov v dobovej historiografii pozri PODOLAN, *Aspekty slovenskej historiografie*, s. 3 – 4.

⁷⁹ KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 86.

evokujúcich pohanskú bohyňu a premenili ho tak, aby bolo v súvisi so „slovom božím“.⁸⁰ V Kollárovom výklade boli Slováci zvyškom prvotných Slovanov, ktorí sa najprv prisťahovali z Indie pod Tatry ešte ako celok – „Slávi“ – a potom sa či už sami, alebo kvôli Keltom rozčlenili na rôzne kmene a rozišli sa po okolí.⁸¹

Kollár vo svojej práci uplatnil starší, už prekonaný, no ešte stále rezonujúci názor o pôvode Slovanov z Indie. Veľmi ho zaujal, pretože rozsiahlymi komparatívnymi dodatkami doplnil už hotový rukopis.⁸² *Sláva Bohyně* predstavuje pomyselný vrchol v spracovaní témy i v argumentácii o mene Slovan – Sláv a akúsi bodku za týmto segmentom záujmu. Kollár ani neskôr nezmenil názor na pôvodné pomenovanie Slovanov, no venoval sa už iným témam.

Po skúsenostiach s *Rozpravami o Gmenách* nemohla práca *Sláva Bohyně* vzbudiť vážny záujem ani od svojho ohlásenia. Kritický postoj k nej opäť zaujali i Kollárovi priatelia. F. L. Čelakovský v liste Kamarýtovi ironicky komentoval už oznam o pripravovanej knihe: „*Jak z návěští toho vysvitá, nemoha se Slávy nic v Evropě poříditi, odebral se do Asie k brahmínům, a tam se vyučil hluboké moudrosti.*“⁸³

Zasvätenejší pohľad na nedostatky tohto diela mal P. J. Šafárik. V liste M. P. Pogodinovi (22. 11. 1839) píše: „*Kollárova kniha „Sláva Bohyně“ nelíbí se mi nijak: takové díla způsobují jen zmatky. Co v nich nového a pravidelného jest, lze na archu napsati. Ostatní jest pravý Rudbekizmus. Neznaje sanskritu ani staroslovenštiny ani mythologie důkladně chce nyní quantitatem incognitam per incognitam určit.*“⁸⁴

Sláva Bohyně je prvou zo „starožitníckych“ prác, v ktorej sa Kollár začal orientovať na mytologickú stránku slovanskej minulosti.⁸⁵ Rozvinul ju neskôr v dielach *Staroitalia slavianska* a *Bohovia z Retry*.

Práca s hmotnými prameňmi nebola Kollárovou prioritou. Na otázku poľského historika W. A. Maciejowského ohľadne slovanských hrobov, pohrebísk a popolníc odpovedá: „...*musím se úplně vyznati, že jsem studiem těchto věcí příliš málo zaměstnával a že v tomto oboru u nás dosud pramálo se učinilo. Toto pole práce čeká ještě na*

⁸⁰ KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 101.

⁸¹ KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 132 – 133.

⁸² „...*negen náš národ, ale naše předkřesťanské náboženství z Indie pocházej.*“ KOLLÁR, *Sláva Bohyně*, s. 59, 226. Našiel až 63 podobností v povahe, kultúre náboženstva a pod. Slovanovia mali byť „...*neymladší synové a vystehovalci z Indie.*“ Bohatú indickú starovekú kultúru Kollár cez genetický vzťah Slovanov s Indmi prakticky privlastnil Slovanom. Tamže, s. 226.

⁸³ List Františka Ladislava Čelakovského Vlastimilovi Kamarýtovi z 13. mája 1838. F. L. Čelakovského *sebrané listy*, s. 357.

⁸⁴ List Pavla Jozefa Šafárika Michailovi Petrovičovi Pogodinovi z 22. novembra 1839. Citované podľa PASTRNEK, František. O starožitnických spisech Kollárových. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Viedeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 236.

⁸⁵ „*Jest tam téměř o celé staroslovanské mythologii řeč.*“ List Jána Kollára Wacławovi Aleksandrowi Maciejowskému z 23. mája 1838. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 148, s. 186.

důkladného pracovníka. My ubozí Slováci nemáme nyní času zaměstnávat se takovými věcmi. [...] Kdybych však někdy příště cokoli toho způsobu ze slovanských starožitností našel, neobmeškám Tě o tom spraviti.“⁸⁶ Archeologiu sa začal zaoberať, až keď sa stal profesorom slovanských starožitností a pokračoval ďalej vo svojom predošlom myto-logicko-filologicko-etymologickom zameraní výskumu.

Mytologická stránka slovanských kultúrnych dejín zaujímala Kollára od mladosti. Ešte ako študent v Jene (1817 – 1819) sa odvážil protirečiť svojmu profesorovi Heinrichovi Ludenovi, ktorý vyslovil názor, že Slovania modly a obrady zdedili či prebrali od Nemcov.⁸⁷

V polovici 30. rokov urobil „objav“, ktorý ho nakrátko vyniesol do povedomia vedeckého sveta, keď objavil „Černoboha bamberského“.⁸⁸ Táto epizóda je dobrým príkladom Kollárovho osobného i „vedeckého“ prístupu k starým slovanským pamiatkam. Podivuhodný nález Černoboha sa mu podaril urobiť v roku 1835 v Bambergu na ceste z Weimaru do Pešti po svadbe so svojou dávnou láskou Friederikou. Tu pri prehliadke monumentálneho Chrámu sv. Petra a Juraja na Michalskej hore (Michelsberg), „... našli sme dve starožitné ze skály vytesané, místy narušené, avšak vřbec dobře zachované podobizny Černoboha, v obrazu lva ležícího, s runskými nápisy, které má družka hned do listovnice v nástinu odřejovala. Dlouhost modly jest 7, vysokost 3, širokost 3 pídě.“⁸⁹ Podľa Kollára mali oba levy rovnaké runové nápisy, „odpísal“ však iba nápis zo sochy na pravej strane priečelia.⁹⁰ Pokladal ich za dielo sochárov z Retry, starobylého a strateného mesta tamojších Slovanov.⁹¹ Veľká katedrála mala v čele tri brány, pričom bežne boli otvorené iba dva krajné vchody. Pred nimi boli umiestnené obe Kollárove sochy levov, známe ako „Domkröten“ („Dómske žaby“). Tam stoja dodnes.

Kollár sa ani nečudoval, že si Nemci nápisy nevšimli, pretože ich mohol podľa neho objaviť iba slovanský bádateľ: „...anť je to už časem, deštěm a prachem tak zmařeno, že sa ani pozornosti hodno býti nevidí; a musejút tam oči cvičného slavisty přijíti, aby sobě toho povšimnuly. Já sotvá to zočil, serdce mi zplesalo, anť som už hned z pouhéj

⁸⁶ List Jána Kollára Wacławovi Aleksandrovi Maciejowskemu z 9. januára 1844. Dopisy Jana Kollára. (Z pozostalosti W. A. Maciejowského) In: JELÍNEK, Edvard (red.). *Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života*. Praha: Tiskem a nákladem J. Ottý, 1885, roč. 4, list 3, s. 157.

⁸⁷ V súkromnom rozhovore mu vyjadril „svoje slovanské náhlady na vec. Už vtedy som mal [J. K.] vlastné výpisky zo spomenutých spisovateľov, opisujúcich slovanskú mytológiu, ba i niektoré diela, preto nehovoril som len tak ... „Ved“, reku „tu všade sa výslovne vraví Slávi, Vendi, Obodriti, Pomorania, Polabania atď., ba i samé mená bohov, ako Svätovit, Radegast, Svätobor, Henil, Hmil atď. možno vysvetľovať zo slovanskej reči, nie z nemčiny.“ KOLLÁR, Pamäti, s. 171.

⁸⁸ Bližšie pozri PODOLAN, Peter. Omyl Jána Kollára. In: *Historyweb.sk*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.historyweb.sk/clanky/detail/omyl-jana-kollara>>

⁸⁹ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 5. septembra 1835. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 109, s. 150.

⁹⁰ List Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 12. septembra 1836. Tamže, list 118, s. 159.

⁹¹ KOLLÁR, Ján. Slovník slavjanských umelců. In: KOLLÁR, Ján. *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. Cestopis prvý. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 353.

zevniterněj tvárnosti na slovanské dílo zavíral.⁹² Miestny kostolník mu vyrozprával historku, že vraj ide o sochy zlých duchov, ktorí brzdili prácu na stavbe kostola, čo si dal Kollár okamžite do analógie s bojom pohanských Slovanov s kresťanstvom. Podľa neho sem dal „modly“ premiestniť samotný Otto Bamberský, vierozvestca tunajších Slovanov, „*buď na památku, buď z opatnosti, aby odstraněním jí Vendové* [Slovania – pozn. aut.] *utverzeni byli v křesťanství a uchráněni od navracení se k modlářství*“.⁹³ Otto Bamberský je v tomto chráme aj pochovaný.⁹⁴

Kollárov objaviteľský zápal sa neskončil u Černoboha. V chráme v Bambergu potom objavil i staré obrazy, ktoré „*kroj starých Vendů* [Slovanov] *věrně vyobrazují*“.⁹⁵ Na svojej ceste po Nemecku hľadal Kollár aj ďalšie „slovanské stopy“ (chrám, kde boli pokrstené české kniežatá a hrob kniežaťa Rastislava).

O svojich úspechoch Kollár hneď napísal svojim priateľom Pavlovi Jozefovi Šafárikovi a Františkovi Palackému. O novom objave informoval aj širšiu verejnosť vo svojej kázni *Nábožný pohled na kraginu která gest matka evangelickeg wjry*, ktorú vydal bezprostredne po návrate do Pešti.⁹⁶ Uverejnil aj vyobrazenie sochy, hoci s výsledkom kameňotlače nebol veľmi spokojný.

Nemalý záujem o sochy a nápisy prejavil Pavol Jozef Šafárik, pretože sa zaujímal o problematiku slovanského „runového“ písma: „...*objevení podobizny Černoboha čili Černohlava v Bamberku jest mi nade všecko důležité*.“ V auguste roku 1836 si ešte pýtal podrobnosti o náleze i jeho nákresy. Kollár mu ich poslal v liste a doplnil tiež vlastné čítanie nápisu. S jeho nákresmi sa však Šafárik neuspokojil a snažil sa získať presnejší nákres, o čo ho nakoniec prosil aj Kollár. V Kollárovej i Šafárikovej pozostalosti sa nachádza niekoľko kresieb oboch sôch v perspektívnom podaní z viacerých uhlov.⁹⁷

Kľúčovým bodom nálezu boli určite (identické) nápisy na sochách. Kollár nápis vyľúštil ako CARNI BU(G), čo malo údajne v jazyku miestnych Slovanov znamenať Černoboh. Význam nápisu iste ovplyvnila aj podoba sochy – lev. Černoboh predstavoval

⁹² List Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 12. septembra 1836. *Listy Jána Kollára*, zv. I., list 118, s. 159.

⁹³ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 5. septembra 1835. Tamže, list 109, s. 150.

⁹⁴ O Ottovi pozri KOLLÁR, *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, s. 123 – 124. Kollárovi sa na naliehanie, ba i vďaka úplatku, podarilo získať od kostolníka cenný suvenír – niekoľko zlatých vlákien z biskupského pláštia priamo z Ottovho hrobu.

⁹⁵ „*Tam jsou pravé starovendické kostumy, obličej, náradí a zbroje atd., tamť utešený obraz oněj pañej v Kamině, která v den nedělní žne uprostřed čeládky*“.
List Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 12. septembra 1836. Tamže, list 118, s. 159. Obrazy údajne dlho ležali v krypte Otta Bamberského,

⁹⁶ KOLLÁR, Jan. *Nábožný pohled na kraginu která gest matka ewangelickég wjry*. W Pešti: Tiskem J. M. Trattnera a Štěpána Károlyiho, 1835. „...*widel som pred hlavným chrámom Bamberským starodáwný, ze skály vytesaný, obraz Černoboga předstawugícý, genž tam až do dnešního dne žalowati se zdá na onen nemaudrý a ukrutný způsob kterým zde předkové našého národu na wjru křesťanskú obracowání boli*...“ Tamže, s. 7.

⁹⁷ Podrobný opis chrámu i oboch domnelých modiel Šafárikovi poskytol Michal Melna, kandidát bohoslovía z Liptova, ktorý Bamberg navštívil 22. – 24. júla 1837. List Michala Melnu Pavlovi Jozefovi Šafárikovi zo septembra 1837. LA PNP, fond P. J. Šafařík, zložka Slovanská mythologie.

zlé božstvo Slovanov. Kollár o tom písal v *Čítanke* aj v *Spievankách*: „*Bělbog a černibog aneb bjlý a černý bůh, onen byl původcem všeho dobrého, tento všeho zlého.*“⁹⁸

Šafárik sa podujal lúštiť nápis, hoci sa nám jeho výklad zachoval iba v liste Kollárovi. Zlomovým malo byť čítanie znaku, ktorý podľa Šafárika zahŕňal dve písmená – a výsledkom bol ČERNE(G)LAV. „*Černohlav jest starší jméno nežli Černoboh; ostatně nepřím se, že i Černoboh čteno může, an i toto staré a pravé jest.*“⁹⁹ Podľa Šafárika mal nápis „poľskú“ podobu.¹⁰⁰ Mierne odlišný Šafárikov výsledok súvisí okrem úrovne podkladov aj so skutočnosťou, že Šafárik bol schopným jazykovedcom, znalcom viacerých slovanských nárečí, a preto nápis rekonštruoval na základe týchto svojich znalostí.

S Kollárovým súhlasom Šafárik informoval o náleze celý slovanský svet. Písal o ňom v listoch priateľom i známym na všetky strany (najmä do Ruska a Poľska) a následne mu venoval aj štúdiu vo vtedajšom vedeckom periodiku *Časopis českého Museum*.¹⁰¹ Tu uviedol najmä doslovné citáty z Kollárovho listu o náleze a pripojil i svoje komentáre a úvahy na tému slovanského písma. Štúdiá obsahovala aj nové, trochu precíznejšie vyobrazenie sochy podľa pôvodného Kollárovho náčrtku. Čo sa týka mena božstva, Šafárik tu uviedol iba Kollárovo pôvodné čítanie.

Dokonca aj vo svojom fundamentálnom diele *Slovanské starožitnosti* použil Šafárik fakty súvisiace s bamberským objavom. Píše tu jednak o samotnom náleze, ktorý mal pochádzať z Pomoranska či Lutíc a o poľskom charaktere nápisu. Uvádza i správu kronikára Helmolda o božstve zvanom Tjarnglófi (Černohlav) a zmienku Dithmara o božstve Luarasici spojil práve s levou podobou. Etymologizoval pritom Lua-rasici ako lva-ražic, teda lev-knieža, lev-kráľ.¹⁰² Okrem samotného etymologického prístupu tu negatívnu úlohu zohralo chybné čítanie mena, čo Šafárik napravil v roku 1844. Písmeno „Z“ bolo v jednom prepise uvedené ako „L“ – z čoho vyplýva, že Slovanmi uctievaný boh sa volal „Zuarasici“, teda Svarožič.¹⁰³

Čoskoro sa ukázalo, že Kollár i Šafárik sa vo svojich úvahách mýlili, teda že nešlo o ukážku slovanských rún, ale o novodobý nápis. Kollára ani tento omyl neodradil,

⁹⁸ KOLLÁR, Čítanka 1, s. 204; KOLLÁR, *Spievanky* 1, s. 413 – 414, 434.

⁹⁹ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 19. augusta 1836. LA PNP, fond Jan Kollár.

¹⁰⁰ „*Těž Lutici podle Nestora náleželi původem svým ke kmeni lešskému. Nyní dívej se do pramene dějin těchto větví: jaké to polonismy všude! Na jediném pravém nápisě runovém z této země, kteréž máme, stojí napsáno slov. runami: CARNI BV(G) – G jest smazáno – tak říkali tito pohané – snad i mazursky carny m. czarny! Pozoruhodno.*“ List Pavla Jozefa Šafárika Wáclawovi Aleksandrovi Maciejowskemu z 11. februára 1837. *Dopisy Pavla Josefa Šafaříka*, s. 482, 483.

¹⁰¹ Šafařík, Pavel Josef. Podobizna Černoboha v Bamberku In: *Časopis českého Museum*, 1837, roč. 11, č. 1, s. 37 – 52. Prosil i o preklad do poľštiny. List Pavla Jozefa Wáclawovi Aleksandrovi Maciejowskemu z 15. apríla 1837. *Dopisy Pavla Josefa Šafaříka*, list 21, s. 486.

¹⁰² ŠAFAŘÍK, Pavel Jozef. *Slovanské starožitnosti*. (ed. Jireček, Josef) zv. II. Praha: Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1863, s. 631, 635.

¹⁰³ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. O Svarožiči, bohu pohanských Slovanů. In: *Časopis českého Museum*, 1844, roč. 11, č. 1, s. 483 – 484.

problematike modiel sa venoval aj neskôr, až do svojej smrti. V 40. rokoch márne hľadal vo vatikánskych múzeách hlavy modiel Svantovíta a Triglava, či kamenné oltáre Slovanov.¹⁰⁴ Skúmal aj hmotné pamiatky Itálie a domnelé sošky slovanských bohov a bôžikov – tzv. „prillwitzské idoly“.

* * *

S politickými a sociálnymi výdobytkami revolučnej jari 1848 Kollár sympatizoval, pozitívne sa o nich vyjadril aj vo svojej kázni z 21. mája 1848.¹⁰⁵ Veľmi skoro sa však na neho ako významného predstaviteľa Slovákov upriamila pozornosť maďarskej vlády a musel vyvrátiť podozrenia o údajnej protimaďarskej revolučnej činnosti. V novinách *Pesti Hírlap* z 24. mája sa Kollár ohradil proti rečiam o jeho protimaďarských postojoch: „Z viacerých strán počúvam, že v našom meste a jeho okolí idú také chýry, že som nedávno kázal, aby sa Slováci chopili zbrane a aby zničili Maďarov.“ Označuje to za klamstvo, čo môžu dosvedčiť jeho poslucháči.¹⁰⁶ Neskôr uverejnil v časopise *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* z 5. októbra vyhlásenie, v ktorom sa dištancoval od slovenského povstania: „Podpísaný cíti ... potrebu vyhlásiť, že on tak ako nikdy a v nijakých politických pohyboch, tak obzvlášť teraz v Slovákmi uskutočnenom povstaní v horných stoliciach nasrže nie je zúčastnený, ba skôr túto vzburu podľa svojho najhlbšieho presvedčenia za nezákonnú a odsúdenia hodnú pokladá...“¹⁰⁷ Tu pravda mohli zohrať úlohu i Kollárove napäté vzťahy so štúrovcami, čo celkom jednoznačne formuloval v liste Františkovi Palackému: „Přeji já Slowákům swobody a života, ale ne Štúrisko-Hurbanským způsobem.“¹⁰⁸ Kollárove vyhlásenia pre tlač však boli v prvom rade vynútené politickou situáciou.¹⁰⁹ Nesúhlas s nacionálnou politikou Maďarov a akýkoľvek náznaky lojality voči panovníkovi boli pre Slovákov žijúcich v Uhorsku, najmä v Pešti, mimoriadne nebezpečné. Kollár bol nútený prispôbiť sa aspoň navonok svojmu okoliu. Zúčastnil sa aj stavania barikád v Pešti pred postupujúcou armádou bána

¹⁰⁴ Pozri KOLLÁR, Jan. Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl druhý. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 200, 74-77; KOLLÁR, Jan. Cestopis druhý. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl čtvrtý, 1863, s. 73.

¹⁰⁵ FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 138 – 139. Pozri aj vyhlásenie z 24. apríla 1848 – Kollár, Jan. Slawočeský swazek. In: *Národní nowiny*, roč. 1, č. 23 z 2. 5. 1848, s. 90 – 91. Kázeň vyšla aj samostatne tlačou: KOLLÁR, Ján. *Napomáhánj obecného dobrého wúbec obzwlásstě wlasti. Kázanj mimořádné we IV. Nēdeli po Weliké noci we chrámě ew. A. W. w Pessti držané od Jana Kollára*. Tiskem vydané od cirkwe. W Pešti: tiskem Trattner – Károlyiho, 1848. Podrobne o kázni pozri MATUS, László. V babylonskom zajatí alebo v zaslúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848. In: *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 7 – 20.

¹⁰⁶ Citované podľa FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 139.

¹⁰⁷ Citované podľa MRÁZ, Andrej. *Ján Kollár*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1952, s. 34 – 35.

¹⁰⁸ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 1. júna 1848. LA PNP, fond František Palacký.

¹⁰⁹ Porovnaj LANŠTJÁK, *Drobnosti zo života*, s. 59; PODHRADSKÝ, *Zo života Jána Kollára*, s. 452.

Jelačiča¹¹⁰ a nosil kokardu v maďarských národných farbách.¹¹¹ Nevraživé postoje voči nemu a priame i nepriame vyhrážky¹¹² mu zabránili zúčastniť sa na Slovanskom zjazde v Prahe v júni roku 1848. Demonštratívne nepriateľstvo, ktoré mu peštianska verejnosť v tomto období prejavovala, kulminovalo práve v tomto čase. Maďarské reakcie na chystaný Slovanský zjazd opísal v liste Františkovi Palackému z 1. júna 1848 Josef Wett: „*Jak jsme se pospolu radovali a těšili, že i nás 31. květen v Praze uvítá; sotva však noviny zprávu o tomto sněmu do Pešti přinesly, demonstrace nejhrubší se panu Kollárovi od Madarů učinila; bylo mu řeknuto, odebere-li se do Prahy, že na živu ho nenechají. Kdo tuto zuřivost zná, musí v takové hroznosti věřit, pročez radost naše pokalena, protože podílů na sněmování Vašem bráti popřáno nám nebylo.*“¹¹³

Šikanovanie, ktorému bol Kollár v tomto období v Pešti vystavený, malo rôzne formy. Najprv mu usporiadali „mačacinu“ (11. mája 1848)¹¹⁴. Podrobnosti o jej priebehu napísal Andrej Lanštljak, vtedajší Kollárov kaplán: „*Roku 1848, keď nepřítelia jeho připravili mu mačacinu, o 11. hod. v noci všetci vyrušení sme boli zo spánku. Niečo podobného som nikdy neočul. Na druhý deň pýtal sa ma Kollár, či som s ním účast bral na mačacine? To bola tedy tá mačacina! Áno, hovoril Kollár, a kričali stále: »Kollár ki« = »Kollár von!«*“¹¹⁵ Bol vystavený aj fyzickým útokom,¹¹⁶ neskôr mu hrozili dokonca zastrelením.¹¹⁷ Jeho byt bol neustále sledovaný, rovnako ako každý jeho krok.

¹¹⁰ BOHUTIENSKÝ, Životopis Jána Kollára, s. 47. Vlastnoručne priviezol dva fúriky zeme.

¹¹¹ Uličníci totiž hanobili každého, kto nemal maďarskú kokardu. Lanštljak, *Drobnosti zo života*, s. 59; FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 139.

¹¹² Juráti a študenti koncom mája spisovali v hostinci U čierneho orla petíciu ministrom, aby boli Ján Kollár a Ján Kadavý vypovedaní z Uhorska. List Jána Kollára Františkovi Palackému z 1. júna 1848. LA PNP, fond František Palacký. Výhražný list mu údajne osobne napísal aj Lajos Kossuth. Jeho originál nie je známy. BOHUTIENSKÝ, Životopis Jána Kollára, s. 47; BLAHO, *Ján Kollár v Pešti*, s. 46.

¹¹³ List Josefa Wetta Františkovi Palackému z 1. júna 1848. Citované podľa TOBOLKA, Zdeněk. *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*. Praha: Nákladem F. Šimáčka, 1901, s. 98.

¹¹⁴ „*Co se v Pešti stalo, známo Vám bude. Mne od Vagabunda přinesena kočičí muzyka.*“ List Jána Kollára Jánovi Seberínimu z 12. mája 1848. LA PNP, fond Jan Kollár. JAKUBEC, Jan. Jan Kollár. In: HANUŠ, Josef a kol. *Literatura česká devatenáctého století*. Díl druhý. 2. vydanie. Praha: Nákladem Jana Laichtera na král. Vinohradech, 1917, s. 397.

¹¹⁵ LANŠTLJÁK, *Drobnosti zo života*, s. 59; Podľa rozprávania Jána Kollára, ako ho zachytil vo svojich spomienkach Ivan Kukuljevič Sakcinski, „mačaciny“ sa pred jeho domom opakovali aj častejšie. Cituje Kollárovo slová: „*Každý deň som musel počúvať rôzne vyhrážky, v noci mi maďarskí kriklúni tlkli do oblokov, kričali a hrozili mi s takou surovosťou, že moja rodina často nevedela, čo si počať od strachu.*“ Kukuljevič Sakcinski, Ivan. Čertice o Janu Kolláru. In: *Neven. Zabavni i poučni list*, roč. 1, č. 12 z 18. 3. 1852, s. 183.

¹¹⁶ Podľa J. Kabelíka 11. mája Kollára vraj prenasledovali ľudia s kyjakmi v rukách. Unikol im iba vďaka kostolníkovi a musel sa ukrývať mimo domova. KABELÍK, Jan. *Rodina pěvce slávy*. W Praze: Nákladem „Českého Čtenáře“, 1928, s. 36.

¹¹⁷ „*Mně před několika dny jakýsi maďarský voják skrze kapelníka odkázati dal, že půjdu-li do Prahy ku sjezdu, že mne bud při odchodu bud při návratu zastřelí.*“ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 1. júna 1848. LA PNP, fond František Palacký.

O stupňujúcom sa napätí v Pešti Kollár napísal, že v „*poslední čas hrůzovlády hrozili mu a všem Slovanům v Pešti guilotinou, nocí bartolomejskou atď.*“¹¹⁸

Situácia v Pešti sa stávala pre Kollára neúnosnou. Z obavy o svoju rodinu¹¹⁹ napokon pochopil, že je najvyšší čas mesto opustiť. Variantov, kam by mohol odísť, bolo viac. Chystaná návšteva príbuzných v Sasku sa neuskutočnila, ani miesto v Prahe, ktoré sa mu javilo ako optimálne pôsobisko, sa mu nepodarilo získať. Jeho list Palackému s prosbou o pomoc zrejme zostal bez odozvy.¹²⁰ Traduje sa, že sa Kollár v určitom období musel v Pešti skrývať, ako o tom neskôr, nie bez irónie, napísali Hurbanove *Slovenské pohľady*.¹²¹ Niektorí autori spomínajú aj jeho uväznenie (koncom roku 1848), ale zdá sa, že išlo skôr o domáce väzenie (Kollár nemohol vycestovať z Uhorska).¹²² Vyslobodením bol pre neho až príchod armády generála Windischgrätza do Pešti 5. januára 1849.

Tieto prežité útrapy zatlačili do úzadia jazykové spory medzi Kollárom a štúrovcami. S viacerými z nich sa stretol v Pešti, pomohol aj Jankovi Kráľovi po prepustení z väzenia.¹²³ Dal tiež napr. pozdravovať Hurbana po Nosákovi, vracajúcim sa z maďarského žalára, a odkázal mu, aby zabudol na to, čo všetko sa „*proti slovenčine robilo*“. Iba teraz že vidí, čo „*slovenčina vstave bola vyvieť v našom národe*“. Hurban cituje jeho slová: „*České písanie spisovatelův, slovenčina junákov*“ stvorila.¹²⁴ Kollár dokonca pri stretnutí s bánom Jelačićom odporúčal J. M. Hurbana za jedného z cisárskych komisárov pre územie Slovenska.¹²⁵

Aj keď v tomto období Kollár intenzívne zvažoval, kam má z „nepriateľskej“ Pešti odísť, súčasne stále pracoval na svojej práci o slovanskej Itálii.¹²⁶ Núkala sa mu možnosť

¹¹⁸ KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, s. 278.

¹¹⁹ Dcéru Ludmilu poslali kvôli bezpečiu na dlhší čas na vidiek. FEYL, Othmar. *Unbekannte deutsche Briefe und andere Dokumente von Jan Kollár aus Weimar*. In: *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin), 1956, roč. 1, č. 2, s. 127; KABELÍK, *Rodina pěvce slávy*, s. 34 – 37.

¹²⁰ „*Já již cele odhodlán jsem čím nejdřív Pešť a Uhry opustiti i s mau rodinkau a odebrati se k Wám do Prahy. Abych to však tajně a úskočně učinil, aneb jen na slepo a na zdařbůh tam šel: to se s mojí charakterem nesrovnává. [...] Prosím Vás tedy hleďtež mi nějakové místočko, pro mne se hodící, nebo auřadeček vyprostředkovati...*“ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 1. júna 1848. LA PNP, fond František Palacký.

¹²¹ „...keď p. Kollár sa po povaloch v Jozefovskom predmestí skrívau.“ In: *Slovenskje pohľady na vedi umeňja a literaturu*, 1851, diel II., č. 5, s. 174.

¹²² J. Kabelík píše, že bol Kollár uväznený spolu s Jánom Kadavým. Kadavý zrejme zatknutý skutočne bol, v prípade Kollára však chýbajú priame dôkazy. O „domácom väzení“ možno uvažovať aj preto, že Kollár a jeho rodina nedostali povolenie vycestovať do nemeckých krajov. KABELÍK, *Rodina pěvce slávy*, s. 39; FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 139 – 140; KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, s. 278; MATUS, *V babylonskom zajatí alebo v zaslúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848*, s. 9.

¹²³ Pozri PODHRADSKÝ, *Zo života Jána Kollára*, s. 451.

¹²⁴ HURBAN, Jozef Miloslav. *Rozpomienky*. VIII. In: *Slovenské pohľady. Ilustrovaný časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku*, 1887, roč. 7, č. 1, s. 3 – 4.

¹²⁵ Kukuljević Sakcinski, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 184.

¹²⁶ Tamže, s. 182–185.

získať miesta profesora slovanských starožitností v Záhrebe alebo riaditeľa niektorého z národných ústavov (knížnica, múzeum) v Chorvátsku. Hovoril o tom pri stretnutí s bánom Josipom Jelačicom 5. februára 1849.¹²⁷ Napriek obavám, že by sa niekto z Maďarov mohol dozvedieť o jeho návšteve u bána, Kollár ho navštívil ešte raz 9. marca 1849.¹²⁸

Doba po prvých porážkach maďarskej revolúcie, hoci ešte nebolo dobojované, už dovoľovala viedenským vládnym kruhom uvažovať o budúcom usporiadaní monarchie. V prvom rade bolo nutné aspoň symbolicky odmeniť strany, ktoré sa v rozhodujúcich okamihoch postavili za panovníka. Heslom chystaných zmien v postavení národnosti v monarchii bola zásada „Gleichstellung aller Nationalitäten“. Aktívnym zástancom princípu rovnoprávnosti bol český ministerský úradník Josef Alexander Helfert,¹²⁹ ktorý podporil aj kandidatúru Jána Kollára na novozriadený úrad poradcov pre „uhorsko-slovanské záležitosti“. ¹³⁰ Pri výbere slovenských poradcov („dôverníkov“) vláda uprednostňovala osobnosti konzervatívneho zmýšľania, lojálne cisárovi a vláde.¹³¹ V Kollárovom prípade nepochybne zavážilo jeho známe meno, ale aj prenasledovanie, ktorému bol ako „vodca“ Slovákov, vystavený v revolučnej Pešti, keď bol prinútený verejne sa dištancovať od slovenskej dobrovoľníckej výpravy.

Prvé signály z vládných kruhov, že sa s Kollárom počíta na nejaký post vo Viedni, sa viažu na obdobie medzi obsadením Pešti cisárskou armádou a marcom 1849. V spomienkach Jozefa Podhradského nachádzame zmienku o tom, ako „prišiel bol z Viedne do Pešti akýsi hofrath, či čo bol, tuším Koller. Určite sa rozpomínam. K tomuto mňa poslal Kollár s pismom. Potom pozdejšie, v marci 1849, bol povolaný do Viedne ako povereník.“¹³²

Kollárovi boli evidentne naklonení viacerí členovia vlády a vysokí úradníci, ako vtedajší ministerský predseda Felix Schwarzenberg, ministri František Stadion či Alexander Bach, možný bol aj vplyv ďalších osobností, ako napr. Lea Thuna, Františka Palackého či grófa Jánosa Mailáta.¹³³ Práve tieto osoby sa zrejme podieľali na pozvaní

¹²⁷ Písal o tom vo svojich spomienkach Kukuljević. Tamže, s. 183 – 184.

¹²⁸ ŠREPEL, Milivoj. Jan Kollár i Hrvati. In: PASTRNEK, Jan Kollár, 1793 – 1852, s. 260; KARÁSEK, Josef (ed.). Kollárova dobrozdání a nástin životopisný. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. XVI.

¹²⁹ Josef Alexander Helfert (1820 – 1910) slobodný pán (rytier) a univerzitný profesor cirkevného práva. Ako poslanec sa stal aj štátnym podsekretárom pre veci učebné ministra vnútra a „školstva“ Františka Stadiona. Svoje pamäti na meruôsme roky vydával v časopise *Osvěta*. Helfert, Josef Alexandr. Katastrofa. Vlastní zkušenosti a paměti Josefa Alexandra svobodného pána Helferta. In: *Osvěta. Listy pro rozhled v umění věde a politice*, 1897, roč. 27, 1. a 2. diel.

¹³⁰ KARÁSEK, Kollárova dobrozdání, s. V.

¹³¹ Lojálny vzťah k panovníkovi mal Kollár odvtedy, ako podporil Slovákov v ich cirkevnom spore v peštianskej cirkvi.

¹³² PODHRADSKÝ, Zo života Jána Kollára, s. 453.

¹³³ Úlohu Františka Stadiona zdôrazňuje Jan Jakubec. JAKUBEC, Jan. Politické a sociální názory v Kollárově poezii. In: *Rozhledy, sociální, politické a literární*, 1894, roč. 3, s. 508. MENČÍK, Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti, s. 103. O dobrých vzťahoch Kollára k ministrovi Bachovi a panovníkovi svedčí aj to, že im venoval svoje dielo *Staroitalia slavjanska*.

Kollára do Viedne najprv vo funkcii vládneho dôverníka a neskôr mu pomohli k získaniu miesta profesora na univerzite.¹³⁴

Ústretový postoj vlády zrejme spôsobil, že sa Kollárovi za týchto okolností javila Viedeň ako prijateľné miesto pre jeho ďalšiu existenciu. V tomto postoji ho podporoval aj Pavol Jozef Šafárik. Presviedčal ho, že jeho hlavnou úlohou vo Viedni by mala byť pomoc Slovákom.¹³⁵

Na základe ministerského výnosu z 12. marca 1849¹³⁶ o menovaní do poradného orgánu vlády, dostal Kollár povolanie odcestovať do Viedne. Svoje pôsobenie v evanjelickej cirkvi v Pešti ukončil k 15. marcu 1849. Odcestoval zrejme 15. a 18. marca bol už vo Viedni.¹³⁷ V Pešti zanechal svoju cennú knižnicu a fortepiáno.¹³⁸ Časť svojich kníh si neskôr zobral so sebou, keď 30. októbra 1849 znova navštívil Pešť, a zvyšok kníh sa pokúsil rozpredať. Vtedy si zrejme vybral z banky aj finančnú hotovosť 3 000 zlatých.¹³⁹

Pokým jeho manželka s dcérou zostávala v Pešti, Kollár sa veľmi obával o ich bezpečnosť, najmä po tom, ako sa vo Viedni rozšírili správy, že maďarské vojská sú neďaleko Pešti. V prípade nebezpečenstva radil Kollár manželke, aby sa obrátila na veliteľa mesta generála Henziho, ktorý im môže pomôcť dostať sa do Viedne. Rukopisy, ktoré nechal v Pešti, boli pre Kollára zrejme natoľko dôležité, že aj keď jeho blízkym mohlo ísť pri odchode z Pešti o život, nezabudol žene pripomenúť, že treba „zachrániť moje rukopisy“.

Dňa 21. marca sa Kollár nastahoval do prenajatého bytu na treťom poschodí vo Wallnerstrasse č. 7 (265), na rohu s Brunnngasse,¹⁴⁰ kam za ním po dobrodružnom úteku z Pešti neskôr prišli manželka s dcérou, zverené do ochrany generálovi Henrichovi Henzimu.¹⁴¹

¹³⁴ Porovnaj KARÁSEK, *Kollárova dobrozdání*, s. V. Tento postoj panovníka bol, podľa mylného názoru niektorých autorov, motivovaný snahou odstrániť Kollára z verejného života. FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 140.

¹³⁵ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 1. apríla 1849. LA PNP, fond Jan Kollár.

¹³⁶ *Problémy Kollárovej biografie*, s. 137.

¹³⁷ KARÁSEK, Jozef. *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*. In: PASTRNEK, *Jan Kollár, 1793 – 1852*, s. 62.

¹³⁸ V listoch manželke z Viedne sa viackrát zmieňuje o svojej knižnici. Pod dojmom rozprávania Hurbanovcov pri ich návšteve vo Viedni, ako im maďarskí vojaci zničili knižnicu i celé zariadenie domu, radil Friederike ponechať zatiaľ najcennejšie „slovanské knihy“ v úkryte. Odporúčal jej predať nemecké knihy z jeho knižnice Olíkovi a do Cleinmanovej knižnice. 100 ex. jeho kázni mala nechať u Podhradského alebo Bohuráda, aby ich rozpredali. Prosil doniesť do Viedne i niektoré knihy, ktoré bude potrebovať pri prednáškach. Niektoré listy z korespondencie Jana Kollára v letech 1816 – 1851. In: *Časopis musea království českého*, 1893, roč. 67, s. 134 – 204.

¹³⁹ PODHRADSKÝ, *Zo života Jána Kollára*, s. 453, 457.

¹⁴⁰ KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni*, s. 62; MENČÍK, *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*, s. 103.

¹⁴¹ „Keď r. 1849 hrozilo Kollárovej manželke s dcérou, že ich Maďari zajmú, on [Matej Fábry] v noci s kostolníkom Kubánym na tragači pomáhal nosiť kufre do Starého Budína k „Bielemu vlkovi.“ Podhradský, Jozef. Všelico. In: *Národné noviny*, roč. 37, č. 48 z 26. 4. 1906, s. 1. Friederika a Ludmila sa schovali medzi sudmi na rebrináku, ktorý bol ťahaný volmi, pretože kone nebolo možné zohnať. KABELÍK, *Rodina pěvce slávy*, s. 42.

3. V CISÁRSKÝCH SLUŽBÁCH

Revolučné roky 1848 – 1849 zasiahli do života obyvateľov multietnickej habsburskej monarchie prevratným spôsobom. Revolúcia nastolila v ríši nové otázky, ktoré bolo nevyhnutné riešiť. Hlavnou úlohou v nových podmienkach sa stala úprava verejnej správy v krajine. Dôležité bolo, aby sa dostala do spoľahlivých rúk. Začiatkom roka 1849 vytvorila vláda poradný orgán – vládnych dôverníkov, ktorí sa stali rozhodujúcimi tlmočníkmi slovenskej otázky vo viedenskom mocenskom prostredí. Práve tento post obsadil začiatkom apríla 1849 Ján Kollár, ktorý sa po bezmála tridsiatich rokoch pôsobenia v Pešti, ocitol vo Viedni.

Marcové udalosti roku 1848 Kollár privítal, lebo ich považoval za veľkú príležitosť pre Slovákov, ako sa zbaviť politického a jazykového útlaku z maďarskej strany a dosiahnuť národnú rovnoprávnosť. K revolučným vystúpeniam, sa nepridal jednak kvôli svojim konzervatívnym politickým názorom, ale aj pre osobné spory s radikálnejšími štúrovcami. Tento jeho postoj bol zrejme rozhodujúci pri výbere na miesto vládneho dôverníka pri viedenskej vláde, ktoré vyžadovalo predovšetkým lojalitu k vládnuceму domu. Zavážilo aj Kollárovo pôsobenie v slovenskom evanjelickom zbore v Pešti a skúsenosti z organizovania slovenského školstva. Mimoriadne postavenie medzi slovenskými dôverníkmi zaujal Kollár aj vďaka svojej básnickej tvorbe, uznávanej i v nemeckom kultúrnom prostredí.

Sám Kollár rád zdôrazňoval, že do Viedne bol povolaný ako odborník na školstvo, aby tu mohol uplatniť svoje dovtedajšie skúsenosti z tejto oblasti. Nakoniec však nezostal len pri školskej tematike, ale v rámci svojho nového pôsobiska sa zameral na riešenie slovenskej otázky a na zabezpečenie národných práv Slovákov. Jeho hlavné úsilie bolo zamerané na úplné a trvalé odstránenie maďarizácie vo verejnom živote.¹ Memorandá, ktoré predložil vláde vo funkcii dôverníka, predstavujú zhrnutie jeho názorov na štátoprávne postavenie Slovákov v monarchii a vytvorenie predpokladov pre ich kultúrny a politický vývin ako moderného národa.

Už krátko po príchode do Viedne v marci 1849 sa Kollár začal naplno venovať práci pre vládu.² Kollárove listy manželke z tohto obdobia nám poskytujú zaujímavé

¹ ŠKVARNA, Dušan. Verný sebe v novej skutočnosti (Ján Kollár v rokoch 1848/1849). In: *Philologia*, 1996, roč. 13, s. 23.

² Spočiatku býval Kollár vo Viedni u svojho priateľa Kazdu. Písal o tom manželke už druhý deň po príchode. J. Kollár F. Kollárovej a L. Kollárovej, nedatovaný list z roku 1849. Tento údaj jeho biograf J. Karásek neuvádza. Archív J. Kollára, Ústav slovenskej literatúry SAV. Potom sa nasťahoval do prenajatého bytu na Wallnerstrasse č. 7, kam za ním prišla jeho manželka s dcérou. Neskôr býval v dome v Ungargasse 5. KARÁSEK, J. Ján Kollár vo Vídni 1849 – 1852. *Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 62, 67.

informácie o jeho prvých krokoch vo Viedni.³ Odzrkadľuje sa v nich nielen jeho pracovný zápal, s ktorým začal naplňať vládne zadania, ale najmä jeho neistota a obavy o budúcnosť.

Spočiatku Kollár ešte neuvažoval, že natrvalo opustí Pešť, hoci väčšina jeho priaznivcov považovala jeho návrat za nebezpečný. Napokon, po znepokojivých správach z revolučnej Pešti, sa sám priklonil k Viedni ako jedinému východisku. Nevedel, ako dlho bude môcť pôsobiť vo funkcii poradcu, preto podnikal kroky na získanie stáleho miesta. Využil na to audiencie u viacerých ministrov a vplyvných osobností. S ponukami, ktoré dostal v priebehu apríla 1849, však nebol spokojný, lebo z platu, ktorý mu núkali, by sotva mohol užiť svoju rodinu vo Viedni. Minister vnútra F. Stadion mu ponúkol miesto správcu (úradníka) v štátnej tlačiarňi, minister financií P. von Krauss navrhol uplatnenie v rámci konzistória riadiaceho záležitosti protestantov v rakúskej časti ríše. F. Exner, poradca ministra školstva, ktorý sa zaoberal reformou vysokého školstva v habsburskej monarchii, mu dal ponuku na miesto v dvorskej knižnici, kde by mal možnosť okrem iného viesť aj ročný cyklus „slovanských“ prednášok, ak by o ne verejnosť prejavila záujem.⁴

Žiadna z možností sa napokon neukázala reálnou. Jediné prijateľné východisko zo svojej situácie videl Kollár v profesorskom mieste na univerzite, o čo sa usiloval už od svojho príchodu do Viedne. Práve vtedy totiž došlo na tamajšej univerzite k reorganizácii filozofickej fakulty. V rámci nového slavistického štúdia tu boli zriadené dve katedry, prvá z nich sa zaoberala slovanskou filológiou a druhá slovanskou archeológiou.⁵ Na novozriadenú katedru slovanskej filológie nastúpil Fran Miklošić, slovinský lingvista, ešte pred Kollárovým príchodom do Viedne. Miklošić bol pred svojím menovaním za profesora knihovníkom (asistentom) s platom 400 zlatých. Takéto miesto však Kollár nepovažoval pre seba za primerané. V tomto období dokonca uvažoval o tom, že ak sa pre neho vo Viedni nenájde vhodné miesto, pokúsi sa o to v Prahe. Návrat do Pešti už celkom zavrhol aj pre chýry o jeho viedenskej ceste.⁶

Vymenovanie Jána Kollára za profesora na katedre slovanskej archeológie sa napokon udialo veľmi rýchlo. 11. apríla 1849 si ho barón J. A. Helfert zavolať k sebe a požiadal ho, aby vypracoval životopis a bibliografiu svojich vydaných i nevydaných

³ Někteří listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816 – 1851. In: *Časopis musea království českého*, 1893, roč. 67, list 18, s. 194 – 204.

⁴ Kollár uvažoval dokonca aj o mieste učiteľa češtiny. Ponuku vlády odísť do Olomouca však rázne odmietol. „*Mysli si, že s Olomoucom mi ponúkli alebo urobili bohvieakú láskavosť*“, sťažoval sa v liste manželke. List Jána Kollára Friederike Kollárovej zo 6. apríla 1849. *Někteří listy*, list 18, s. 195.

⁵ K dejinám slavistiky na viedenskej univerzite pozri JAGODITSCH, Rudolf. Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien 1849 – 1949. In: *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 1950, roč. 1, s. 1 – 52.

⁶ Manželku prosil, aby všetkým, ktorí sa budú na neho spytovať, odpovedala iba v tom zmysle, že pracuje „v oblasti literatúry, v študijných konferenciách týkajúcich sa školských záležitostí.“ List Jána Kollára Friederike Kollárovej zo 6. apríla 1849. *Někteří listy*, s. 198.

diel⁷, ktoré ministerstvo priloží k žiadosti o jeho menovanie za profesora slovanských starožitností a predloží ich panovníkovi v Olomouci na schválenie.⁸ Návrh na menovanie predložil minister Ferdinand Thienfeld na podnet Stadiona v mene rakúskej vlády 15. apríla 1849 cisárovi⁹ a 29. apríla bol Ján Kollár oficiálne menovaný mimoriadnym profesorom s platom 1 000 zlatých ročne a príspevkom na byt vo výške 100 zlatých.¹⁰ Cisársky dekrét a menovanie za profesora bolo presne to, po čom Kollár túžil.¹¹

Podľa menovacieho dekrétu zo 14. apríla 1849 miesto profesora slovanských starožitností získal Ján Kollár, „slovenský duchovný z Pešti“, ako najvhodnejší kandidát. V dekréte sa vyzdvihuje jeho štúdium v nemeckých krajinách, kde mal možnosť vzdelávať sa u najlepších nemeckých učiteľov. Tu taktiež hľadal stopy po dávnej slovanskej minulosti. Uskutočnil aj výskumnú cestu do Itálie s cieľom bádať po najstarších etnikách na Apeninskom polostrove, pri ktorom dokazoval ich slovanský pôvod. Kollár mal pre funkciu archeológa, filológa a vysokoškolského učiteľa odporúčania od ďalších odborníkov. Pri jeho menovaní zavážilo aj to, že do Viedne prišiel ako dôverník vlády pre slovenské záležitosti v Uhorsku, čím dokázal lojalitu vládnucemu dvoru.¹²

3.1. Kollárove memorandá

Funkcie poradcu vlády sa Kollár ujal spolu s ďalšími dvoma slovenskými dôverníkmi, právnikmi Františkom Hanrichom (1808 – 1899) a Jánom Hlaváčom (1798 – 1868).

Zámerom vlády bolo, aby vládni poradcovia (dôverníci) vypracovali návrhy na riešenie otázok rovnoprávnosti národností v Uhorsku (na Slovensku). Nápomocné im

⁷ Rukopis odovzdaný Helfertovi uverejnil J. Karásek v nemeckom origináli v roku 1903. KARÁSEK, *Kollárova dobrozdání*, s. 71 – 75. Česká verzia Kollárovoho životopisu vyšla vo viedenskom zborníku z roku 1893. KARÁSEK, Josef. Autobiografie Jana Kolára. In: *Jan Kollár 1793 – 1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 277 – 281.

⁸ KOLLÁR, Johann. Leben-Skizze von Johann Kollár [12. 4. 1849]. In: KARÁSEK, *Kollárova dobrozdání*, s. 70 – 75; KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, s. 277 – 281.

⁹ V prípise sa zdôrazňujú jeho umiernené politické postoje. Jeho vedecké koncepcie posilňujú postavenie Rakúskeho cisárstva ako slovanského štátu, upozorňujú na slovanské osídlenie nemeckých krajín a bádanie opisuje slovanskú minulosť staroitalských etníc Etruskov, Oskov a Umbrov. V prípise sa spomínajú literárne zásluhy a kontakty s Dobrovským, Jungmannom, Kopitarom. KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav. *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995, s. 106; FABINY, *Peštianske roky Jána Kollára*, s. 140.

¹⁰ O Kollárovom menovaní priniesli 2. mája správu viedenské noviny. MENČÍK, *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*, s. 103. Plat Kollára bol v porovnaní s platom „mladších“ profesorov (1 600 zlatých) nízky. Jeho kolegovia sa divili, že hneď prijal titul „len“ mimoriadneho profesora. Nedatovaný koncept listu Jána Kollára Leovi Thunovi. LA PNP, pozostalosť Jan Kollár.

¹¹ Obával sa, že ak by dostal dekrét iba od ministerstva, mohol by pri akejkolvek zmene, prípadne zrušení ministerstva, zostať bez miesta. List Jána Kollára Friederike Kollárovej zo 6. apríla 1849. *Některé listy*, s. 199.

¹² JAGODITSCH, *Die Lehrkanzel*, s. 18.

pri tom mali byť štyri otázky (zadania), na ktoré bolo treba odpovedať: 1. Čo sa má na Slovensku bezodkladne vykonať, aby sa Slováci presvedčili, že ich národnosť je nielen teoreticky, ale aj prakticky rovnoprávna s maďarskou. 2. Vypracovať plán reorganizácie protestantskej cirkvi v Uhorsku a potom aj návrh na dofinancovanie duchovenstva. 3. Zavádzanie reformy verejnej správy na Slovensku a pre tento cieľ nevyhnutné rozdelenie na kraje a okresy. 4. Čo je potrebné vykonať, aby bola slovenská národnosť v budúcnosti ochránená od maďarských prechmatov, čo je pre to nutné zmeniť v školstve.¹³ Gróf J. Mailáth podal kn. Schwarzenbergovi 30. marca 1849 správu o práci dôverníkov, v ktorej zhrnul hlavné myšlienky všetkých „dobrozdání“.¹⁴

Slovenskí dôverníci sa, podľa neho, zhodli v tom, že je potrebné zabezpečiť používanie materinského jazyka Slovákov v školách, v cirkvi a vo verejnej správe. Jediný Kollár však žiadal zaručenie práv „slovenskej národnosti“, čo Majláth komentoval slovami, že Kollár sa o probléme vyjadril „najkomplexnejšie“.¹⁵

13. apríla 1849 sa gróf J. Mailáth znova obrátil na Kollára so žiadosťou, aby vypracoval návrh na reorganizáciu protestantskej cirkvi v Uhorsku.¹⁶ Ján Kollár postupne vypracoval odpovede na všetky položené otázky a predložil podrobné memorandá. Najprv vznikli memorandá č. 1 – č. 3,¹⁷ ako posledné bolo napísané memorandum č. 4. o školskej reforme na Slovensku. V ňom Kollár vychádzal zo skúsenosti rakúskych pedagógov, ale zdôraznil najmä potrebu vyučovania v materinskom jazyku. Kollár píše v memorande veľmi podrobne o rozmiestnení škôl všetkých druhov od prvého stupňa až po univerzitu v centrách okresov a krajov na území Slovenska, zrejme podľa vlastného návrhu územného členenia Slovenska, ktorý predložil ministerstvu. S týmto účelom vyhotovil Kollár aj mapu celého územia Slovenska, ktorá sa však nezachovala.¹⁸

¹³ Takto interpretuje otázky položené slovenským dôverníkom Ján Kollár v návrhu na reorganizáciu školstva. KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání, Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849*. Praha: Nákladem České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 5. Gróf János Mailáth uvádza zadanie vlády pre dôverníkov trochu inak. Zhrnul ich do troch bodov: 1. Aké opatrenia sú potrebné, aby presvedčili Slovákov o ich rovnoprávnosti s Maďarmi. 2. Aké opatrenia sú potrebné, aby bola slovenská národnosť zabezpečená, proti maďarským prechmatom: a/ v školstve b/ v politickej správe c/ súdnictve d/ v cirkvi. 3. Ako majú byť uvedené do života provizórne zákony platné pre celú monarchiu, zo zohľadnením slovanskej národnosti (najmä v obecnom zriadení). RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. Diel III. 3. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, dokument 968, s. 256.

¹⁴ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. Diel III. 3., s. 257.

Mailáth napísal, že F. Hanrich a J. Hlaváč odpovedali na všetky otázky, Kollár sa vyjadril iba k prvej otázke, na druhú a tretiu prisľúbil odpovedať neskôr. Chce sa sústrediť najmä na cirkevné a školské otázky, v ktorých sa najlepšie vyzná. Ostatných tém sa vraj dotkne iba čiastočne (alebo sa nimi vôbec nebude zaoberať). Podľa Mailátha vyslovil Kollár prianie predniesť svoje stanovisko najprv ústne. Tamže.

¹⁵ RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. Diel III. 3., s. 257.

¹⁶ KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání, Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849*. Praha: Nákladem České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 5.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Odvoláva sa na ňu v návrhu cirkevnej reformy. KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání*, s. 61.

O rozsahu územia obývaného Slovákmi v Kollárovej mape si možno urobiť predstavu iba podľa jeho návrhu na reorganizáciu školstva.¹⁹

Ako prvý pátral po Kollárových memorandách Josef Karásek. Od baróna Helferta získal iba memorandá č. 2 a č. 4. Uverejnil ich v nemeckom origináli s predslovom v roku 1903.²⁰ O ďalších dvoch napísal: „*Dobrozdání prvního a třetího jsem neobdržel a přese všechno pátrání jsem se nedověděl, kde se nachází.*“²¹ Kollárovo dobrozdanie predložené viedenskej vláde (odpoveď na otázku č. 1), o obsahu ktorého informoval gr. Mailáth 30. marca 1849 kn. Schwarzenbergovi²², uverejnil prvýkrát v nemeckom origináli Daniel Rapant v roku 1958 (v edícii dokumentov k slovenskému povstaniu z rokov 1848 – 1849).²³ V slovenskom preklade bolo Kollárovo dobrozdanie vydané v prvom zväzku dokumentov k národnému hnutiu v roku 1962.²⁴

Kollár v tomto elaboráte podrobnejšie rozvádza svoje požiadavky, ktoré stručne načrtol už J. Mailáth v posudku memoránd slovenských dôverníkov. Najdôležitejšou požiadavkou v tomto memorande bolo deklarovanie rovnoprávneho postavenia slovenského národa s ostatnými národmi monarchie. Svoju požiadavku rovnoprávnosti Slovákov v memorande Kollár nekonkretizuje, hoci koncom marca už zrejme poznal štátoprávny program štúrovcov. Z listov Jána Kollára Friederike vieme, že 22. marca 1849 ho navštívila deputácia dvanástich Slovákov, ktorí predtým boli v Olomouci na audiencii u cisára.²⁵ Kollár menovite spomína Kuzmányho, Štúra a Hodžu so ženou. Hurban mal prísť do Viedne neskôr.²⁶ Stretnutie so štúrovcami bolo pre Kollára po predošlých jazykových sporoch veľmi emotívne.²⁷ Bol rád, že odobrili jeho pôsobenie pri vláde, pretože sa trochu obával nejakých unáhlených krokov z ich strany.²⁸

Návrh na oddelenie Slovenska od Uhorska predložili štúrovci panovníkovi v pamätnom spise 19. marca 1849. V ňom žiadali, aby vrcholný orgán Slovenska (krajinský úrad) bol podriadený ústrednej vláde vo Viedni.²⁹ Koncom marca sa štúrovci stretli s predsedom ríšskej vlády Schwarzenbergom a ministrom vnútra Stadionom. Pri

¹⁹ KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání*, s. 3 – 45.

²⁰ KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849*. Praha: Nákladem České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 3 – 69. Recenziu na Karáskovu publikáciu dobrozdání uverejnil časopis *Hlas*, roč. VI, 1904, s. 283 – 284, v ktorej autor vyzdvihol Kollára ako pedagóga a štátnika a ocenil jeho moderné názory na výchovu a vzdelávanie.

²¹ KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání*, s. 3.

²² RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. Diel III. 3., s. 257.

²³ RAPANT, D. *Dejiny slovenského povstania*, III-3, s. 186 – 189.

²⁴ BOKES, František (ed.). *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1918*. I. 1848 – 1867, dokument dok. 16, s. 63 – 65. (ďalej BOKES, F. *Dokumenty I*)

²⁵ List J. Kollára F. Kollárovej z 23. 3. 1849. s. 149

²⁶ J. M. Hurban s manželkou navštívil Jána Kollára 5. apríla 1849. List J. Kollára F. Kollárovej, 6. 4. 1849. *Některé listy*, s. 198.

²⁷ J. Kollár F. Kollárovej, 23. 3. 1849. *Některé listy*, s. 195.

²⁸ O M. M. Hodžovi napr. v liste manželke napísal, že by chcel „*všetko lámat' cez koleno.*“ Tamže.

²⁹ Pôvodný návrh bol ešte radikálnejší, štúrovci sa v ňom domáhali ustanovenia *veľkokniežatstva – Slovenska*.

rokovaniach s vládou sa opierali najmä o argumenty, že Slováci obývajú kompaktné územie na severe Uhorska. Mapy, ktoré im pri audienciách poslúžili, boli zrejme Šafárikov *Slovanský zeměvid*, ktorý vyšiel v roku 1849, alebo staršia Heuflerova mapa.

13. apríla 1849 predložili zástupcovia Slovákov J. M. Hurban, M. M. Hodža a L. Štúr rakúskej vláde petíciu, v ktorej požadovali úplne odlúčenie Slovenska od Uhorska a jeho osamostatnenie vo forme korunnej krajiny.³⁰

V elaboráte odovzdanom Mailáthovi koncom marca (memorandum č. 1) sa Kollár odvolával na cisársky patent a zdôrazňoval, že aj slovenský národ „patrí do radu sesterských národov rakúskeho štátu“. O Slovensku síce píše ako o kompaktnom celku, ale neformuluje ešte otázku jeho odčlenenia od Uhorska. Na stretnutí so štúrovcami ich však informoval o svojom pôsobení pri vláde a podľa jeho vyjadrenia prejavili spokojnosť s jeho „*krokmí a návrhmí*“.³¹ Ak teda medzi nimi došlo k zhode, možno predpokladať, že sa Kollár už koncom marca v otázke samostatnosti Slovenska stotožnil s ich názormi, hoci sa to v memorande odovzdanom Mailáthovi ešte neprejavilo.

Vymedzením slovenského etnického územia sa Kollár zaoberal už dávnejšie, ešte pred svojím príchodom do Viedne.³² Veľa pozornosti venoval aj osudu slovenských enkláv na Dolnej zemi a ich perspektíve udržať si aj v budúcnosti jazyk a národnú identitu. Zaoberal sa aj otázkou určenia slovensko-maďarskej jazykovej hranice.³³

K nejakej efektívnejšej spolupráci medzi Kollárom a štúrovcami však v tomto období nedošlo. Kollár si bol zrejme až príliš istý svojím vplyvom vo vládných kruhoch a sľúbenou podporou (ministra Bacha), že mu bude umožnené uskutočniť jeho vlastné plány. Vo vzťahu k štúrovcom bol opatrný z obavy, aby mu „*horúce hlavy*“ jeho zábery neprekazili.

V pamätiach baróna Helferta sa nám zachovala zmienka o tom, že Kollár „*horoval o Slovensko jakožto vévodství*“.³⁴ Kollárov návrh na vytvorenie slovenského vojvodstva ale nie je známy. V memorande o verejnej správe na území Slovenska, ktoré sa nezachovalo,³⁵ sa Kollár zrejme zaoberal rozlohou slovenského etnického územia a štruktúrou jeho správnych orgánov. Či v tejto súvislosti definoval aj štátoprávne postavenie Slovenska vo vzťahu k iným národom habsburskej monarchie, nie je známe.

³⁰ BOKES, František. *Vývin předstáv*, s. 80 – 81.

³¹ Písal o tom v liste manželke 23. 3. 1849. *Některé listy*, s. 195.

³² Svedčí o tom zmienka o Geiblovej mape, o ktorú sa usiloval už v roku 1848 J. Kollár F. Kollárovej, 6. 4. 1849. *Některé listy* tamže.

³³ V Kollárovej pozostalosti v pražskom Literárnom archíve v Památníku národního písemnictví je uložený spis pod názvom *Sprachlinie zwischen den Slowaken und Magyaren*. LA PNP, fond Jan Kollár, kr. 9.

³⁴ Spomína to v súvislosti s Kollárovým návrhom na reorganizáciu školstva. KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849*. Praha: Nákladem České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903 Kollárova dobrozdání, s. VI (ďalej *Kollárova dobrozdání*).

³⁵ Možno ho rekonštruovať iba na základe návrhu na reorganizáciu školstva na Slovensku. (ed.). *Kollárova dobrozdání*, s. 3 – 69.

Akcie Slovákov usilujúcich sa o riešenie národnostnej otázky v rokoch 1848 – 49 osamostatnením Slovenska nachádzali spočiatku ohlas aj vo vláde. Aj promemórium slovenských vládnych dôverníkov bolo iniciované z vládnych kruhov.³⁶ S meniacou sa situáciou v Uhorsku a slabnutím vojenského odporu Maďarov však vo vláde ubúdalo zástancov radikálnych štátoprávných riešení. Na slovenskej strane sa zase stupňovali obavy, že vláda napokon odmietne požiadavku osamostatnenia Slovenska.

V promemóriu odovzdanom 10. septembra 1849 sa slovenskí dôverníci prihovára-
li za osamostatnenie Slovenska a jeho ustanovenie ako korunnej krajiny podriadenej priamo ríšskej vláde.³⁷ Akcia podnietila rad ďalších miestnych petícií Slovákov. Ale ani prisľuby vládnych činiteľov, ani audiencie dôverníkov u viacerých ministrov a vplyv-
ných osobností (Radecký, Haynau, Geringer, Jelačič) nepriniesli žiadaný výsledok.³⁸ Uhorsko napokon zostalo celistvé tak, ako si to priali maďarskí starokonzervatívci, a územné členenie v období Bachovho absolutizmu veľmi neprihliadalo na etnické zloženie obyvateľstva.

3.1.1. Memorandum o národnostnej otázke

Vo svojom prvom memorande Kollár reagoval na aktuálnu situáciu v hornom Uhorsku a žiadal vládu, aby slovenský národ nebol vystavený „*buričským intrigám a vplyvom*“. Šírením nových, „*predtým sotva mu známych myšlienok*“, nachádza sa, podľa neho, tento národ teraz „*v stave kvasu*“ a potrebuje pomoc, ktorá by mu zabezpečila lepšiu budúcnosť. Dožaduje sa vymenovania c. k. komisára pre Slovensko, ku ktorému by Slováci mali dôveru a ktorý by sa mohol s nimi dorozumieť.³⁹

Komisár mal predovšetkým zabrániť tomu, aby sa ďalej „*nerozširovali zmätky*“. Mal dohliadať na zavedenie nových nariadení a „*rozumne viesť uvoľnenie národného života Slovákov a vytvoriť z toho vyplývajúce nové pomery*“. Za dôležitú súčasť týchto pomerov pokladá Kollár založenie „*politicko-národných novín*“. Jeho zámery sú v tomto období ešte veľmi skromné. Noviny mali uverejňovať nariadenia vlády, vychovávať ľud k „*politickej zrelosti*“ a šíriť ľudovýchovu, čo by pomohlo rozvoju obchodu a priemyslu.

V Kollárovom memorande ešte silne rezonujú požiadavky proti maďarizácii v evanjelickej cirkvi (odstrániť maďarské kázne a bohoslužby v slovenských kostoloch, právo viesť cirkevné matriky a cirkevné knihy v materčine) a v školstve (v ľudových a meštianských školách by sa mal odstrániť „*nátlak*“ maďarčiny), ktoré tvorili hlavnú

³⁶ RAPANT, D.: Slovenské povstanie v rokoch 1848 – 49. Bratislava VSAV 1961, zv. IV, č. 2, s. 270.

³⁷ Text promemória uverejnili *Slovenské noviny* 14. septembra 1849.

³⁸ RAPANT, D.: Slovenské povstanie, zv. IV, č. 2 s. 271.

³⁹ BOKES, F. *Dokumenty I.*, s. 64. Za komisára pre Slovensko Kollár navrhoval Čecha F. A. Braunera a Chorváta I. Kukuljeviča Sakcinského. Svojej žene do Pešti písal (6. 4. 1849), že vrchnosť trvala na tom, aby sa komisárom nestal civil, ale vojak, a že sa bude usilovať o to, aby mu dali aspoň civilného poradcu. *Některé listy*, s. 197.

náplň „národných obrán“ a petičných akcií v štyridsiatych rokoch 19. stor. Tieto požiadavky však Kollár rozširuje aj o používanie slovenčiny v úradnom styku. Žiada „*odstrániť používanie maďarčiny ako úradnej reči a dať miesto a právo materinskej reči.*“⁴⁰

Najdôležitejšou požiadavkou tohto Kollárovo memoranda je požiadavka rovnoprávnosti Slovákov, s ktorou sa obracia priamo na cisára. Mal by podľa neho patentom deklarovať, že „*aj tento národ patrí do radu sesterských národov rakúskeho štátu a formálne vyzdvihnúť, že aj jeho národnosť bude nielen uznaná a chránená, ale tiež všetkými povolenými prostriedkami podporovaná.*“⁴¹

3.1.2. Memorandum o protestantskej cirkvi

Gróf J. Mailáth sa 13. apríla 1849 znova obrátil na Jána Kollára so žiadosťou, aby napísal memorandum o reorganizácii protestantskej cirkvi v Uhorsku.⁴²

V úvode k memorandu Kollár zdôrazňuje, že prekladá iba svoje osobné názory na niektoré otázky týkajúce sa existencie protestantskej cirkvi v Uhorsku, hoci pripomína, že mnohé z nich už boli predmetom diskusie na cirkevných zhromaždeniach v minulosti. Podľa Kollárovo nového organizačného návrhu⁴³ mali vzniknúť dve samostatné slovenské superintendencie – Dunajská (superintendentia Danubia) a Potiská (superintendentia Tibiscana).

Kollárovo memorandum o reorganizácii protestantskej cirkvi prijal maďarský mladokonzervatívce J. Mailáth. K názorom slovenských dôverníkov ohľadom protestantských cirkví sa Mailáth vyjadril ešte v správe pre ministerského predsedu F. Schwarzenberga (31. marca 1849). Tlmočil ich požiadavky na slobodné používanie materinského jazyka v cirkvi. Zdôraznil, že odmietli maďarčinu ako vyučovací a úradný jazyk a žiadali vedenie matrík v materinskom jazyku, rovnako ako chceli rokovania na slovenských superintendenciálnych zhromaždeniach, aj vedenie protokolov z nich po slovensky. Celkovo navrhoval pre Slovákov vydať nový patent, v ktorom by sa vyslovila rovnoprávnosť slovenskej národnosti s maďarskou. „*Tento patent musí vysloviť*

⁴⁰ Pre vyučovanie na školách navrhuje, aby sa obmedzil počet jazykových cvičení, náuky o reči a memorovania v prospech zavedenia reálnych predmetov. BOKES, F. *Dokumenty I.*, s. 65. Tieto svoje názory uplatnil neskôr v memorande o školstve.

⁴¹ Tamže.

⁴² Kollár píše o tom v liste manželke: *Dnes som dostal na zodpovedanie otázku o protest[antskej] cirkvi, duchovenstvu a školách, ako by sa podľa novej konštitúcie mali organizovať; práve som bol u tunajšieho superint[endant]a Bauera, aby sme si o veci pohovorili.* “ J. Kollár F. Kollárovej 13. 4. 1849. *Některé listy*, s. 203.

⁴³ KOLLÁR, Johann. Entwurf einer Organisierung der protestantischen Kirche in Ungarn nach Grundsätzen der Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich dto 4. März, und das Gemeinde-gesetzes auch für das Kaiserthum Oesterreich dto 11. März, sowie auch mit gebührender Berücksichtigung der neuen Organisierung der protestantischen Kirche in anderen europäischen Ländern, vorzüglich in Deutschland (ďalej *Entwurf*). In: KARÁSEK, Josef. *Kollárova dobrovdání a nástin životopisný*. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 47 – 69.

rovnoprávnosť nielen v teoretickej rovine, ale musí detailne ustanoviť, z čoho by pozostávala rovnoprávnosť.“ Patent by pozostával zo siedmich bodov, pričom pre duchovenstvo by sa uplatnil poriadok osobitne pre katolíckych biskupov a generálnych vikárov a osobitne pre superintendentov.⁴⁴

Popri správe pre ministerského predsedu Mailáth informoval aj ministerstvo vnútra (1. mája 1849) o pozícii protestantov v Uhorsku a o rozporoch v protestantskej cirkvi. Vo svojej správe načrtol fundamentálne problémy, s ktorými sa evanjelici nemadžarských národností potýkali od nástupu Karola Zaya na post generálneho inšpektora evanjelickej a. v. cirkvi v Uhorsku. Ďalším dôležitým faktom jeho správy bola štátna dotácia pre duchovenstvo (už predtým sľubovaná Kossuthom). Mailáth prišiel s návrhom štátnej dotácie duchovných, ktorá by podľa neho podlomila nadvládu svetských funkcionárov v cirkvi a posilnila by postavenie duchovenstva. Podporil aj Kollárov návrh, aby sa najvyššie cirkevné inštitúcie zriadili vo Viedni.⁴⁵ Tým by sa duchovenstvo zbavilo závislosti od svetských patrónov a dostalo by sa do služieb štátu. Pri realizácii reformy v cirkvi Mailáth de facto vyšiel z elaborátov slovenských dôverníkov, presadzujúc také riešenia, ktoré boli v súlade s ich návrhmi.

3.1.3. Memorandum o verejnej správe

Kollárov návrh verejnej správy možno čiastočne rekonštruovať iba podľa jeho návrhu na reorganizáciu školstva na Slovensku. Prvý sa o to pokúsil František Bokes vo svojej knihe „Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí“ z roku 1945. Vypracoval aj mapu Kollárovho „vojvodstva“ priloženú k textu.⁴⁶

V Kollárovom návrhu o verejnej správe bolo Slovensko, pravdepodobne tak ako v memorande o reorganizácii školstva, rozdelené na štyri dištrikty (kraje) – Dolné Považie, Horné Považie, Banský a Toryský kraj. V návrhu reorganizácie školstva situoval Kollár okresné školy (nižšie gymnáziá) do centier okresov, preto určiť sídla okresov v jeho návrhu o verejnej správe je pomerne jednoduché. Za centrum Bratislavského (Prešpurského) okresu označil Modru, Nitrianskeho okresu Nitru, Trenčianskeho okresu Trenčín. V Hornopovažskom kraji zvolil Kollár za sídlo Turčianskeho okresu Mošovce (ako alternatívu uvádza aj Turčiansky Sv. Martin). Centrom Liptovského okresu sa mal stať Liptovský Sv. Mikuláš, Oravského okresu Dolný Kubín a Kysuckého okresu Žilina. O Kollárovom administratívnom členení Slovenska Bokes napísal, že „vhodne

⁴⁴ Gutachten über die Anträge wegen Gleichberechtigung der slovakischen Nationalität von János G. Mailath. In: RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. Diel III. 3. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, dokument 968, s. 262 – 263.

⁴⁵ SCHWARZ, Eine „protestantische Gesamtkirche Österreichs“, s. 142.

⁴⁶ BOKES, František: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Turčiansky Sv. Martin MS, 1945, s. 29 – 32. Na Bokesovej mape je nesprávne označený Banský a Toryský kraj. Tamže, s. 31.

rešpektuje potreby Slovenska a zemepisné jeho podmienky“.⁴⁷ Kollár sa podľa neho pri-držiaval územia historických stolíc, ktoré menil iba v prípade, ak sa mu to zdalo byť z geografického, hospodárskeho či národnostného ohľadu odôvodnené (napr. v prípade Kysúc). Banský kraj rozdelil na šesť okresov – Zvolenský, Tekovský, Ostrihomský, Hontiansky, Novohradský a Gemersko-Malohontský so sídlami okresov v Banskej Bystrici, Kremnici, Ostrihome, Štiavnici, Lučenci a v Štítniku (alebo v Jelšave). Torský kraj mal byť podľa Kollára rozdelený na okresy – Spišský, Šarišský, Zemplínsky a Abovský s centrami v Levoči, Prešove, Humennom a Košiciach.⁴⁸

Rozdelenie na kraje a okresy pre potreby škôl a rozvoja vzdelanosti sa síce nemuselo úplne zhodovať s Kollárovým návrhom na politicko-administratívne členenie Slovenska, ale je viac ako pravdepodobné, že sa obidva návrhy prekrývali. Otvorenou ostáva iba otázka, či Kollár v memorande o verejnej správe riešil okres „rusínsko-slovanský“ v rámci územia Slovenska a ako sa staval k existencii slovenských enkláv na Dolnej zemi. Kollárovo memorandum o verejnej správe vzniklo na jar roku 1849 a nie je isté, či malo priamy súvis s Kollárovým názorom na vytvorenie samostatného Slovenska ako rovnoprávného štátprávneho celku v rámci habsburskej monarchie – či už ako vojvodstva, ako to zaznamenal Helfert, alebo korunnej krajiny, ako sa to uvádzalo v promemóriu slovenských dôverníkov z 10. septembra 1849.

3.1.4. Memorandum o školstve

Posledným memorandum, ktoré Kollár predložil zástupcom viedenskej vlády, bol návrh na reorganizáciu školstva v monarchii s osobitným zreteľom na Slovensko.⁴⁹ Školstvu pripisoval Kollár mimoriadne dôležitú úlohu pri vzdelávaní obyvateľstva v habsburskej monarchii. Nezastupiteľnú rolu zohrávalo podľa neho najmä pri formovaní národného povedomia.

V memorande Kollár popri všeobecnej charakteristike systému vzdelávania prezentoval aj svoje názory na postoj štátu k národnostiam. Za nešťastie Slovákov považoval to, že nemali vlastné školy, čo im neumožňovalo vzdelávať sa. Dôležité úrady, školy a cirkevné inštitúcie boli preto obsadzované Maďarmi a maďarónmi. Slovenčina bola vylúčená z vyšších škôl, čo umožnilo presadiť sa maďarčine, ktorá sa v novšej dobe „stala samovládnu, ba dokonca v školách, v cirkevných ustanovizniach a v občianskej správe premenila sa na neznesiteľnú“.

⁴⁷ Tamže, s. 30.

⁴⁸ Tamže, s. 32.

⁴⁹ KOLLÁR, Johann. Gedanken und Plan zu einer zeitgemäßen Reorganisierung der Schulen und des gesamten Volkserziehungswesens in der Österreichischen Monarchie besonders in der Slowakei (ďalej *Gedanken*). In: KARÁSEK, Kollárova dobrozdání, s. 5 – 43.

V úvode k memorandu Kollár pripomenul svoje bezmála tridsaťročné skúsenosti pri výchove mládeže.⁵⁰ V jeho prvej kapitole vychádzal z platného školského poriadku a zákona, aby sa aj jeho návrh dal čo najrýchlejšie prispôbiť jestvujúcim štátnym inštitúciám. Vyšiel z pedagogických zásad platných pre všetky školy. Kládol dôraz na rodinu a jej úlohu pri výchove, pretože s výchovou treba podľa neho začať čím skôr, aby došlo k osvojeniu si správnych návykov. Cieľom školského vzdelávania sa mala stať výchova k humanite, nie iba k „učenosti“. Vyslovil názor, že „nazhromaždenie znalosti človeka samo nestačí“, ale ide ruka v ruke s duchovnou disciplínou a pamäťou.⁵¹ V druhej kapitole sa podrobne zaoberal náplňou vyučovania vo všetkých typoch škôl.⁵² Zvláštna podkapitola je venovaná vzdelávacím školám, ktoré delil na gymnáziá v užšom významne slova, vyššie gymnáziá a lýceá (alebo hlavné školy). Za najvyšší stupeň vzdelávania pokladal krajinské školy, resp. univerzity.

Dôležitým prvkom jeho výkladu je otázka vyučovacieho jazyka, obzvlášť si všímal školy v jazykovo zmiešaných oblastiach. Pozornosť venoval aj vzdelávaniu budúcich pedagógov a mimoškolskému vzdelávaniu. Kládol dôraz aj na tlač a činnosť spolkov.⁵³

Kollárov návrh je vypracovaný mimoriadne precízne, popri teoretických otázkach uvádza v mnohých prípadoch aj odbornú literatúru, dokonca zoznam pomôcok.⁵⁴

V návrhu územného rozmiestnenia škôl⁵⁵ Kollár vychádzal z existujúcej kultúrnej či školskej tradície vybraných lokalít. Pre slovenské enklávy na Dolnej zemi navrhuje zriadiť okresné školy v Pešti, Sarvaši a Petrovci. Enklávy pri Eisenburgu si mali zvoliť sídla okresných škôl podľa vlastného uváženia. To isté sa malo vzťahovať aj pre „rusínsko-slovanský okres“. Krajskú školu, alebo vyššie gymnázium či lýceum pre Rusínov Kollár navrhoval zriadiť v Mukačeve.

Za univerzitné mestá pre Slovensko vybral Nitru alebo Banskú Bystricu. V oboch prípadoch zohľadňoval ich hospodársky význam, blízkosť ku komunikačným trasám a existenciu významných školských zariadení.⁵⁶

⁵⁰ Uviedol, že bol dva roky „prednostom a učiteľom sirotinca protestantskej obce v Prešporku“, vychovávateľom vo viacerých rodinách; na svojich cestách po Európe navštívil veľa škôl, univerzít a vychovávateľských ústavov. Zúčastňoval sa aj na každoročných schôdkach učiteľov z Uhorska v Pešti, bol vymenovaný aj za člena mnohých komisií a mal sa podieľať na vypracovaní nových školských osnov. KOLLÁR, *Gedanken*, s. 5.

⁵¹ Tamže, s. 7.

⁵² Všímal si rozdiel medzi školami v mestách a na vidieku, aj medzi vzdelávacími (gelehrten) a remeselnícko-priemyselnými (meštianskymi) školami. Tamže.

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Tamže.

⁵⁵ Je spracovaný v tabuľke, zrejme kvôli prehľadnosti. Tamže, s. 35 – 36.

⁵⁶ Tamže.

Pre Kollárove memorandá je charakteristické, že sa v nich prelínali smelé vízie s konkrétnymi faktami,⁵⁷ slovenskej verejnosti ale zostali prakticky neznáme. Iba pro-memórium slovenských dôverníkov, pod ktoré sa podpísal aj Kollár, bolo uverejnené v *Slovenských novinách*.

3.2. Právnická komisia

Popri svojej práci poradcu vlády sa Kollár vo Viedni venoval aj práci na tvorbe novej právnickej terminológie. V roku 1849 bolo v habsburskej monarchii zavedené jednotné zákonodarstvo a právne texty boli vydávané v 10 jazykoch. Redaktorom českej verzie právnych textov bol Anton Beck. Z jeho iniciatívy zriadilo Ministerstvo spravodlivosti v júli roku 1849 Komisiu pre právnicko-politickú terminológiu (Komission für slawische juridisch-politische Terminologie), ktorá pozostávala z viacerých sekcií. Predsedom česko-moravsko-slovenskej sekcie sa stal Pavol Jozef Šafárik, ktorý bol v tomto období univerzitným knihovníkom a profesorom slovanskej filológie na pražskej univerzite.

Bolo rozhodnuté, že právne texty budú vychádzať v češtine (s prihliadnutím na moravčinu a slovenčinu). Toto rozhodnutie sa opieralo o dobrozdanie P. J. Šafárika a J. Kollára predložené vláde, v ktorom sa konštatovalo, že čeština je spisovným jazykom „*des slowakischen Stammes der Čecho –Slawen*“ (slovenského kmeňa Čecho-Slovanov). Členmi česko-moravsko-slovenskej sekcie boli Ján Kollár, Karol Kuzmány, K. J. Erben, Antonín Rybička a Alois Vojtěch Šembera.⁵⁸

Prácu komisie podrobne opísal Kollár v liste Ivanovi Kukuljevičovi: „*My nyní pracujeme každodenně a pilně na utvoření právnicko-politického názvosloví pro všechna slavjanská nářečí Rakouské državy. Jest nás zde ze všech kmenů a krajů asi 20 osob. Jde to lehčejí nežli sme se z počátku domnívali. Naše nářečí nejsou sobě v samém skutku tak odcizená a vzdálená, jak se to na první zření zdá, a jako to někteří lidé již vykřičeli.*“⁵⁹

Z ďalších predstaviteľov slovanských národov v komisii v ostatných sekciách možno uviesť napr. F. Miklošiča, Vuka Karadžiča, Ivana Mažuraniča či Jakiva Holovackého. Zasadala tri mesiace – august, september a november 1849. Jej členovia sa denne navštevovali. Rybička a Erben boli zodpovední za právnickú terminológiu (Rybička za banícku terminológiu). Komisia sa rozišla začiatkom decembra. Kollár sa usiloval, aby

⁵⁷ V liste Friederike do Pešti (6. 4. 1849), kde Kollár píše o tom, že by chcel získať miesto na univerzite, nachádzame aj takúto vetu: „*S Nitrou a so Slovenskom ... to je ešte veľmi vzdialené, ktovie či sa toho dožijeme...*“ Mal tu Kollár na mysli univerzitu v Nitre, na ktorej by prednášal? *Některé listy*, s. 199.

⁵⁸ Pozri Měšťan, Antonín. Pavel Josef Šafařík a česká a slovenská právní terminologie. In: *Pavol Jozef Šafárik a slavistika*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie a dokumentov z osláv 200. výročia narodenia P. J. Šafárika. Prešov: Filozofická fakulta; Martin: Matica slovenská, 1996, s. 285 – 286.

⁵⁹ Polívka, Jiří. Několik dopisů z archivu Jihoslovanské akademie v Záhřebě. In: *Archiv literárně-historický*, 1904, roč. 31, s. 358 – 359.

v komisii brali aspoň čiastočne ohľad na Slovákov. Niektoré slová boli preložené aj po slovensky.⁶⁰ Kollár chcel, aby ponechali starý pravopis *w* miesto *v* a *au* miesto *ou*, ale Šafárik bol proti. Palacký, ktorý bol v tomto období nejaký čas vo Viedni, im mal za zlé tieto „novoty“.⁶¹

3.3. Ján Kollár a „Slovenské noviny“

Založenie novín pre Slovákov navrhovali vo svojich memorandách odovzdaných gr. Mailáthovi už slovenskí dôverníci. F. Hanrich sa prikláňal k názoru, že noviny by mali vychádzať v Pešti, ale pripúšťal aj možnosť ich vydávanie vo Viedni. Na vydávanie politicko-národných novín naliehal najviac Kollár. O profile redaktora napísal, že by mal byť „*tichý, opatrný a nestranný*“. V návrhu sa vyjadruje aj k jazyku, v ktorom by noviny mali vychádzať. Píše, že reč by „*nemala byť úplne spisovne česká, ale tiež nie ľudovo slovenská, ale mala by sa vziať do úvahy zlatá stredná cesta, aby sa vyhlo nárečovým škriepkam*“.⁶²

Slovenské noviny začali vychádzať vo Viedni 13. júla 1849. Na odporúčanie Jána Kollára sa hlavným redaktorom stal Daniel Lichard.⁶³ Bol to časopis financovaný vládou, ktorý uverejňoval predovšetkým úradné správy a jeho cieľom bolo získať podporu obyvateľstva pre vládnu politiku. Popri úradnej časti mali noviny aj neúradnú časť, kde sa mohli uverejňovať aj bežné správy z celej monarchie a zo zahraničia (listy dopisovateľov, hospodárske, obchodné informácie a iné). Literárna príloha *Světozor* vychádzala od začiatku v jungmannovskej češtine. Význam *Slovenských novín* spočíval najmä v tom, že ministerstvo vnútra ich rozposielalo zadarmo do 1 200 slovenských obcí, preto aj napriek cenzúrnym obmedzeniam predstavovali určitý potenciál, ktorý mohol osloviť slovenského čitateľa.

Noviny pôvodne začali vychádzať v štúrovskej (novodobej) slovenčine. V súvislosti s tým, že sa v úradoch a na školách na Slovensku mal zavádzať „materinský jazyk“, nebolo jasné, či si slovenčina svoje miesto v novinách udrží. Neustálenosť noriem sa prejavovala negatívne v úradných listinách i v školstve. Ani oficiálne miesta neboli spokojné s jazykovou situáciou na Slovensku. Minister Bach vytýkal Slovákom, že „*Kollár píše ináč, Štúr ináč, katolícki autori píše ináč*“, preto nevie, aká reč by sa mala prijať.⁶⁴ V prospech staroslovenčiny zavážili aj stanoviská ministra L. Thuna, A. Bacha a mnohých českých úradníkov vo Viedni.⁶⁵

⁶⁰ Wucher, lichva, slov. úžera (lat. unsura).

⁶¹ KARÁSEK, Josef: Kollár ve Vídni 1849 – 1852: In: PASTRNEK, Ján Kollár, 1793 – 1852, s. 68 – 70. Výsledky práce komisie boli publikované v roku 1850 v spise *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs*. Wien, 1850.

⁶² BOKES, *Dokumenty*, s. 65.

⁶³ Lichard bol skúsený redaktor, v rokoch 1847 – 1849 vydával v štúrovskej slovenčine obľúbený časopis *Domová Pokladnica*, ktorá neskôr v rokoch 1850 – 51 už vychádzala v staroslovenčine.

⁶⁴ ŠKVARNA, *Verný sebe*, s. 25.

⁶⁵ Tamže, s. 24 – 25.

V roku 1849, pokým boli ešte v hre rokovania predstaviteľov slovenskej elity o oddelení Slovenska od Uhorska, napätie medzi štúrovcami (Novoslovákmi) a stúpenkami Kollára (Staroslovákmi) sa sčasti utlmilo. Spojil ich spoločný záujem na osamostatnení Slovenska. Významnú úlohu pri prebojovaní tejto požiadavky zohrávali práve *Slovenské noviny*.⁶⁶ Čoskoro však mal byť dočasný mier medzi oboma táborami znova narušený. Ku kríze došlo práve pre *Slovenské noviny*.

Iniciatíva za návrat ku staroslovenčine v novinách vyšla zrejme od Jána Kollára, ako to už naznačil v memorande o národnostnej otázke. V *Slovenských novinách* mal Kollár od počiatku silný vplyv, ktorý sa nepochybne odvíjal od jeho postavenia vládneho dôverníka. Kollárov „určitý vplyv politický“ si dobre uvedomovali aj štúrovci, preto ho pokladali za hlavného vinníka návratu k staroslovenčine v *Slovenských novinách*.⁶⁷

Formálne však o zmenu požiadala redakcia *Slovenských novín*. Obrátila na ministra vnútra (30. novembra 1849) s prosbou o rozšírenie časopisu. Zároveň požiadala, aby vláda rozhodla o reči, ktorá sa má používať v novinách. Minister Alexander Bach poveril Jána Kollára (6. decembra 1849), aby zvolal poradu Slovákov, ktorá by rozhodla, či sa majú vrátiť k staršej spisovnej reči Slovákov.

Na Bachov pokyn zvolal Kollár na 13. decembra 1849 poradu známych Slovákov vo Viedni (za každé vierovyznanie po troch) a redaktorov *Slovenských novín* a vyzval ich, aby sa vyjadrili k otázke staroslovenčiny. Z prítomných sa nikto nepostavil proti návratu ku staroslovenčine. Po rokoch o tejto pamätnej „rečovej“ porade Radlinský napísal: „Výboru nijakého sa nepýtali, Kollár pritiahol len Kuzmányho a ochotná vláda prikryla všetko.“⁶⁸ Kollár podal o priebehu porady správu ministrovi Bachovi, v ktorej zdôraznil, že mnohí Slováci rôznych stavov a vierovyznaní sa listovne vyjadrili za ukončenie jazykového „Bábelu“ a za návrat k starej úradnej spisovnej reči používanej do panovania Márie Terézie, čiastočne aj za Jozefa II. a Leopolda II.⁶⁹ Pripomínal, že zavedenie tejto „staroslovenskej reči“ do škôl a úradov by urýchlilo administratívu a zmenšilo náklady na tlmočníkov.⁷⁰

Vítazstvom staroslovenčiny v *Slovenských novinách* sa Kollárov vplyv ešte zväčšil. Tvrdým zástancom staroslovenčiny sa stal najmä Daniel Lichard, ale podporovali ju aj ostatní redaktori *Slovenských novín* – známy katolícky publicista Andrej Radlinský a spisovateľ Jonáš Záborský. Ku Kollárovi sa pridali aj Karol Kuzmány, ktorý sa tešil

⁶⁶ Napr. *Slovenské noviny*, 1849, č. 16 (31. 8.). Veľkým zástancom oddelenia Slovákov od Maďarov bol aj Daniel Lichard. RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie*. IV. 2. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 263.

⁶⁷ Jozef Miloslav Hurban Samuelovi Jurkovičovi. Cit. Podľa RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie*. IV. 2., s. 462.

⁶⁸ *Priateľ školy a literatúry*, 1859, roč. 1, s. 223.

⁶⁹ Argumentuje tým, že v tejto reči bola vydaná biblia, do nej sú preložené evanjeliá a životy svätých, v nej sú písané úradné písomnosti (najmä tereziánsky urbár a tolerančný patent).

⁷⁰ RAPANT, *Slovenské povstanie*, IV. 2., s. 463.

u štúrovcov veľkej úcte. Hurban to komentoval slovami, že Kollárove argumenty „*zviklaly i mnohého dovtedajšieho prívrženca štúrovčiny, váhajúceho obetovať vec forme*“.⁷¹

Nariadenie o tom, že *Slovenské noviny* majú vychádzať v „*staroslovenskej spisovnej reči*“, vstúpilo do platnosti 1. januára 1850 a platilo až do zániku novín v roku 1861. Návrat k staroslovenčine v *Slovenských novinách*, ktorý vláda tak ochotne podporila, bol aj prejavom určitej nedôvery voči štúrovcom,⁷² ktorá v priebehu roka 1849 ešte narastala. Kollár využil túto situáciu, aby si presadil svoju predstavu o spisovnom jazyku. *Slovenským novinám* to však na prospech nebolo a postupne strácali na popularite.

Redakcia *Slovenských novín* sa v prvých „staroslovenských“ číslach usilovala nejako zdôvodniť, prečo bolo nutné vzdať sa novodobej slovenčiny. V druhom čísle novín v roku 1850 sa v úvodníku písalo, že „*úlohu svoju slovenčina vykonala*“. Ďalej sa tu uvádza, že k povedomiu svojej národnosti prišli i takí ľudia, ktorí pretým na to ani nepomysleli. Ale časy sa zmenili a národ slovenský bude ríšskou ústavou prehlásený za rovnoprávny s maďarským a reč naša príde do úradov. „*My se nehanbíme před světem wyznati, že sme následkem velikánských příběhův náhledy naše změnily*...“⁷³

V apríli roku 1851 začal J. M. Hurban znova vydávať *Slovenské Pohľady* „*na obranu slovenčiny*“. Na tento Hurbanov počin reagovali *Slovenské noviny* veľmi kriticky a ozval sa aj sám Kollár. V článku *Slovo k milovníkům česko-slovenské jednoty a literatury na Slovensku* z 12. júna 1851⁷⁴ píše o tom, že už dúfal, že „*ono nešťastné před několika lety začaté rozdrápení naší národnosti a literatury ... přestane a rána ta se pomálu zahojí*“.

Nádeje na kultúrne povznesenie Slovákov sa zdali byť týmto vystúpením *Pohľadov*⁷⁵ a „*v nich křiku a zmatků paně Hurbanových*“ úplne zmarené. Kollár prišiel k záveru, že „*všecko se zase rozpadlo, rozhněvalo a rozešlo v zaufaní nad našim národem a nad možností jednoty i blaha našeho*“.⁷⁶ Slováci by mali podľa neho byť vďační vláde, že „*jedny knihy do našich slovenských, českých a moravských škol uvéstí nařídila*“. Prihovára sa za to, aby sa „*všickni staroslovenčine věrní synové ... vespolek poznali, pevně spolu drželi, své síly a snahy spojili*“. Nemali by sa poddávať „*svárům s protivníky nenapravitelnými*“, ale radí im, aby radšej „*pilnému spisování užitečných knih pro školy a lid obětovali*“.⁷⁷

V prijatí a rozšírení staroslovenčiny medzi Slovákami videl Kollár aj nevyhnutný predpoklad pre založenie Matice slovenskej. O tom uvažovali Šafárik a Kollár už

⁷¹ Jozef Miloslav Hurban Samuelovi Jurkovičovi. Cit. Podľa RAPANT, *Slovenské povstanie*. IV. 2., s. 462.

⁷² Boli to obavy pred ich politickým radikalizmom, prejavujúce sa v podozreniach z „panslavizmu“.

⁷³ Cit podľa ŠKULTÉTY, J. : Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856. Episoda z boja o slovenčinu. *Slovenské pohľady*, 1901, roč. 21, s. 395.

⁷⁴ Kollárov článok uverejnil aj časopis *Vesna*, č. 69, 14.6.1851, s. 277 – 278.

⁷⁵ Pre ich vystúpenie podľa Kollára stroskotal aj plán na zriadenie archeologického spolku. Tamže.

⁷⁶ Tamže.

⁷⁷ Tamže.

v roku 1827.⁷⁸ Mala slúžiť najmä na vydávanie lacných kníh a ich rozširovanie medzi ľuďom. Myšlienka na Maticu ožila znova v meruósmych rokoch. Vo svojom článku Kollár píše o tom, že tejto myšlienke veľa napomohli slovanské bály – „počátek skutkem a darem znamenitý učiněn krásný, při slovanských bálech všecko hořelo, uznalo její potřebu a úžitek, slibovalo i budoucně podporu.“⁷⁹

Kollárovo volanie po jednote sa ukázalo ako neúčinné. Ostrá polemika, ktorá sa rozvinula medzi Hurbanovými *Slovenskými pohľady* a Lichardovými *Slovenskými novinami*, iba ďalej polarizovala slovenskú intelektuálnu elitu.⁸⁰

Smrťou Jána Kollára v januári 1852 sa spor ešte vystupňoval. Na nekrológ Jánovi Kollárovi, ktorý uverejnili *Slovenské pohľady*, zareagoval Lichard v *Slovenských novinách* obvinením, že „Kollára zavraždily surovosti Hurbanových Pohľadov!“⁸¹ Podľa Licharda už prvé zväzky *Pohľadov* od roku 1851 Kollára „náramne rozboleštily“. Hurban v nich podľa neho „nejen «Slávy Dceru» ztáhnul jako nějaké čarbacké dílo do blata, než i privatní charakter nebožtíka špinil“.⁸² Kollárovým kritikom, Hurbanovi a Kalinčiakovi, kladie otázku, prečo neboli v deň pohrebu na Cintoríne sv. Marka. Videli by úprimné „slzení“ viedenského Slovanstva „všech kmenů“ a boli by sa presvedčili „jak bídná jest sláva «Herostratů slovanských»“.⁸³

V auguste roku 1852 prestali Hurbanove *Slovenské pohľady* z finančných dôvodov vychádzať, ale nevraživosť medzi oboma redaktormi (inak spojenými rodinnými zväzkami) pretrvala. K zmiereniu došlo až v roku 1856 po smrti Ľudovíta Štúra. Hurban ako prvý podal Lichardovi „pravici přátelsko-slovanskou k zapomenutí věčnému všeho co mezi nami dosud se stalo neblahého a k obživení možnáli blažších někdejších svazkův“.⁸⁴ Trhlina medzi nimi však bola väčšia ako sa Hurban spočiatku domnieval. Zmierili sa až po niekoľkých listoch, v ktorých si objasnili všetky vzájomne utŕžené krivdy.⁸⁵

⁷⁸ ELIÁŠ, M. Problémy Kollárovej biografie. In: *Biografické štúdie*, roč. 6, Martin: Matica slovenská, 1976, s. 123.

⁷⁹ *Slovenské noviny*, č. 67, 12. júna 1851.

⁸⁰ Argumentačne bola prevaha na strane *Slovenských pohľadov*. Jediným literárne pozoruhodným prejavom *Slovenských novín* boli články Jonáša Záborského, ktoré do slovenskej literárnej histórie vošli pod názvom „Spor o Žehry“.

⁸¹ LICHARD, Daniel, Poslední mučedlnictvo Jana Kollára, *Slovenské noviny*, roč. IV., č. 14, 31. 1., 1852. Hurban reagoval sériou článkov s názvom Pán Daniel Lichard jako mstitel smrti Kollárovy. *Slovenské pohľady na literatúru a život*, roč. 2, č. 5, 7, 8, 1852. V článku Lichard pripomenul verejnosti, že ešte týždeň pred svojou chorobou bol Kollár ako „řečník vyslanstva Slováků vídeňských“ u baróna Geringera v záležitosti Matice slovenskej. Do patetického tónu článku dobre zapadajú aj „prorocké“ slová, ktoré mal Kollár pri tejto príležitosti povedať: „toto je můj poslední krok za národ slovanský!“ Tamže. Plán Matice slovenskej nezískal podporu vo vládných kruhoch, preto bolo obviňovanie štúrovcov v *Slovenských novinách* úplne nepodložené.

⁸² Lichard citoval Hurbanov výrok „že sa Kollár s nikým znjest nemohou“. Tamže.

⁸³ Tamže.

⁸⁴ Cit podľa ŠKULTÉTY, J.: Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856. Episoda z boja o slovenčinu. *Slovenské pohľady*, 1901, roč. 21, s. 395.

⁸⁵ Tamže, s. 395 – 405.

4. KOLLÁR A EVANJELICKÁ CIRKEV A. V. (1848 – 1852)

Svoje pôsobenie v peštianskom evanjelickom cirkevnom zbore ukončil Kollár k 15. marcu 1849, kontakty s peštianskymi evanjelikmi však pretrvávali. Už 30. septembra 1849 ho členovia slovenskej peštianskej cirkvi požiadali, aby sa vrátil do Pešti a zaujal post farára, hoci Kollár tento návrh už 21. mája odmietol.¹

30. októbra 1849 navštívil Kollár Pešť a rozlúčil sa so zborom. Neutíchajúci záujem o život slovenskej peštianskej cirkvi, aký Kollár prejavoval počas svojich viedenských rokov, bol zakalený jeho nevyriešenými finančnými pohľadávkami voči tamojšej cirkvi. *„Asi 20 rokov ukladal Kollár do fondu určené ráty a cirkev slovenská svoju každoročnú oferu, dlá štatútov – a keď zostáva Kollár v zmysle týchže štatútov po 30-ročnej službe žiadal právom pensiu, odopreli mu, že vraj jeden rok v čas revolúcie, keď bol vo Viedni, nesložil príspevok do kassy.“* Neskôr Kollár splnomocnil Jozefa Podhradského, aby penziu vymáhal. Podhradský v tejto kauze neuspel a poškodil nielen sebe, ale vyslúžil si i nevraživosť Kollárovej manželky.²

* * *

Usporiadanie pomerov protestantských cirkví v habsburskej ríši sa stalo jednou z priorít viedenskej vlády. Po porážke maďarskej revolúcie v roku 1849 mnohí protestanti z radov duchovných, učiteľov a najmä svetských funkcionárov, ktorí sa zúčastnili na revolúcii, boli odsúdení na smrť a popravení, ďalší boli uväznení. Podpora revolúcie zo strany protestantov viedla k tomu, že predovšetkým rímskokatolícka hierarchia v monarchii, ktorá bola vždy dôležitou oporou koruny, považovala protestantizmus za „matku revolúcie“ a jeho zástupcov za „nevďačných a rebelujúcich“. Tesne po revolúcii sa objavila ideálna príležitosť na „udusenie“ uhorských protestantov. Vedúci predstavitelia viedenskej vlády sa usilovali odstrániť vplyv najmä svetských predstaviteľov z radov protestantov. Podľa ich názoru *„skúsenosť troch storočí ukázala a nebezpečenstvo najnovších čias bez pochybnosti potvrdzujú, že revolučný element sa vždy identifikuje s protestantizmom“*.³

Vysporiadať sa v Uhorsku s protestantmi a upraviť ich pomery nebolo vôbec jednoduché. Protestantské cirkvi v Uhorsku disponovali cirkevnou autonómiou, ktorá im

¹ List slovenského evanjelického zboru v Pešti Jánovi Kollárovi z 30. septembra 1849 a list Jána Kollára slovenskému evanjelickému zboru v Pešti z 21. mája 1849 (koncept, faksimile). LA PNP, fond Jan Kollár. ELLÁŠ, *Problémy Kollárovej biografie*, s. 137 – 138.

² PODHRADSKÝ, *Zo života Jána Kollára*, s. 453 – 454; KRAUS, *Legenda o veľkom Slovanovi*, s. 208.

³ Podrobne pozri VIRŠINSKÁ, Miriam. *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Martin: Matica slovenská, 2011, s. 44 a ďalšie.

zaručovala samostatné cirkevné riadenie nezávislé od vládnej moci. Cieľom ministra školstva a kultu L. Thuna sa v nasledujúcom období stala taká reorganizácia uhorských protestantských cirkví, ktorá by zjednotila všetkých protestantov v celej habsburskej ríši pod jednotnú správu, podobne, ako to dovtedy bolo obvyklé len pre jej rakúsku časť. Ako najvyšší celoríšsky administratívny a súdny orgán malo pôsobiť konzistórium so sídlom vo Viedni, ktoré dovtedy riadilo iba protestantov v nemecko-slovanských rakúskych krajinách. Po reforme malo svoju pôsobnosť rozšíriť aj na uhorských protestantov.

Vypracovaním návrhov na novú reorganizáciu protestantských cirkví v habsburskej monarchii boli poverení viacerí odborníci z radov protestantov, medzi nimi napríklad Karol Kuzmány, ktorý v tom čase prednášal cirkevné právo na viedenskej evanjelickej teologickej fakulte, a Ján Kollár, ktorý len rozšíril agendu svojej práce pre vládu z pozície vládneho dôverníka. Pri tvorbe memoranda o reorganizácii protestantských cirkví využil Kollár svoje skúsenosti z účinkovania v komisii pre vypracovanie uhorskej cirkevnej ústavy z roku 1845.⁴

Vypracovanie memoranda v cirkevnej otázke nebolo prvým Kollárovým dotykom s viedenským prostredím v cirkevných záležitostiach. Už v roku 1824 sa riešila otázka obsadenia postu profesora na viedenskom protestantskom teologickom ústave, ktorý vznikol iba pár rokov predtým, v roku 1821.⁵ V tejto záležitosti oslovil barón Alexander Prónay, Kollárov blízky priateľ z Pešti, riaditeľa spomínaného ústavu, aby voľné miesto profesora obsadil práve Kollárom. V liste z 1. mája 1824 ho Prónay informoval, že na toto miesto niet vhodnejšieho kandidáta ako slovenského peštianskeho kazateľa, „muža asi 30-ročného, ktorý nastúpil po farárovi Molnárovi, v zbore s veľkou horlivosťou, pochvalou a vznešenosťou slúži svojim českým (!) veriacim a tiež Nemcom už viac ako 5 rokov.“⁶ Ďalej Prónay vyzdvihol Kollárovo „skutočné vedecké vzdelanie“, ktoré získal počas svojho štúdia v nemeckých krajinách. Podľa neho historické a všeobecné filologicko-literárne štúdium Kollára predurčovalo na miesto učiteľa na tento teologický ústav. Bol toho názoru, že Kollár dostatočne ovláda aj nemecký jazyk, aby mohol vo Viedni pôsobiť. Svojím zápalom by dokázal pritiahnuť k teologickému štúdiu českých a slovenských študentov z Uhorska. Prónay označoval Kollára za „perlu uhorského luteránstva“.⁷ Všetko nasvedčovalo tomu, že by Kollárova kandidatúra mohla uspieť. Prónayov list však dorazil do Viedne neskoro a miesto medzitým získal F. D. Šimko,

⁴ BORBIS, Johannes. *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung nebst einem Anhang über die Geschichte der protestantischen Kirchen in deutsch-slavischen Ländern und in Siebenbürgen*. Nördlingen: 1861, s. 220.

⁵ SCHWARZ, Karl. Von Budapest nach Wien. Streiflichter zur Biographie Ján Kollárs. In: BARTON, Peter F. *Kirche im Wandel. Bischof Oskar Sakrausky zum 80. Geburtstag*. Wien: Evangelischer Presseverband in Österreich, 1993, s. 103.

⁶ Alexander Prónay Johannovi Wächterovi z 1. mája 1849. SKALSKÝ, Gustav A. Česko-slovanský živel na evanjelickém bohosloveckém učení ve Vídni. In: *Časopis musea království českého*, 1905, roč. 79, s. 245 – 246.

⁷ Tamže. Tak ho nazval ešte v 20. rokoch 19. storočia Martin Schwartner, profesor na peštianskej katolíckej univerzite

bývalý študent tamojšej školy.⁸ Nie je známe, či Kollár vedel o tejto Prónayovej iniciatíve, ani či by prejavil záujem o toto miesto, hoci jeho postavenie v peštianskom cirkevnom zbore v tomto období bolo mimoriadne zložité.

Nebola to prvá ponuka z Viedne. O mieste kazateľa evanjelickej cirkvi vo Viedni, ktoré mu ponúkli, písal Kollár Františkovi Palackému aj v tridsiatych rokoch: „Dne 2. února přijal sem z Vídně psaní, zdaliž bych, po skončení pře naší, pozvání za kazatele do Vídně nepřijal? Po mnohých mojich a přátel rozpacích teprva dnes na to odpovídám. Rozpakové ti týkali se ne «zda»? či «nie» nebo to se rozumí, že já, rozený Slovák, tam bych ani nešel, ani se nehodil, ale více způsobu, jak na to odpověď dáti?“⁹

V tridsiatych rokoch Kollárov neuvažoval o odchode z Pešti nielen preto, že by to znamenalo prispôbiť sa cudziemu prostrediu, ale aj preto, že by musel opustiť svojich slovenských cirkevníkov, s ktorými sa za roky bojov o slovenskú cirkev veľmi zblížil. Samotná ponuka však svedčila o tom, že Kollár si v cirkevných kruhoch vybudoval dobré meno a stal sa postupne známym nielen medzi uhorskými evanjelikmi, ale aj vo Viedni.

V 40. rokoch sa však politické a národnostné pomery v Uhorsku začali meniť a Kollár, známy svojimi všeslovanskými názormi, sa stal terčom útokov maďarských nacionalistov. Situácia sa vyhrotila na prelome rokov 1848 – 49 do takej miery, že Kollár vďačne prijal ponuku rakúskej vlády na miesto poradcu pre záležitosti Slovákov v Uhorsku.

Medzi jeho povinnosti poradcu patrilo aj vypracovanie návrhu organizácie protestantskej cirkvi v Uhorsku¹¹ na základe princípov ríšskej marcovej oktrojovanej ústavy z roku 1849 (hoci v tomto období už formujúci sa neoabsolutizmus začal nadobúdať konkrétne obrysy). V 40. rokoch sa Kollár angažoval v komisii poverenej vypracovaním návrhu nového cirkevného poriadku. Zúčastňoval sa na miestnych, seniorálnych konventoch a aj na generálnom konvente, kde sa rokovalo o týchto záležitostiach. Preto mal mimoriadny záujem na tom, aby memorandum predkladané vláde bolo dôkladným a systematickým návrhom riešiacim reorganizáciu protestantskej cirkvi v Uhorsku. Vo svojom návrhu hľadal Kollár odpovede na otázky, či sa v novej situácii

⁸ Tamže, s. 247.

⁹ Kollár mal na mysli národnostné spory v peštianskom cirkevnom zbore.

¹⁰ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 19. 2. 1833. *Listy Jána Kollára*, zv. 1, s. 127 – 128.

¹¹ KOLLÁR, Johann. Entwurf einer Organisierung der protestantischen Kirche in Ungarn nach Grundsätzen der Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich dto 4. Maerz, und das Gemeinde-gesetzes auch für das Kaiserthum Oesterreich dto 11. Maerz, sowie auch mit gebührender Berücksichtigung der neuen Organisierung der protestantischen Kirche in anderen europaeischen Laendern, vorzüglich in Deutschland (ďalej *Entwurf*). In: KARÁSEK, Josef. *Kollárova dobrovzdání a nástin životopisný*. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 47 – 69. Otázkou Kollárovho memoranda sa zaoberal aj SCHWARZ, Karl. Eine „protestantische Gesamtkirche Österreichs... ist rathsam“ – Ján Kollár als kirchenpolitischer Vordenker (1849). In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájemnost. Genéza nacionalizmu v strednej Európe* [Slovanské štúdie, zvl. č. 4]. Bratislava: SDK SVE a HŮ SAV, 2006, s. 131 – 149.

má zachovať súčasná organizácia protestantskej cirkvi v Uhorsku, resp. aké zmeny sa majú uskutočniť v organizácii duchovenstva a ako má byť financované.¹² V memorande kládol Kollár dôraz na výklad všeobecných princípov existencie cirkví so zvláštnym zreteľom na vzťah cirkvi a štátu v „*novovytvorenom rakúskom cisárstve*“. Ďalej rozvážal princípy vnútornej správy uhorskej protestantskej cirkvi, v závere podrobne rozobral ním navrhované zmeny v organizácii protestantskej cirkvi v Rakúsku a Uhorsku.¹³

V úvode prvej kapitoly Kollár vysvetlil princípy všeobecnej kresťanskej cirkvi a jej vzťah k štátu. Podal konkrétnu definíciu protestantskej cirkvi a jej vzťahu k habsburskej monarchii s ohľadom na oktrojovanú ústavu. Dôrazne odmietol vtedajšie snahy o protestantskú úniu. Odôvodňoval to tým, že vyznanie, ktoré je základom viery, pochádza od Boha. Cirkev bez vierovyznania prirovnal k telu bez duše. Synody, konventy, konzistóriá a školy nie sú, podľa neho, oprávnené svojvoľne meniť vyznanie cirkvi.¹⁴

Pri definícii vzťahu štátu a cirkvi vychádzal Kollár z presvedčenia, že predstavení a služobníci cirkvi majú vyvíjať aktivity iba v náboženskom a mravnom ohľade, preto v prípade vonkajšieho ohrozenia cirkvi je nevyhnutná pomoc svetskej armády. Cirkev, verná svojmu duchovnému poslaniu, sa už dávno zriekla používania donucovacích prostriedkov, preto by sa štát a cirkev mali vzájomne podporovať. To nevylučovalo na jednej strane právnu autonómiu protestantskej cirkvi, a na druhej jej podriadenie štátnym záujmom. Štát mal na to dohliadať a brániť sa iba v prípade, ak by cirkev vzdorovala jeho zámerom. Hoci cirkev svoje záležitosti nariaďuje a spravuje slobodne a samostatne, podlieha najvyššiemu právnenému dozoru panovníka, ktorý je dostatočnou zárukou, že protestantská cirkev nepodnikne nič, čo by poškodilo štát.¹⁵

Podľa Kollára by sa vzťah štátu k cirkvi mal v mnohých krajinách prispôbiť novej situácii. Pre protestantskú cirkev v Uhorsku to znamenalo upraviť tento vzťah na základe novej ústavy. Zastával názor, že protestantská cirkev v Uhorsku nie je osamotenou a izolovanou v rámci monarchie, má „sestry“ v iných protestantských cirkvách v ďalších habsburských provinciách, a preto by sa s nimi mala spojiť. Toto spojenie považoval nielen za vhodné, ale za mimoriadne rozumné. Navrhované spojenie si nepredstavoval ako zlučovanie rôznych konfesií, ale ako „zväz“ samostatných cirkví (z rôznych provincií), ktoré by si však svoje cirkevné záležitosti spravovali vo vlastnom jazyku a v duchu národnej osobitosti a riadili sa svojím cirkevným vedením.¹⁶

¹² KOLLÁR, *Entwurf*, s. 51.

¹³ Porovnaj SCHWARZ, *Eine „protestantische Gesamtkirche Österreichs*, s. 135.

¹⁴ KOLLÁR, *Entwurf*, s. 52.

¹⁵ Tamže, s. 53.

¹⁶ „Die protestantische Kirche in Ungarn steht nach der Principien der neuen österreichischen Verfassung nicht allein und isoliert da, sondern sie hat Schwestern in den protestantischen Kirchen in anderen Provinzen der österreichischen Monarchie, mit denen sie sich verbinden soll; und diese Verbindung ist nicht nur möglich, sondern auch rathsam.“ Tamže, s. 54.

Kollár sa zaoberal aj otázkou generálnych inšpektorov, keďže nové postavenie štátu a cirkvi si vyžadovalo zmenu aj v tomto úrade. Požadoval, aby na čele cirkevnej správy neboli iba výlučne svetskí predstavitelia.¹⁷

V druhej časti práce konkretizoval základné princípy protestantskej uhorskej cirkvi. Navrhoval tradičnú cirkevnú organizáciu, ktorá by naďalej zostala trojstupňová. Najmenšou jednotkou by bol miestny cirkevný zbor, nasledoval by seniorát na čele so seniorom voleným na tri roky a zástupcami všetkých farností prislúchajúcich k seniorátu. O seniorálnych záležitostiach by rozhodoval seniorálny konvent, na ktorom by sa stretávali zástupcovia jednotlivých cirkevných zborov, pričom ich úlohou bolo usporiadať problémy vo vedení a správe seniorátov. Stretávali by sa raz ročne v sídle seniora alebo na inom mieste seniorátu. Do pôsobnosti konventu by patrili – starostlivosť o zbory patriace k seniorátu, najmä o blaho vdov a sirôt, o potreby duchovných a učiteľov a o dozor nad správou cirkevného seniorálneho majetku.¹⁸ Celkovo navrhoval posilniť vplyv duchovenstva vo všetkých rovinách. Miestnej cirkevnej rade mal predsedáť duchovný, v senioráte mal mať hlavné slovo senior. Úrad superintendenta sa mal stať základným pilierom navrhovanej ústavy. Mal dohliadať na dodržiavanie cirkevného poriadku a vedenie úradu. Mal by bdieť nad vzdelávaním a celým náboženským životom.¹⁹ Navrhované zmeny by mali viesť k tomu, aby sa obmedzil vplyv svetských dištriktuálnych inšpektorov.

Najvyššou jednotkou cirkevnej organizácie mala byť superintendencia predstavujúca spojenie viacerých cirkevných seniorátov. Obidve uhorské protestantské cirkvi (kalvínsku a luteránsku) Kollár navrhoval rozčleniť na štyri superintendencie. Vo svojom spise uvádzal, že v rámci uhorskej evanjelickej a. v. cirkvi je 277 slovenských cirkevných zborov, 128 maďarských a 113 nemeckých – spolu 518 miestnych cirkevných zborov.²⁰ Kollár navrhol, aby sa na základe princípov národnostnej rovnoprávnosti podľa ríšskej ústavy v budúcnosti vytvorili štyri superintendencie podľa národnosti a reči. Na základe uvedenej štatistiky cirkevných zborov evanjelickej a. v. cirkvi, v ktorej mali prevahu slovenské zbory, by mali vzniknúť dve slovenské superintendencie a jedna maďarská a nemecká. Iba tak by sa splnili zákonné podmienky definované marcovou ústavou.

Podľa Kollárovho nového organizačného návrhu mali vzniknúť dve samostatné slovenské superintendencie, a to Dunajská (superintendentia Danubia) a Potiská (superintendentia Tibiscana). Obidve by pozostávali z troch seniorátov. Dunajská superintendencia by bola rozdelená na dolnopovažský, hornopovažský a banský seniorát. Dolnopovažský seniorát by zahŕňal vtedajšie senioráty bratislavský, nitriansky a trenčiansky so slovenskými enklávami okolo Komárna a Vesprému. Hornopovažský

¹⁷ Tamže, s. 53.

¹⁸ Tamže, s. 57 – 58.

¹⁹ Tamže, s. 61.

²⁰ Tamže, s. 59.

by pozostával z turčianskeho, liptovského, oravského a kysuckého okresu. Banský by obsahoval 5 seniorátov: zvolenský, tekovský, hontiansky, novohradský a gemerský.²¹ Potiská superintendencia by sa rozčlenila na tri senioráty, jednak na toryský (Spiš, Šariš, Zemplín, Abov, Turňa), rusínsko-slovanský a maďarsko-slovenský so slovenskými enklávami v peštianskom, békešskom, čanádskom, báčskom a banátskom okrese. Na čele každej superintendencie by bol superintendent.²²

Obdobný systém ako v návrhu teritoriálneho rozdelenia protestantských cirkevných zborov v Uhorsku uplatnil Kollár aj pri návrhu organizácie školstva a zrejme aj v neznámom memorande o administratívnom členení Slovenska.²³

Za najvyšší orgán cirkevnej správy určil ríšsku synodu a vrchnú cirkevnú radu alebo konzistórium vo Viedni. Tým sa mala zavrieť realizácia ríšskej cirkvi. Vo Viedni sa mali každoročne stretávať a rokovať všetci superintendenti spolu so svetskými predstaviteľmi oboch protestantských konfesií zo všetkých ríšskych provincií na ríšskej synode a konzistóriu na čele s predsedajúcim, ktorého by vymenoval cisár. Ríšsku synodu a najvyššie konzistórium považoval Kollár za najvyššie cirkevné ustanovizne vykonávajúce dohľad nad duchovným stavom (povereným správou cirkvi) a dohliadajúce na starostlivosť o všetky oblasti cirkevného života.²⁴

V záverečnej časti memoranda Kollár navrhol riešenia ďalších závažných otázok týkajúcich sa nového postavenia protestantov v ríši. Vychádzajúc zo svojho navrhovaného teritoriálneho rozdelenia, ustanovil, že na všetkých stupňoch cirkevnej organizácie, na konventoch, v protokoloch, úradnej aj súkromnej korešpondencii je možné používanie materinskej reči. Počítal aj s tým, že v zmiešaných národnostných cirkevných zboroch by mali duchovní ovládať všetky jazyky používané veriacimi. Rokovacím jazykom synody sa mala stať nemčina, pričom protokoly mali byť preložené do jednotlivých jazykov, totiž do maďarského a česko-slovanského jazyka (*czechisch-slavishe Sprache*), ktorý „*používajú Česi, Moravia, Slováci a čiastočne aj Slezania*“.²⁵ Kollár sa vo svojom memorande verne pridržal pravidla, že bohoslužobný a úradný cirkevný jazyk musí aj v Uhorsku zodpovedať národnostnému zloženiu danej cirkevnej organizácie na všetkých stupňoch správy.

Pokiaľ išlo o finančné dotácie a hmotnú podporu pre cirkev, Kollár navrhoval, aby ich z veľkej časti prevzal na seba štát. Tento krok odôvodňoval tým, že v takom prípade, by sa duchovní zbavili závislosti od svojich patrónov a veriacich. Štát by mohol zriadiť protestantský cirkevný fond, ktorý by bol financovaný z rôznych zdrojov a prameňov.

²¹ Tamže, s. 60.

²² Tamže, s. 61.

²³ Porovnaj Dobrozdanie Jána Kollára viedenskej vláde vo veci úpravy pomerov na Slovensku po potlačení maďarskej revolúcie. In: BOKES, František (ed.). *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1918*. I. 1848 – 1867, dokument 26, s. 110 – 111.

²⁴ Tamže, s. 62.

²⁵ Tamže, s. 65.

Výšku ročného platu duchovenstva by navrhovala komisia. Plat superintendenta by závisel aj od veľkosti jeho dištriktu a bol by stanovený tak, aby mu umožňoval viesť čulý náboženský život, bez problémov úradovať a vykonávať vizitácie.²⁶

V poslednej kapitole tretej časti memoranda Kollár definoval vzťah medzi protestantskou cirkvou a inými konfesiami. Mal vychádzať z ústavou garantovanej náboženskej slobody a rovnoprávnosti všetkých vierovyznaní. Dotkol sa aj otázky náboženstva detí pochádzajúcich zo zmiešaných manželstiev. Navrhoval, aby deti nasledovali vyznanie otca, pretože otec je zástupcom rodiny a hlavou domu rovnako zo štátneho i cirkevného hľadiska.²⁷

Zásľuhou svojho návrhu na organizáciu protestantskej cirkvi v Uhorsku sa Kollár stal od júla 1849 členom komisie, ktorá pripravovala návrh na dočasnú úpravu cirkevného zriadenia protestantov v Uhorsku. Návrh komisie využil generál Július Haynau v nariadení z 10. februára 1850, ktorým sa upravovalo postavenie oboch protestantských cirkví v Uhorsku v čase vojenskej diktatúry.²⁸ Haynauovo nariadenie do značnej miery obmedzilo autonómiu evanjelickej cirkvi v Uhorsku tým, že zrušilo dovtedajšie svetské aj cirkevné úrady (zväčša obsadené revoltujúcimi maďarskými cirkevnými funkcionármi). Novozriadené úrady obsadili predstavitelia lojálni viedenskej vláde. Hoci nariadenie siahlo na autonómiu evanjelickej cirkvi v Uhorsku, v konečnom dôsledku Slovákom prinieslo aj pozitíva. Na čelo dvoch zo štyroch superintendencií sa dostali zástupcovia zo slovenských radov, a to Ján Chalupka ako administrátor Pred-dunajskej superintendencie a Samuel Reuss, ktorý obsadil post administrátora Potiskej superintendencie.

Svojimi návrhmi na organizáciu protestantskej cirkvi v Uhorsku Kollár prispel ku konsolidácii pomerov v cirkvi v období po potlačení maďarskej revolúcie. Usiloval sa vytvoriť taký návrh cirkevnej ústavy, ktorý by na pôde cirkvi posilňoval postavenie nemaďarských národností. Zastával názor, že maďarizačným tendenciám v cirkvi by bolo možné zabrániť jedine posilnením vplyvu štátu na správu cirkvi. Tým by sa obmedzila prevaha maďarského živlu a vytvoril sa priestor na zrovnoprávnenie slovenských evanjelikov v uhorskej protestantskej cirkvi.

* * *

Kollár aj z Viedne naďalej pozorne sledoval dianie v protestantskej cirkvi v Uhorsku, hoci už nestál na čele cirkevného zboru. Ani osud slovenského peštianskeho evanjelického zboru mu nebol ľahostajným. Usiloval sa mu pomôcť udržať jeho samostatnosť, čo bolo v revolučnom období mimoriadne zložité. Zbor musel v tomto období čeliť v Pešti posilňovaniu nemeckého a maďarského živlu a pozícia Slovákov v zbore sa stávala čoraz zložitejšou. Privítal vymenovanie Jána Chalupku za slovenského

²⁶ Tamže, s. 68.

²⁷ Tamže, s. 69.

²⁸ Podrobne VIRŠINSKÁ, *Evanjelická cirkev*, s. 45 a n.

administrátora Preddunajskej superintendencie a predpokladal, že by v prípade ťažkostí slovenského evanjelického zboru v Pešti v mohol zakročiť v prospech Slovákov.²⁹

O posilnenie pozície slovenských evanjelikov sa usiloval aj osobnými intervenciami u ministra Thuna a grófa Geringera. O pomoc pre peštianskych evanjelikov požiadal aj svojho bývalého kolegu dôverníka Hanricha pred jeho odchodom do Pešti, o čom píše v liste kurátorovi peštianskej evanjelickej cirkvi Janovi Bohurádovi. Nabáda ho, aby viedol zbor k väčšej svornosti. Podľa neho najlepším prostriedkom ako čeliť nemeckému a maďarskému tlaku vo vnútri cirkvi je *„dobře pořádaná škola slovenská a při tom horlivý kazatel, tedy slovenská církev v Pešti se na truc všem nepříznivým okolnostem udrží a z roku na rok kvitnauti bude. Moja srdečná rada jest, aby Slováci v jednotě zůstali a drželi proti Němcům a Maďarům, aby se různením sebe samých neoslabovali a obzvláště horlivého pořádného kazatele si čím skorej vyvolili, vůkol něhož by se všechno koncentrovalo a spojilo.“*³⁰

²⁹ Ján Kollár Janu Bohurádovi z 25. apríla 1850. Některé listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816 – 1861. In: *Časopis musea království českého*, 1893, roč. 67, list 21, s. 206.

³⁰ Tamže.

5. VEDEC A PROFESOR „SLOVANSKEJ STAROVEDY“

Menovanie Jána Kollára mimoriadnym profesorom slovanskej starovedy (starožitností) – t. j. archeológie – na univerzite vo Viedni bolo bezpochyby vrcholom jeho kariéry ako vedca. Ešte v 20. rokoch sa Kollár v liste J. S. Bandtkiemu vyjadril, že od prírody cíti „*náklonnosť k profesúre, alebo nejakému inému miestu, kde by som sa mohol úplne venovať slovanským štúdiám*.“¹ Povinnosti v peštianskom cirkevnom zbore mu boli s pribúdajúcimi rokmi čoraz viac na ťarchu, lebo mu znemožňovali venovať sa jeho milovanej vede.² Post profesora histórie a slovanských starožitností v Záhrebe sa spomínal aj 5. februára 1849v rozhovore Kollára s bánom Josipom Jelačićom.³ Za mimoriadneho profesora s okamžitým nástupom bol Kollár panovníkom vymenovaný 29. apríla 1849 (rozhodnutie č. 3343/515).⁴ Okruh bádania v starovede bol pomerne abstraktný a na rozdiel od jazykovedných štúdií odtrhnutý od reálnych potrieb národných hnutí.⁵ Etablovanie starovedy ako novej a módnej akademickej disciplíny nebolo preto pre monarchiu nijako nebezpečné.⁶

Menovanie Kollára a ďalších slovanských profesorov vnímala slovanská inteligencia s veľkými očakávaniami,⁷ aj Kollárovi priatelia a priaznivci boli vo všeobecnosti spokojní.⁸

Náhla zmena povolania priniesla Kollárovi niekoľko praktických problémov. Kollár sa musel pripraviť na svoje profesorské prednášky, napísať slávnostné príhovory

¹ List Jána Kollára Jerzemu Samuelovi Bandtkiemu z 1. apríla 1828. *Listy Jána Kollára I*, s. 76, 276 – 277.

² LANŠTJÁK, Andrej. Drobnosti zo života Kollárovho v Pešti, s. 58 – 59.

³ Kukuljević Sakcinski, Ivan. Čertice o Janu Kolláru. In: *Neven. Zabavni i poučni list*, 1852, roč. 1, č. 12 (18. 3. 1852), s. 183.

⁴ List K. K. Ministerium des öffentlichen Unterrichts Jánovi Kollárovi z 30. apríla 1849. LA PNP, fond Jan Kollár; KARÁSEK, Jozef. Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852. In: PASTRNEK, *Jan Kollár, 1793 – 1852*, s. 67.

⁵ Porovnaj KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav. *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1995, s. 106 – 107. „Mně alespoň jest nyní jeden živý a čiperný slovanský hošík, z kterého něco může být, milejší a důležitější, než všichni staroslovanské bůžky, co se jich vykopalo a vykopá, ulilo a ulije.“ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. Panu professoru Janu Kollárovi. In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, október, č. 6, (23. 10. 1850), s. 1406.

⁶ Porovnaj SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 124 – 125.

⁷ List Pavla Jozefa Šafárika Osipovi Maximovičovi Bodanskému z 15. júla 1849. *Pisma P. J. Šafarika k O. M. Bodanskému (1838 – 1857) s príložením pism P. J. Šafarika V. I. Grigoroviču*. Moskva: Universitetskaja tipografija, Strastnoj bulvar, 1895, s. 99; listy Pavla Jozefa Šafárika Michailovi Petrovičovi Pogodinovi z 15. januára a 8. septembra 1850. ROSENBAUM, Karol (ed.). *Pavel Jozef Šafárik. Literatúra, jazyk, spoločnosť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 239, 240.

⁸ List Josefa Wetta Jánovi Kollárovi z 12. júna 1849. LA PNP, fond Jan Kollár. (v archíve pod menom Witt)

a pod. Chopil sa toho pragmaticky, prednášal v podstate látku, ktorú už mal pripravenú v rámci svojich rozpracovaných rukopisov (*Staroitalia slavianska, Bohovia z Retry*).⁹ Svoje prednášky Kollár otvoril 21. mája 1849 veľkolepou „inauguračnou“ rečou za účasti významných viedenských osobností v budove Theresiana.¹⁰ Vo svojej reči najprv spomenul, kedy sa začal venovať slovanským starožitnostiam, potom prešiel k nastoleniu svojej tézy o slovanskom osídlení Itálie. O svojom prístupe k problematike povedal, že prináša skôr syntetické podanie než analýzu. Upozorňoval na nebezpečenstvo idealizovania minulosti a špekulovania bez pramenného základu. Zdôraznil, že vo svojich výskumoch vždy hľadal potrebné dôkazy. Podčiarkol novosť a originalitu svojho objavu. Jeho súčasťou bolo i uznanie (archaickej) latinčiny za slovanské nárečie. Postupne prednášal aj o geografii, topografii a mytológii starej Itálie vo vzťahu k tamojším starovekým národom.¹¹ Svoje prednášky začal prednášať v nemčine, za čo si vyslúžil kritiku ministra kultu Lea Thuna. „Když vláda powolala Kolára na universitu Wiedeňskou, [...] wywolil si o swé ujmě ku přednáškám jazyk německý, i odůvodnil tento krok we swé prwní přednášce tím, že takto lépe poslouží k rozšíření odkrytí swých, nežli kdyby byl užil k tomu některého nářečí slowanského, kterému by nerozuměli ani všichni Slowané, scházející se we Wídni, načež posluchači nemečtí. [...] Zdáť se nám, žeby se žádný předmět nehodil tak dobře, aby se o něm četlo w některém nářečí slowanském jako takový, který ustawičně bude požadovati důkladů z etymologie slowanské, jichž nikdo nedowede posauditi, ba ani dokonale jim neporozumí, kdo pilněji poněkud nezanášel studiemí jazyka slowanského.“¹²

V zimnom semestri akademického roku 1849/1850 nadviazal na úvodnú prednášku prednáškovým cyklom o umbrických starožitnostiach a nápisoch, osobitne o iguvinských tabuľkách vo vzťahu k staroslovančine. Prednášky¹³ sa konali 5 hodín každý týždeň medzi 4. a 5. hodinou poobede v akademickej budove.¹⁴ V úvodnej reči

⁹ Z niektorých zachovaných textov prednášok môžeme celkom dobre zrekonštruovať Kollárov nielen vedecký, ale i pedagogický prístup.

¹⁰ RITTERSBERG [RITTER, Ludvig (z Rittersbergu)]. *Kapesní slovníček novinářský a konversační*. Díl II. Praha: Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1851, s. 171; KUDĚLKA – ŠIMEČEK – VEČERKA, *Česká slavistika*, s. 106. Táto reč v českom znení potom tvorí takmer doslovne predhovor k *Staroitalii slavjanskej*. SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 127; Předmluva. KOLLÁR, *Staroitalia slavjanská*, s. VII – XIV. Pozri i list Jána Kollára slovenskému evanjelickému zboru v Pešti z 21. mája 1849 (koncept, faksimile). LA PNP, fond Jan Kollár.

¹¹ Pravdepodobne koncept Kollárovej úvodnej reči k prvému semestru z roku 1849 v nemčine. LA PNP, fond Jan Kollár.

¹² THUN, Leo. *Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám*. Praha: Sklad J. B. Kalwowského kněhkupectví, 1849, s. 45 – 46.

¹³ „über Umbrische Alterthümer und Inschriften«, insbesondere über die iguvinischen Tafeln, in Beziehung zu dem Altslovenischen, wöchentlich 5 Stunden, 4–5.“ KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*, s. 67.

¹⁴ Kollár prednášal v posluchárňach starej univerzity, v dnešnej budove Rakúskej akadémie vied v Postgasse. Za túto informáciu ďakujú editori Dr. E. Hüttl-Hubert, emeritnej pracovníčke Rakúskej národnej knižnice.

(5. novembra 1849) sa najprv dotkol politických tém. Zmienil sa o tom, že sa snáď už pre všetkých skončili útrapy revolúcie, ktoré spôsobili „mlčanie múz“. Zdôvodnil, prečo zvolil pre príhovor (a celý prednáškový cyklus) češtinu. Podľa neho všetci poslucháči boli doposiaľ Slovania a čeština je v monarchii najrozšírenejší i „vedecky nejvzdelanejší“ slovanský jazyk. Poďakoval panovníkovi za možnosť zastúpenia slovenského živlu na viedenskej univerzite a odcitoval prípis ministra Lea Thuna. Prednášky v nemčine z minulého semestra označil za výnimku.

Prednášky v češtine nútili Kollára k tomu, aby si vypracoval základné názvoslovie.¹⁵ O archeológii študentom povedal: *„Tato starověda jest u nás nová, jest příjemná, jest odplátná, ale při tom i pilnost a pořádek vyhledávající věda.“* Nie je to však veda „chleba a ouřadu“. Oproti klasickej archeológii bolo nové, že sa venovala aj Grékom, Rimanom, Indom, Peržanom či Egyptanom. Uviedol, že je to zahanbujúce, lebo inde národná staroveka už dávno funguje: *„Slavská Archaeologie naproti tomu jest ještě v kolébce a v plénkách: a předce bez poznání národních starožitností nejen žádná jiná národní věda zrůstu a zdaru nemá, ale vůbec a pravá národní vzdělanost možná není. Bez věci starotín není možný ani národní dějepis, ani starý zeměpis národu, ovšem pak národní mythologie...“*¹⁶ Slovanskú archeológiu a mytológiu považoval za kľúč ku všetkým ostatným vedám.

Zaujímavá je jeho charakteristika povahy Slovanov podľa toho, ako sa prejavovala v ich dejinách: *„V těchto našich starožitnostech nenaleznete ani žádných obštných a stkvoucích opisů vítěztví, krvavých válek a porážek, triumfů a podmanění cizích národů, jako u Řeků a jejich následovníků polozhelenizovaných Římanů: nýbrž větším dílem jen tiché představení domácího, občanského a náboženského živobytí.“*¹⁷ Vyzýval k hrdosti na staré pamiatky, ktoré by mal každý národovec chrániť. Pripomenul študentom významnejšie osobnosti slavistického bádania.¹⁸ V záverečnej reči uviedol, že by si prial väčší záujem o slovanské staré dejiny, pretože *„žeň jest veliká, ale dělníků málo“*.¹⁹

Letný semester roku 1849/1850 sa začal 5. apríla 1850. Kollár v letnom semestri prednášal o Oskoch, oskom a sabinskom nárečí.²⁰

¹⁵ *Návrh archeologickej terminológie.* Koncepty textu, 2 takmer identické variácie. Zložka Názvosloví archeologické; prepis *Řeči při druhém otevření archäologických přednášek na c. k. univerzitě ve Vídni, dne 5. listopadu 1849 od Jana Kollára.* LA PNP, fond Jan Kollár. Text porovnaj s listom Jána Kollára Pavlovi Jozefovi Šafárikovi z 24. júla 1851. LA PNP, fond Pavel Josef Šafárik.

¹⁶ Porovnaj PODOLAN, *Aspekty slovenskej historiografie*, s. 9.

¹⁷ Tamže. Porovnaj PODOLAN, *Krátká známost národu Slowanského*, s. 56.

¹⁸ *Prepis Řeči při druhém otevření archäologických přednášek na c. k. univerzitě ve Vídni, dne 5. listopadu 1849 od Jana Kollára.* LA PNP, fond Jan Kollár. V zložke sa nachádza i jej koncept.

¹⁹ Záverečná reč po zimnom semestri 1849/1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

²⁰ Záverečné reči po zimnom a letnom semestri akademického roku 1849/1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

Už 17. júna 1850 sa s celou rodinou vydal na cestu do nemeckých krajov – splnil tak dávnejší prísľub daný žene a dcérke, že navštívia tamojších príbuzných.²¹ Pre neho mala cesta výsostne pracovný charakter. Kým Friederika s Ľudmilou boli u príbuzných v Eislebene, Weimare a Ilmenau,²² Kollár odišiel, na pozvanie meklenburského veľkovojvodu Georga, skúmať retranské modly do Neustrelitzu (Nové Strelice). Toto bádanie tvorilo jadro jeho vedeckých zámerov, ale našiel si čas, aby navštívil aj ostrov Rujan a pozostatky Arkony a ďalšie pamätné miesta Slovanov.²³ Navštívil aj Berlín. Prácu skončil v auguste a do Viedne sa vrátil v októbri 1850.²⁴

V zimnom a letnom semestri roku 1850/1851 aktuálne zaradil cyklus „*O slovan-ských starožitnostech v Severních Němcích, jměnovitě o retransko-prilvických modlách*“. Konal sa „5krát do týdne, od 5. do 6. hodiny [...] (v domě akademickém)“.²⁵ Ako jazyk prednášok opäť zvolil nemčinu, aby prilákal viac poslucháčov.²⁶ Kollár ich oboznámil s históriou retranských idolov a podelil sa s nimi o výsledky svojho najnovšieho bádania v Meklenbursku.

V zimnom semestri 1851/1852 nasledovali prednášky „*O druhé, bájeslovno-astronomické části starožitností retranských, neboli o zodiaku starých Slovanův, porovnávaném se zodiakem indicko-egyptským, a o pravosti starožitností v Retře-Prilvici vykopaných – pětkrát týdně (v pondělí, v úterí, ve středu, v pátek a v sobotu) od 4–5 hodin v domě akademickém, od mimořádného profesora dra Jana Kollára*“.²⁷ Výťah príhovoru z otvorenia tohto semestra bol dokonca vydaný tlačou (údajne na žiadosť poslucháčov).²⁸

²¹ List Jána Kollára Carlovi Ludwigo Reimannovi z 27. januára 1847. FEYL, Othmar. *Unbekannte deutsche Briefe und andere Dokumente von Jan Kollár aus Weimar*. In: *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin) I, 1956, č. 2, s. 126; list Josefa Wetta Jánovi Kollárovi z 12. júna 1849. LA PNP, fond Jan Kollár. RITTERSBERG, *Kapesní slovníček*, s. 171; listy Jána Kollára Josefovi Wettovi z 8. a 19. júna 1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

²² List Ľudmily Kollárovej Jánovi Kollárovi z 8. júla 1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

²³ Navštívil „*Rhetru, Vustrov, Krikov, Zechov, Roztoky, Volín, Lom, Rugard... [...] Také dal z nařízení velkovévody dvě veliké mohyly blíž Prilvic a jezera Dolenského rozkopati, aby se spatřilo vnitřní jejich ústrojí a vybrali popelnice a jiné starožitnosti, co se i stalo*.“ RITTERSBERG, *Kapesní slovníček*, s. 172.

²⁴ RITTERSBERG, *Kapesní slovníček*, s. 172; list Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 129 – 130; KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*, s. 70.

²⁵ Čtení slovanská na vídeňské universitě. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 50 (30. 4. 1851), s. 200; KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*, s. 67 – 68; VONDRÁK, Václav. O Kollárově díle „*Die Götter Rhetras*“. In: PASTRNEK, *Jan Kollár, 1793 – 1852*, s. 246; porovnaj list Jána Kollára Carlovi Ludwigo Albrechtovi Kunzemu zo začiatku októbra roku 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, s. 131; Zprávy vědecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 83 z 19. 6. 1851, s. 336.

²⁶ RITTERSBERG, *Kapesní slovníček*, s. 171; úvodná reč pri otvorení zimného semestra (v nemčine) LA PNP, fond Jan Kollár.

²⁷ *Slovanská čtení na universitě Vídeňské*. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 113 (27. 9. 1851), s. 455; VONDRÁK, *O Kollárově díle „Die Götter Rhetras*, s. 246.

²⁸ Originál prejavu v nemčine v LA PNP, fond Jan Kollár. KOLLÁR, Jan. Prímľuva pri otvorení archäologických prednášok 15... října 1851 ve Vídni. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 118 z 25. 10. 1851, s. 487 – 488.

V tomto príhovore bolo zaujímavé jeho odmietanie „udalostnej“ historiografie. Na otázku „...co jest sám dějepis bez starovědeckých a bájeslovných studií?“ Kollár odpovedá: „*Pouhý materialismus, který se jediné událostmi a osobnostmi, vojny a bitvami, jmény vůdců a panovníků, počty roků a století, slovem zevnitřními příběhy, nikoli vnitřním hýbáním v minulých dobách člověčenstva zaneprazdňuje. Totoť ale jest toliko tělo, nikoli duše lidského života.*“ Za důležitú považoval ochranu pamiatok a opäť vyzdvihol národnú mytológiu ako prameň poznania. Výklad sa mal týkať významu zverokruhu: „*Zvířetník čili Zodiakus*“ a jeho spojenia s roľníctvom a živobytím starých Slovanov.²⁹

V ďalších semestroch chcel prednášať o *Libušinom súde – Rukopise zelenohorskem* a o epose *Slovo o pluku Igorovom*, v čom mu zabránila smrť.³⁰

Počas troch rokov, v ktorých Kollár prednášal, bol počet poslucháčov spravidla nízky (5 až 8).³¹ Napr. v školskom roku 1849/1850 bolo u Kollára zapísaných sedem poslucháčov, pričom pravidelne chodili traja.³² Časopis *Vesna* o tom napísal: „*Trpce musil p. K. vyznati strany navštevování přednášek, že není ještě doba kdežby naši synové do chrámu slovanské vzajemnosti dychtivě chodili obdivující se pozůstatkům bývalé slávy a velikosti národní umy a vzdělanosti.*“³³ I keď si Kollár slabší záujem o svoje prednášky uvedomoval, nemienil polaviť zo svojho entuziazmu. Vo svojej reči študentom povedal: „*tedy budu já s takovým kocháním a nadšením o této věde mluvit, jako bych plnou sluchárnu před sebou měl.*“³⁴

Kollár bol u študentov obľúbený. Podľa svedectva jedného z nich: „*Kollár byl spíše přítelem studentstva nežli učitelem; obyčejně přednášel z paměti, a když vykládal »Slávy dceru«, tehdy citoval celá místa z »Výkladu«, latinská, řecká, německá nazpamět. Přednášel se zápalem, upřímně, tonem přívětivým, takřka sousedským jako v rozmluvě. Obzvláště rád etymologisoval, a tu vše dokázal; o jednom slovu dovedl půl hodiny, nebo i hodinu mluvit. Přehazoval hlásky a dokazoval tak dlouho, až byl tvar – slovanský. K posluchačům se choval přátelsky.*“³⁵ Ku svojim študentom sa Kollár správal tak, ako

²⁹ KOLLÁR, *Prímluva při otevření archäologických přednášek*, s. 487 – 488.

³⁰ SOJKA, Jan Erazim. *Naši mužové. Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Renna, 1862, s. 150; KARÁSEK, Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852, s. 68.

³¹ List Pavla Jozefa Šafárika Osipovi Maximovičovi Boďanskému z 22. decembra 1850. *Pisma P. J. Šafarika k O.M. Boďanskému* (1838 – 1857), s. 103-104; KARÁSEK, Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852, s. 68.

³² List z Vídne. *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, október, č. 8 z 30. 10. 1850, s. 1459; ŠEMBERA AL. [Alois Vojtěch]. Z Vídne, 2. listopadu. (Zprávy domácí.) In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, november, č. 3 z 9. 11. 1850, s. 1565 – 1566.

³³ Zprávy vědecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 83 (19. 6. 1851), s. 336. Porovnaj Prepis Řeči při druhém otevření archäologických přednášek na c. k. univerzitě ve Vídni, dne 5. listopadu 1849 od Jana Kollára. LA PNP, fond Jan Kollár.

³⁴ Tamže.

³⁵ Podľa ústneho svedectva F. Hübschmanna. KARÁSEK, Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852, s. 69.

si vytýčil vo svojej reči pri druhom otvorení archeologických prednášok: „...*považujte mně, ne tak jako učitele v přísném smyslu toho slova, nýbrž raději jen co literního přítele, co vůdce a rádce...*“³⁶

Na jeho osobný prístup a nacionálny zápal z jeho študentov spomínal napr. Jan Erazim Sojka.³⁷ Zo Slovákov ovplyvnil Kollár svojim názormi na starovedu (archeológiu) bratov Reusovcov.³⁸

Kollár ako prednášateľ mal veľkú výhodu svojich dlhoročných skúseností ako kazateľa v peštianskom evanjelickom zbore. Veril vo význam starovedy nielen pre „*poznání svého národa*“, ale videl v nej i „*najlepší základ čistolidské vzdělanosti*“.³⁹ Svojím sugesívnym prednesom dokázal veľmi dobre študentom sprostredkovať svoje názory na retranských bohov a ich autenticitu a ovplyvniť ich.⁴⁰ Výsledky jeho bádania však veľmi skoro upadli do zabudnutia.⁴¹

Všetky svoje intelektuálne sily venoval svojej starovede. O priebehu jeho poslednej prednášky na univerzite 13. januára 1852 napísal časopis *Vesna*: „*Prijda Kollár do kolegium a chtěje přednáseti dále, po několika slovích ve čtení ustal a říká: ‚Páni moji! Nejsu v stavu dále pokračovat!‘ opustil kolej.*“⁴² Na univerzitu sa už nikdy nevrátil.

³⁶ Prepis *Řeči při druhém otevření archäologických přednášek na c. k. univerzitě ve Vídni, dne 5. listopadu 1849 od Jana Kollára*. LA PNP, fond Jan Kollár.

³⁷ SOJKA, *Naši mužové*, s. 126, 160. Navštívil ho po prvý raz na jeseň roku 1850.

³⁸ SKUTIL, Jozef. Ján Kollár a archeologické památky. In: *Sborník muzeální slovenskej spoločnosti*, 1944-1948, roč. 38 – 42, s. 98. Kollár vedel i o iniciatíve bratov Reusovcov na založenie archeologického spolku na Slovensku, čo sa napokon nepodarilo. KOLLÁR, Ján. Slovo k milovníkom česko-slovenskej jednoty a literatury na Slovensku. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 69 z 14. 6. 1851, s. 277.

³⁹ KOLLÁR, *Přímluva při otevření archäologických přednášek*, s. 487.

⁴⁰ Porovnaj Zprávy vědecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 83 z 19. 6. 1851, s. 336; SOJKA, *Naši mužové*, s. 151-156.

⁴¹ SKUTIL, Ján Kollár a archeologické památky, s. 98.

⁴² Kollár. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 7 z 28. 1. 1852, s. 25; Vídeňský věstník. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 6 z 21. 1. 1852, s. 24.

6. „STAROITALIA SLAVJANSKÁ“

Na tomto diele pracoval Kollár intenzívne už koncom 40. rokov. Materiál zbieral v talianskych knižniciach (pravdepodobne aj vo vatikánskej knižnici) a v terajšej Széchényiho knižnici v Pešti.¹ O svojej práci na *Staroitalii* písal Hankovi: „*Já, co mi času zbývá, cele pohřížen jsem v mé „Staroitalii Slavjanské“, co jsem se z Italie vrátil, jiné myšlenky ani schopen nejsem, tak cele nový, pro nás památný svět se mi tam ukázal. Nemyslete však, že je to snad jenom zdání aneb etymologizování: jest to cesta empiricko-reálná.*“² Po presídlení do Viedne mohol ťažiť aj z bohatých viedenských knižníc, o čom sa zmieňuje aj v liste Kukuljevičovi Sakcinskému: „*Moje Slawo-etruska se již zde we Wídni znamenitě rozmnožila, našel sem zde věci a důkazy nowé, ku potvrzení mé wám známé osnovy.*“³ Práca bola takmer hotová už koncom 40. rokov, no pracoval na nej ďalej, hoci sa obával, že ju pre obrovský rozsah nedokáže vydať.⁴ O problémoch s jej prípadným vydaním sa pošťazoval V. Hankovi: „*Ale kdo to vydá. Já sám v stavu nejsem, anť to ohromné dílo a můj zrak pro korektury a přepisy slabý. Nepřevezme to Matice, budu přinucen to do Říma Archeologickému ústavu zaslati, aby to buď do latiny, buď vlaštiny přeložiti dal a vydal.*“⁵ Nemáme doklad o tom, že by to Kollár skúšal i v Matici českej. Obrátil sa však na „Societas linguarum“ v Ríme, kde neuspel.⁶ Zásluhou jeho českých priateľov sa začala črtať nádej, že by práca mohla vyjsť snáď v Českej akadémii vied.⁷

Aj posudzovanie Kollárovej práce pre vydavateľstvo Rakúskej akadémie vied bolo sprevádzané problémami. Jej „vedecký“ charakter napadol Fran Miklošić. V Miklošićovom prípade išlo aj o určitú osobnú nevráživosť, ale v hre bola prestíž slovanskej vedy, ktorú zosobňoval vládou preferovaný Ján Kollár. A tak hoci aj Pavol Jozef Šafárik a František Palacký mali voči *Staroitalii* výhrady, z prestížnych dôvodov tlač presadili.⁸

¹ LANŠTJÁK, Andrej. Drobnosti zo života Kollárovoho v Pešti. In: PASTRNEK, Jan Kollár, 1793 – 1852, s. 58.

² List Jána Kollára Václavovi Hankovi z 13. júla 1847. KRAUS, Cyril. *Legenda o veľkom Slovanovi*. Martin : Osveta, 1974, s. 200.

³ List Jána Kollára Ivanovi Kukuljevičovi Sakcinskému z 12. augusta 1849. KUKULJEVIČ SAKCINSKI, Ivan. Čértice o Janu Kolláru. In: *Neven. Zabavni i poučni list*, roč. 1, č. 12 z 18. 3. 1852, s. 186. Zo spomienok kustóda viedenskej univerzitnej knižnice Wusina vyplýva, že Kollár čítal o Itálii doslova všetko, aj nekritické práce. Kustód mal preto obavy, aby Kollárova práca neprepadla.

⁴ Tamže, s. 58.

⁵ List Jána Kollára Václavovi Hankovi z 13. júla 1847. KRAUS, *Legenda o veľkom Slovanovi*, s. 200.

⁶ LANŠTJÁK, *Drobnosti zo života*, s. 58.

⁷ S týmto nápadom prišiel ešte v roku 1849 František Palacký. Pozri príspevok z 6. apríla 1849 k listu Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 1. apríla 1849. LA PNP, fond Jan Kollár.

⁸ Istú úlohu mohlo zohrať aj prijatie dedikácie panovníkom Františkom Jozefom a poďakovanie vplyvnému Alexandrovi Bachovi na obálke knihy. List Jána Kollára Ivanovi Kukuljevičovi Sakcinskému z 21. januára 1851. Kukuljevič Sakcinski, *Čértice o Janu Kolláru*, s. 187. Neúplný koncept prosby o prijatie dedikácie (12.) FEYL, Othmar. *Unbekannte deutsche Briefe und andere Dokumente von Jan Kollár aus Weimar*. In: *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin), 1956, roč. 1, č. 2, s. 134.

Šafárik vo svojom posudku síce diplomaticky uviedol, že sa mu výsledky filológov zdajú byť prijateľnejšie, no keďže on sám odbor starožitností neštudoval, nie je povolaný, aby medzi nimi rozhodol.⁹ V súkromnej korešpondencii už až taký neutrálny nebol.¹⁰

Práca sa začala tlačiť v októbri roku 1850, ale Kollár už predtým (1848) publikoval z nej ukážku.¹¹ Ohlásenie vyšlo 8. januára 1851 a ako celok bola vytlačená v apríli 1853.¹² Po Kollárovej smrti prevzal na seba jej korektúry Václav Alois Šembera.

Sám Kollár svoje ešte nevydané dielo zhodnotil takto: „*Staroitalia Slavjanská, dílo přes 150 archů veliké, se 14 obrazy in folio a jinými obrazy v textu. Obsahuje pokud možno úplnou sbírku etruských, umbrických, oskických a volsko-latinských nápisův a literárních zlomků. Pak staroitalské abecedy, staroit. mythologii a topografii, dále sedm velikých Iguvinských tabulí, nalezených v Apenninách v jednom kostele pod zemí, Tabula Abellana, bantinské zákony – vše to většinou vlastnoručně dle originálů kopírováno, autopsi proskoumáno a archaeologicky vysvětleno a srovnáno se staroslovanským jazykem. V díle tomto zahrnuta jest netoliko Staro-Italie a Sicilie před příchodem Hellénů a Aeneje, nýbrž i okolní ostrovy a země, na př. Helvetie, Rhaetie, Carnie, Istrie, Ilyrie, Dalmatie, a pojednáno o vlivu těchto sousedních národů na Italii.*“¹³

Zaujímavá bola genéza názorovej línie, na konci ktorej stojí *Staroitalia*. Keď Kollár v roku 1841 navštívil severné Taliansko, čoskoro zistil, že dejiny, zemepis, reč i obyčaje dokazujú, že v prastarej dobe, pred Rimanmi a Keltmi, boli nielen v hornej Itálii, v Benátsku a Lombardsku, ale aj v Helvétsku, Tyrolsku, v časti Bavorska, v Retiu a Noriku „Vendoslávové“ a že „*strom života vlašského má svůj kořen v půde Slávy.*“ Slovania mali toto územie osídliť už okolo roku 200 p. n. l. a žiť tu v susedstve s „latiníkmi“.¹⁴

V celom severnom Taliansku sa Kollár podľa svojich názorov pohyboval po slovan-
skom území: „...až ve Fusině vystoupivše na břeh pozdravili jsme teprv vlašskou půdu a takřečenou Italii.“¹⁵ Toto územie malo patriť Venetom, alebo „Veneto-Slávom“. Ich

⁹ SKLENÁŘ, Karel. *Z Čech do Pompejí*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 125.

¹⁰ „Kollárove slovansko-talianske starožitnosti ležia v Akadémii. (Sú to – učené fantázie).“ List Pavla Jozefa Šafárika Michailovi Petrovičovi Pogodinovi z 15. januára 1850. ROSENBAUM, Karol (ed.). *Pavel Jozef Šafárik. Literatúra, jazyk, spoločnosť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 239.

¹¹ Išlo o časť analýz nápisov na etruských nádobách, s poznámkou, že autor by chcel svojho času vydať túto knihu. Kollár, Jan. *Staroitalia slawjanská*. In: *Časopis Českého museum*, 1848, roč. 22, č. 6, s. 619 – 630. Zmienka, že sa tlačí vo Viedni. Literatura. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*. Příloha k Vídeňskému denníku, roč. 1, č. 3 z 3. 1. 1851, s. 4; KOLLÁR, Jan. Návěští o předplacení. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 8 z 20. 1. 1851, s. 31 – 32; Rozvrh práce bol načrtnutý v rubrike Správy literární. Literatura československá. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 39 z 2. 4. 1851, s. 156.

¹² Podrobný prehľad postupu vydávania práce pozri KARÁSEK, Jan *Kollár ve Vídni 1849 – 1852*, s. 70 – 71.

¹³ KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, s. 280.

¹⁴ KOLLÁR, Jan. Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. Cestopis první. V Praze: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 256.

¹⁵ Tamže, s. 153.

pôvod autori ako Cato, Livius, Plinius, Ovidius, Justinus, Trogus, Silius, Marcianus podľa Kollára odvodzujú od Henetov, čiže „Venetov Paphlagonických“, ktorí sem prišli s vodcom Antenorom po trójskej vojne, iní autori (ako napr. Strabón) od „Venetov Belgických“. Kollár sa prikláňa k prvej možnosti, pretože sa Homérova charakteristika „Paflagonických“ údajne hodila na Slovanov.¹⁶

Prvá cesta do Talianska v roku 1841 Kollárom doslova „otriasla“, oči mu však otvorila až druhá v roku 1844.¹⁷ Pôvodne boli jeho cieľom iba umelecké a prírodné krásy, nie národné a jazykové otázky.¹⁸ Slovanské mená v miestopise si všimol už vo Švajčiarsku, Livorne či Janove, no až v Ríme nastal v jeho zmýšľaní prelom a „vzdal sa cestopisného pera“. Čudoval sa, že si doposiaľ nikto z početných slovanských učencov nevšimol „slovanské“ mená riek a pahorkov v Ríme. Prekypoval nesmiernym entuziazmom: „...zbořením to v mé mysli nejen pořád obnovovalo, ale s každým krokem zveličovalo, až i odplašilo koněcky všechny pochybnosti, a já stál ve středku Itálie co ve středku Slavie, ozvukován ze všech stran jmény slavských vrchů, dolin, řek, jezer, měst.“

Hlavným „objavom“ *Staroitalie slavjanskej* bolo podľa Kollára zistenie, že pôvodné osídlenie starej Itálie bolo slovanské. Pripúšťa, že nemeckým a domácim talianskym bádateľom to môže byť trňom v oku, keďže Taliani by určite uprednostnili mať za svojich predkov namiesto „otrockých Slávov“ radšej „vojenských, modlárskech, pyšných Hellénov.“ V tejto súvislosti znova zdôrazňuje, že doterajšia úloha Slovanov v histórii sa v budúcnosti zásadným spôsobom zmení: „Řekové ti již byli, Slavové pak i byly, i jsou, i budou ještě; že přijdou, anobř již přicházejí, časové, kde to nebude hanba Slavjanům přináležeti, buď v minulosti, buď v přítomnosti. – Europo, dej sobě již jednou říci: otevři a obrať již jednou své oči na Slavjanstvo, věř, že tvá historie dotud nebude úplná a pravdivá, pokud to neučiníš!“¹⁹

Aby bolo možné oceniť tento „epochálny“ objav,²⁰ bolo podľa Kollára nutné vzdať sa predsudkov: 1. že Rimania prebrali kultúru iba od Grékov; 2. že Slovania boli v Európe iba od 6. či 5. storočia n. l.; 3. že pravdu majú iba grécki, latinskí a nemeckí etymológovia.

¹⁶ Tamže, s. 255. Venetsko-slovanské podobnosti rozoberá v prílohe v samostatnej štúdii *Etymologicko-historické pojednání o slově HOLUB s potahem na Slavo-Venety v Italii* metodologicky veľmi podobnej práci Sláva Bohyně. Tamže, s. 328 – 348.

¹⁷ Nedokončený cestopis z tejto „druhej“ Kollárovej cesty do Itálie vyšiel až po jeho smrti.

¹⁸ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. 9. Kollár sa na svojich cestách skutočne zaujímal o mnohé kultúrne pamiatky, pričom v niektorých prípadoch išlo o lokality archeologického významu. Podrobný súpis takýchto pamiatok v jeho *Cestopise*... z roku 1843 pozri v SKUTIL, Jozef. Ján Kollár a archeologické pamiatky. In: *Sborník muzeální slovenské společnosti*, 1944 – 1948, roč. 38 – 42, s. 74.

¹⁹ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. IX.

²⁰ Kollár ho prirovnáva k objaveniu Herkulánea. KOLLÁR, *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie*, s. VII; KOLLÁR, Jan. Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl druhý. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 92.

Staroitalská história Slovanov bola pre Kollára „nejstarší částka historie našeho národu v obrovských zříceninách jazyka, bájesloví, zákonů a celého života.“²¹ Kollár tak vlastne predĺžil rozsah ich dejín asi o 1000 rokov a zväčšil ich územie o rozlohu 5546 štvorcových míľ. Slovanom tým získal aj nových bratov – Talianov, pretože tvrdil, že „žádná mezera nedělí nás od nich: oni jsou nejen krev z krvi naší a telo z tela našeho, ale i duch z ducha našeho.“²² Toto príbuzenstvo ho obzvlášť tešilo kvôli kultúrnemu príspevku, ktorý Itália dala svetú, na rozdiel od ponemčených Slovanov, ktorí nedali svetú nič a sú „straceni i pro Slavjanstvo i pro človečenstvo.“ Kollár zdôraznil i priame susedstvo Slávie a Itálie, puto, ktoré malo nahradiť staré kontakty s Indiou.²³ Táto príbuznosť sa vzťahovala u neho i na reč – čím staršia latinčina, tým sa mu viac podobala na slovanské jazyky. „Těměř třitisícletý svazek nás víze s Itálií, ale téměř i dvětisícletá osamělost a nevzájemnost leží co propast mezi námi...“²⁴ Nárečie Slavo-Italov v Taliansku, odrezaných na severe Germánmi a Keltmi a na juhu Grékmi, sa preto začalo odlišovať.²⁵

Podľa neho „téměř celá Itálie jest slavské Herculaneum a Pompeji, lávou a popelem potutelného Vesuvu grekomanie zasypané a zavalené.“²⁶ Kollár sa rozhodol, že osvetlí vo svojej práci aspoň najstarší starovek a pohanskú epochu Slovanov.

Celé dielo bolo postavené na etymologických konštrukciách. Kollár síce preukázal solídne znalosti antických prameňov, antickej i indickej mytológie, ale používal ich nanajvýš svojším spôsobom. Názory, že kvalita diela bola ovplyvnená použitím informácií z nekritických a neodborných diel, neobstoja. Rozhodujúca bola Kollárova pracovná metóda a nie chybné údaje. Výsledky jeho výskumu o Itálii nepriniesli očakávané výsledky, práca bola odsúdená na neúspech ešte pred jej vydaním. Napriek tomu text obsahoval aj niektoré zaujímavé údaje o úlohe vedy („starovedy“) pre slovanskú spoločnosť v polovici 19. storočia.

V *Premluvě* čitateľa oboznámil s genézou svojho záujmu o slovanské dejiny a starožitnosti. Píše tu, že kým v mladosti sa zaoberal poéziou, v druhej polovici života sa venoval vedeckému záujmu o minulosť Slovanov. „Tam převahu měla v duchu mém obraznost a cit, zde rozum a rozsudek; tam mi bylo milejší tvoření, zde požívání a hledání

²¹ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. X.

²² Tamže, s. IX; podobne s. XIII. Latinskí autori mali byť Slovanom bližší ako Homér či Anakreón. Kollár odmietal teóriu Gregora Dankovského, že gréčtina je jedným zo slovanských nárečí, resp. že sú Slovania Grékmi. Tamže, s. XI. V rozprave o *Literárnej vzájomnosti* (1837) zastával Kollár podobný názor. Týkal sa však analógie medzi Grékmi a Slovanmi. Pozri PODOLAN, Peter. Generácia Věslavie a jej koncepcia národa. In: *Studia Academica Slovaca*, 2009, roč. 38, s. 249 – 250.

²³ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. XI.

²⁴ Tamže, s. XII.

²⁵ Tamže, s. XII, XIII.

²⁶ Tamže, s. VII. Podobné vyjadrenie použil i do prepracovaného vydania *Slávy dcery* (1832). IV, 508. *Slávy dcera* [1852] KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. (ed. Cyril Kraus) Bratislava : Slovenský Tatran, 2001, s. 296.

věcí zašlých. Vřak i ten, kdo to, co mrtvé jest, křísí, a co zmizelo, zpátkem k bytí povolává, požívá blažnosti, jako by tvořil.“²⁷

Jeho charakteristika dejinnosti Slovanov bola veľmi osobitá: „Co se dejin a historie tkne, my posavad' toho vlastně žádné historie nemáme, my si ji teprv jen tvořiti musíme; celá naše histórie jest negativní t.j. žádná, ona obsahuje téměř jen pouhé výstrahy, co činiti nemáme, čeho se chrániti a varovati, nic pak aneb velmi málo pozitivního, co činiti, čeho následovati k účinkování na Evropu a člověčenstvo. Naše historie má tragický charakter, i tato tragičnost jest více passivní než aktivní... [...] My máme hrdiny a mučeníky náboženství, vojenství, rolnictví, hvězdářství, umění: ale nemáme dosud žádných hrdin naší národnosti a řeči slavjanské tak jako Řekové, Normanové, Germanové. Ty teprv bohda míti budeme.“²⁸

V rozsiahlom úvode k práci sa Kollár usiloval zhromaždiť základné informácie pre opis jednotlivých oblastí Itálie a národov v nej usídlených.²⁹ Písal o tom, akým spôsobom sa Slovania do krajiny dostali, citoval svedectvá latinských, gréckych a slovanských spisovateľov o slovanskom osídlení Itálie. Venoval sa mytológii³⁰ a zdôrazňoval, podobne ako u Slovanov, nábožnosť starých obyvateľov Itálie. Všímal si prírodný charakter krajiny – pôdu, vodu a najmä oheň. Prítomnosť ohňa ako slnečného žiarenia a sopečnej aktivity podľa neho silne formovala vedomie obyvateľov Itálie, z čoho vyplýva predovšetkým uctievanie ohňa, rovnako ako u viacerých najstarších národov.³¹ Pretože hviezdy boli považované za živé ohne, bolo jednoduché spojiť ich tiež so symbolom ohňa, ktorým bol „tur nebo vůl, býk, tele neb hovado vůbec.“ Toto zviera bolo najsilnejšie, najohnivejšie a pre človeka aj najužitočnejšie.³² Volov uctievali Indovia, Číňania, Peržania a Egypťania rovnako ako Itali a Slovania. Kollár udáva i zoznam týchto „volských“ božstiev z prostredia iných národov, ale najmä obrazov, sôch a pod. z Itálie a Slávie.³³

Pretože všetky „slavolatinské“ mená boli podľa Kollára prírodno-náboženské, pochádzali buď od ohňa a jeho symbolického reprezentanta tura alebo od vody, mora a jeho symbolického reprezentanta koňa.³⁴ Hlavnou jeho myšlienkou však bolo, že Slovania boli uctievačmi ohňa a jeho označenie prešlo i do ich národných mien.³⁵ Napríklad

²⁷ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. VII.

²⁸ Tamže, s. X.

²⁹ Tamže, s. 1 – 136.

³⁰ Aby Kollár dokázal prastaré zväzky, vysvetľuje klasické antické báje porovnávajúc ich napr. s ruskými bylinami. Tamže, s. 1 – 6.

³¹ Tamže, s. 10 – 11.

³² Tamže, s. 22 – 25.

³³ Tamže, s. 34 – 38. U Slovanov napr. Radegasta s býčou hlavou, sviatok Turíce, heraldické znaky slovanských krajín (Dolná Lužica, Srbsko, Rumunsko), no i šľachtických rodov (napr. Perštejnovci) a pod. Nešlo pritom iba o obrazy tura, ale aj rohy a symboly súvisiace s ohňom – hviezdy, ocielky atď. Podobné motívy Kollár hľadal i v slovanskej literatúre, miestopise a náboženstve (napr. Libušin soud). Tamže, s. 37 – 41.

³⁴ Tamže, s. 17.

³⁵ Tamže, s. 15. Podobne už Sláva – ako bohyňa ohňa či slnka.

meno Čech odvodil od čerta, ale i od Kešu – vlasatého a kučeravého vola (čech – česati – pačesy), jednej z podôb boha Višnu. Prepojenie vola Kešu s Čechmi Kollár dedukoval aj pomocou známej epizódy o povolání Přemysla Oráča od pluhu a následnom „odlete“ jeho volov do jaskyne pri obci Stadice. Prepojenie s Itáliou mu „zabezpečila“ báj o voľoch ukradnutých Herkulovi a ukrývaných v jaskyni na Aventíne v Ríme.³⁶ Práve na tomto príklade je možné dobre sledovať Kollárovo slovansko-italsko-indické asociácie.

Etymologicky Kollár opravil aj chápanie mýtu o Aeneovi, pretože takto obhajované pogrčenie Itálie bolo vraj založené na nesprávnej etymológii: Aeneas (Ohňoš) a Slav sú podľa neho totožné mená. Aeneas so sebou niesol bohyňu Vestu (Slávu), prišiel do Látia, ku kráľovi Latinovi, zobral si za ženu Lavinu (Slavinu) a postavil mesto Lavinia. Aj v okolí Tróje (Trója = mesto z troch predmestí) sa nachádzajú podľa Kollára slovanské mená. Po páde Tróje Aeneas „ke svým Slavorodákům se navrátil.“³⁷ Už sám Vergílius údajne vedel, že v *Aeneide* klame: „...byl povědom toho, že tyto řecké šperky a okrasy nestranné potomstvo pozná.“ Kollár sa oprel aj o odmietavé stanovisko Vergíliových súčasníkov, ktorí s jeho interpretáciou nesúhlasili a vyčítali mu, že zle využíva históriu.³⁸

Aj v *Staroitalii* Kollár opäť aplikoval povahopis Slovanov, ktorý bol údajne analógický aj pre obyvateľov Itálie. Najsilnejšími črtami boli nábožnosť³⁹ a roľnícke zamestnanie,⁴⁰ teda „*praslavjanský nábožensko-roľnícky charakter*“. Napríklad nábožne založeného Numu Pompilia porovnáva s Rastislavom, Kocelom, Svätoplukom, či ruským Vladimírom, českým Bořivojom a Václavom, Gottšalkom a i.⁴¹

Prvými svätými Slovanov boli háje a lesy, ich modlami stromy a ich časti, pretože Slovania boli uctievačmi ohňa ako Indovia a drevo je potravou ohňa. Okrem toho prastaré národy (teda i Slovania) nemali umelcov, rezbárov, maliarov – boli deťmi prírody a obyvateľmi lesov.⁴²

Podľa Kollára roľníctvo nebolo vlastné iba ľuďom nízkeho stavu, ale i slovanskej šľachte: „*Slavjan v Europě rolník jest par excellentiam, k tomu jakoby od samé přírody stvořen a uspůsoben...*“ Rímania boli na tom podobne, mali najväčší počet poľnohospodárskych bohov, nie ako Germáni a Gréci.⁴³ Kollár etymologicky konštruoval analógie i cez mená náradia a odevov.

³⁶ Tamže, s. 47 – 50, 323.

³⁷ Tamže, s. 181.

³⁸ Tamže, s. 50, 55 – 56.

³⁹ Tamže, s. 56 – 59.

⁴⁰ Tamže, s. 61 – 75.

⁴¹ Tamže, s. 58.

⁴² Tamže, s. 59.

⁴³ Tamže, s. 62. Zaujal ho etruský obraz, ktorý zobrazuje oráča pri práci s pluhom a volmi: „*Postava, šaty, sukničky čili širice, boty, a sám klobouk s partící podobají se cele naším slavjanským rolníkům (za oráčem stojí ženská krásně oblečená osoba: neníli to to samo, co u Čechů Přemysl a Libuše?)*“ Tamže, s. 63.

Jadro *Staroitalia* obsahuje rozbor jednotlivých území slovanských etník v starej Itálii.⁴⁴ Kollárov prístup bol pomerne stereotypný, najprv popisoval (etymologicky) mená národov a osôb, potom vrchov, riek, miest; ďalej sa venoval mytológii, náboženstvám a nakoniec pozostatkom literatúry. Ak existovali aj iné pamiatky, ako napríklad „*předměty náboženské*“ či „*předměty hrobní*“, podal na týchto miestach ich analýzu; pozostávala z objasnenia nápisu na predmete.⁴⁵ Studnicu takýchto pamiatok predstavovala najmä Etrúria, kde opísal a analyzoval asi 111 takýchto predmetov.

Najväčšiu pozornosť Kollár venoval súborom tabúl s textami – iguvinské tabule, Tabula Bantina a i.⁴⁶ Usiloval sa o vylúštenie neznámych textov, čo sa mu aj „podarilo“ v prípade iguvinských tabúl, podľa ktorých „rekonštruoval“ iguvinskú mytológiu (vypracoval slovník a za základ si zobral slovanské jazyky). Kollára tak môžeme považovať za jedného z prvých bádateľov, ktorí sa pokúšali rozlúštiť písmo a jazyk Etruskov (a ďalších etník Itálie), hoci z dnešného hľadiska sú jeho úvahy nevedecké a výsledky nepoužiteľné.⁴⁷

Na záver diela Kollár pripojil dodatky, ktoré mali dokázať nepretržitý kontakt Itálie a Slávie,⁴⁸ vo forme chronologického zoznamu udalostí a osobností. Hoci malo íť o vykreslenie iba kresťanskej éry, uviedol tu aj „slovanských“ rímskych cisárov ako Decius, Valerianus, Flavius Claudius, Aurelianus, Probus, Carus (Drah, Dražko), Diocles – Diocletianus (Duclas), Constantius Chlorus, Licinius, Iovianus – hoci si bol vedomý, že otázka ich pôvodu môže byť sporná. Za Slovana samozrejme pokladal aj Justiniána a jeho vojvodu Belizara. V knihe potom nasleduje zoznam všetkých návštev Slovanov v Taliansku počas stredoveku až do 19. storočia.⁴⁹

⁴⁴ *Díl I.* Hlava I. Krajiny a kmene v okolí Italie – Helvétia, Vindelicia, Noricum, Carnia, Istria, Illýria a Ligúria; Hlava II. Nářečí slavo-etruské (horní, východní a západní Itálie); tu sa zaoberal národmi Venetov a Etruskov; Hlava III. Nářečí slavo-umbrické (horní východní Italia – Umbria a Umbri).

Díl II. Hlava IV. nářečí slavo-latinské (prostřední západní Italia – Latium a Latini); Hlava V. Nářečí slavo-sabinské čili volské umbrickému příbuzné (prostřední, východní a západní Italia – Sabini, Piceni, Vestini, Marucini, Hernici, Peligni, Marsi, Aquei, Volsci); Hlava VI. Nářečí slavo-opské čili oské, ze sabinského poště (dolní, západní i východní Italia i se Sicílií – Campania, Herkulaneum a Pompeje, Samnium, Hirpi, Frentani, Lukania, Apulia, Mesapia, Brutia, Siculi, Sicilia).

⁴⁵ Identický záver porovnaj SKUTIL, *Ján Kollár a archeologické památky*, s. 76.

⁴⁶ Iguvinské Tabule obsahovali údajne texty o sviatkoch, obetiach a veštení. KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. 357 – 446; Tabula Bantina obsahovali údajne texty o poplatkoch, zákonoch a snemoch. Tamže, s. 788 – 813; Nádobý Nolanské s nápismi. Tamže, s. 753.

⁴⁷ Pozri aj PODOLAN, Peter. Odkaz Jána Kollára slovenskej historiografii. In: *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 49. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino5.pdf>

⁴⁸ Dodatek. Pořád trvající nepřetržené působení Slavjanů na Italii ve křesťanské době až do nejnovějších časů. KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. 872 – 873.

⁴⁹ Tamže, s. 872 – 884.

Kollár venoval veľkú pozornosť aj obrazovej prílohe, ktorá vyšla samostatne.⁵⁰

Staroitalia slavjanska s takmer 900 stranami textu,⁵¹ bola Kollárovým najrozsiahlejším dielom. Spojil sa v nej etymologický prístup k predmetu (výklad národných mien) z jeho predchádzajúcich prác (*Rozprawy, Sláva Bohyně*) s novým archeologickými okruhom tém, ktoré tu získali prioritu.

Problémy, ktoré sa vyskytli pred vydaním tohto diela, Kollárovi pomohli vyriešiť jeho priatelia Šafárik a Palacký, hoci si o jeho vedeckej úrovni nerobili ilúzie. Kriticky sa k práci stavali i viacerí slovanskí vzdelanci.⁵² Ruský slavista Izmail Ivanovič Sreznevskij ju v recenzii označil za „výplod fantázie, živený nádejou na objavenie slovanskej minulosti tam, kde ju nikto ani nečakal.“ Prácu však považoval za užitočnú lebo „nás núti zamýšľať sa“ a nachádzať nové myšlienky. Ocenil aj Kollárovu nesmiernu sčítanosť.⁵³

Názor slavistov v monarchii ovplyvnil najviac kritický postoj prof. Augusta Schleichera, ktorý napísal, že práca „nemá jiného, než interesu pathologického...“.⁵⁴ Negatívny ohlas na manželovo posmrtné dielo ťažko niesla i jeho vdova. O vydané dielo nebol veľký záujem, aj keď si predsa len zopár čitateľov našlo.⁵⁵ Po určitom čase ho rozdali školám.⁵⁶ *Staroitalia* nespĺnila veľké očakávania svojho autora, a napokon upadla do zabudnutia.

⁵⁰ KOLLÁR, Jan. *Tabule k Staroitalii slavjanské*. Vídeň: V Císařské královské dvorské a státní tiskárně, 1853. Obsahuje iba obrázky zaujímavejších predmetov a tabuliek, pretože Kollár nechcel dielo predraziť, aj tak však obsahuje okolo 400 vyobrazení. Ospravedlňoval sa, že obrázkom „umělecká krása a dokonalost schází“, no sú kreslené vlastnou rukou a majú „pravost forem a nápisů za hlavní cíl.“ KOLLÁR, *Staroitalia*, 1853, s. XIII.

⁵¹ Práca má 884 strán textu, s pripočítaním obrazového materiálu vydaného zvlášť (69 s.) presahuje rozsah 900 strán.

⁵² SOJKA, Jan Erazim. *Naši mužové. Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Renna, 1862, s. 55.

⁵³ [SREZNEVSKIJ, Izmail Ivanovič. *Izvestija ORJS*, zv. 2, 1853, s. 291 – 292.] Citované podľa DOSTAJOVÁ, Marina Jurjevna. I. I. Sreznevskij a Slováci v 40. až 70. rokoch 19. storočia. In: *Historické štúdie*, 1980, XXIV, s. 108–109.

⁵⁴ SOJKA, *Naši mužové*, s. 149, 153.

⁵⁵ SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 131.

⁵⁶ KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*, s. 71.

7. PRÁCA NA „BOHOCH Z RETRY“

Posledným okruhom Kollárovho vedeckého záujmu sa na konci 40. a začiatku 50. rokov 19. storočia stali tzv. prillwitzské idoly, reprezentujúce údajne božstvá z Retry, o ktorých Kollár na sklonku života spracovával rozsiahlu rovnomennú, ale nikdy nevydanú knihu. Kollárov záujem o problematiku bol však oveľa dlhodobejší a mal svoje pozadie.¹

Už v prvom (podľa Kollára druhom) vydaní *Slávy dcery* v troch spevoch z roku 1824 sa v *Predspeve* spomínajú asimilované slovanské kmene v nemeckých krajochoch a ako odraz minulosti i významné mestá ako Arkona či Retra: „Rozbořené želej zdi chrámů Retry powěstné, / Kde čněli giž ryge tam hnězdo si geštěr a had.“² Retru Kollár spomína medzi významnými slovanskými mestami minulosti tiež v „*Krátičkej známosti národu Slowanského*“ z roku 1825, rovnako ako aj v jej neskoršom vydaní (1844).³ Aj tu sa zmieňuje o tamojšom slovanskom osídlení.⁴

Vo vydaní *Slávy dcéry* (1832)⁵ nájdeme znelky venované viacerým známym historickým mestám Slovanov, pričom samostatnú znelku má i Retra.⁶ Nachádza sa tu i znelka, ktorá predstavuje prvý obraz, spájajúci Kollára s tzv. prillwitzskými idolmi:

¹ Azda po prvý raz sa Kollár s problematikou musel stretnúť počas svojho štúdia v nemeckej Jene, nezanechal nám však žiadne konkrétne vodidlo. V tomto období ho zaujímala problematika slovanského osídlenia dnešného Nemecka, a tak známy i keď kontroverzný nález nemohol iste obísť. Pri nekritickej analýze *Slávy dcery* a využití jej itineráru ako údajnej Kollárovej cesty v roku 1819 po nemeckých krajochoch voľakedy osídlených Slovanmi sa bralo za samozrejmosť, že Kollár navštívil už vtedy Neustrelitz (Nové Strelice), kde sa kolekcia kovových sošiek nachádzala. Takáto cesta sa však v roku 1819 neuskutočnila a Kollár ju do *Pamäti* chybné preniesol z prázdninového cestovania v roku 1818. Ani vtedy však pravdepodobne Meklenbursko nenavštívil. PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, české, moravské a nemecké reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In: *Štúdie k slovenským dejinám*. Historia nova II – 2011 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 149 – 150. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/HinoII-2011-2.pdf>; koncept listu Jána Kollára veľkovojsvodovi Georgovi z 15. marca 1849. LA PNP, fond Jan Kollár.

² *Předspěv*. KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera ve třech zpěvích*. Budín: W královské uniwersitické tiskárně, 1824. [nečíslované]

³ KOLLÁR, Jan. *Čítanka anebo Kniha k Čítánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách* (ďalej *Čítanka 1*). Budín : W královské uniwersické tiskárně, 1825, s. 206-207; KOLLÁR, Ján. *Čítanka anebo kniha k Čítanj, pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Druhé vydánj, opravené a prjawkem uherským a německým rozmnožené (ďalej *Čítanka 2*). V Pessti tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, s. 164–165.

⁴ KOLLÁR, *Čítanka 1*, s. 205–206.

⁵ KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň w pěti zpěvích*. Pešť: Tiskem Trattnera a Károlyiho, 1832.

⁶ „Zbořeniště pusté! Retry slavné, / v jehožto zde sedím chrastinách: / Jako na truchlivých svalinách / [...] / devět bran, most, ostrov, pleso plavné, / Radohost tvůj, řezby v kontinách, / ...“ Znelka II, 194. *Slávy dcera* [1852] KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. (ed. Cyril Kraus) Bratislava: Slovenský Tatran, 2001, s. 136–137.

*Od jezera Tolence jsme jeli
do museum v Nových Střelicech,
kde jsme vykopané v Přilvicech
slavské bůžky s Milkem uviděli;*

*kteří, tknuti ním, hned oživilí,
sem-tam běhající v policech,
a nám o městech a vesnicích
starých časů mnoho rozprávěli:*

*Jeden leccos mluvil o Lotaru,
druhý o Ottovi z Bamberku,
třetí lál všech slavských kmenů sváru;*

*a když těmto podobnými slovy
rozhovor náš přišel k závěrku,
Milek dechnul – opět byli kovy.⁷*

Podrobne o tom Kollár píše v knihe *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře* (1832).⁸ „Toto na 9 ostrovech vystavené město spálil císař Otto I. r. 955, potom opět na třech ostrovech stavěno bylo, které zase Jindřich Lev roku 1150 zbořil, teď ves Prilvice a vršek Retraberg zbořeniště ukazují.“⁹ Tu podáva i prvé informácie o idoloch: „Sbírka všelikých staroslovanských model a nářadí při obětech užívaných od Fr. Sponholza roku 1687 a 1697 v zakopaném kotle ve farní zahradě v Prilvicech, blíže staré Retry, nalezená, od Ondř. Boh. Masche popsaná, vojvodou Meklenbursko-Strělickým koupená a v Museum Novo-Střelickém rozpostavena jest.“ Kollár sa zmieňuje aj o údajnej slovanskej bohyni pomsty – Nemesis (Nimisa/Nemisía).¹⁰ Kniha obsahuje i súpis literatúry k téme,¹¹ ale nenájdeme tu žiadnu zmienku o kontroverznosti sošiek. Možno teda predpokladať, že už vtedy Kollár veril v pravosť nálezů.

Sošky idolov boli vo všeobecnosti známe, avšak ich pravosť bola spochybňovaná najmä domácimi, nemeckými bádatelmi. V dobe nacionálnej nevraživosti bol tento postoj apriori podozrivý. Avšak i na slovanskej strane sa našli autority, ktoré spochybňovali

⁷ Znelka II, 197. *Slávy dcera* [1852] KOLLÁR, *Dielo I. Básne*, s. 138. Na znelku nadväzuje znelka 198, spomínajúca prebudenie (a znovuospanie) bohyně Nemesis. Tamže, s. 138–139.

⁸ KOLLÁR, Jan. *Výklad čili Přímětky a Vysvětlivky ku Slávy dceře*. Pešť: Trattner-Károli, 1832.

⁹ KOLLÁR, Jan. *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře* od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl druhý. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 118–119.

¹⁰ Tamže, s. 125. Pozri aj poznámku č. 7.

¹¹ Tamže, s. 122.

ich pravost'. Napríklad Pavol Jozef Šafárik ich pokladal za falzá.¹² Šafárik „...pověstné onyno Bodritské slitiny bůžkův a nádobek i s runskými nápisy“ zavrhol ako podvrhy aj vo svojom článku o Černobohovi v *Časopise českého Museum*.¹³ O tomto jeho postoji k retranským bohom Kollár vedel,¹⁴ výsledok o ich pravosti bol teda jasný. Na mieste je otázka, prečo sa Kollár k očividne uzavretej problematike vrátil a otvoril ju.

O soškách, ktoré spomenul ako doklady pôvodne vyhláseného „rezbárstva“ retranských umelcov, Kollár písal v roku 1843, pričom aspoň časť z nich pokladal za

¹² „Že tak zvané obodritské čili prillwické památky jsou slátanina antikváře Sponholza (za kterým však jiný dareba, nějaký meklenburský učenec vězel) a tovariše jeho bratra, zlatníka, jest pro nestranného dávno odčiněnou věcí. Čti o tom Lewezow Über Obodrit. Runendenkmäler [...]. Starý Neumann, který je jako tovaryš udělal, přiznal se pod přísahou ke všemu, co stojí u Potockého. Stejnou slátaninou jest vše u Maše, jak jsem se přesvědčil analýsí nápisů runových. Jest to hanebné darebáctví, o tom jsem tak přesvědčen, jak o své existenci. Necht' jiní věří, co se jim zlíbí. – Grimm zavrhl je prvotně – nyní však vyslovuje se ve prospěch jich vlastností! Grimmův hlas platí mně in slavici málo nebo zcela nic. Haec Tibi soli.“ List Pavla Jozefa Šafárika Wacławowi Aleksandrovi Maciejowskemu 11. februára 1837. Dopisy Pavla Josefa Šafárika (Z pozůstalosti W. A. Maciejowského). JELÍNEK, Edvard (red.). *Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1884, roč. 3, list 20, s. 483. Je však zaujímavé, že vtedy veril v pravosť Kollárovho Černoboha bamberského.

Podobne píše aj neskôr: „Lewezow přece odmítá určitě a výslovně vše u Maša (u Maša pravím), nejen u Potockého jest vyobrazeno. Následující slova u Lewezowa str. 92. vztahují se na obrazy Maša: „Der Verfertiger war ein Metallarbeiter von sehr geringer Geschicklichkeit, oder ein Dilettant ohne alle Erfahrung und Übung, etwa im XVII. Jahrhundert, wenn die Sage von dem Zeitpunkte des gemachten Fundes richtig ist atd. Ne protože Lewezow to dokazuje – než poněvadž náš rozum nás nutí, musíme ošklivé, nesmyslné figury u Maša považovati za infamní podvod.“ List Pavla Jozefa Šafárika Wacławowi Aleksandrovi Maciejowskemu 29. júna 1837. Tamže, list 23, s. 527.

Základnými všeobecne známymi prácami o problematike boli: MASCH, Andreas Gottlieb. *Die gottessdienstlichen Altershäuser der Obodriten aus dem Tempel zu Rhetra am Tollenzersee*. Berlin: Gedruckt bey Carl Friedrich Kellstab, 1771; POTOCKI, Jean. *Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe. Pour la recherche des antiquités Slaves ou Vendes*. 4. tom. Hambourg : De L'imprimerie de G. F. Schniebes, 1795; LEVEZOW, Konrad. *Ueber die Aechtheit der sogenannten obodritischen Runendenkmäler zu Neu-strelitz. Eine antiquarische Abhandlung, gelesen in den koeniglichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin am 23. Januar und 24. Julius 1834*. Berlin: Gedruckt in der Druckerei koeniglichen Akademie der Wissenschaften, 1835. Prehľad dobovej literatúry o otázke obodritských rún a idolov pozri HANUŠ, Ignaz J[an]. Zur slavischen Runen-Frage mit besonder Rücksicht auf die obodritischen Runen-Alterthümer, so wie auf die Glagolica und Kyrilica. In: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 1857, roč. 18, s. 12 – 16.

¹³ Šafárik, Pavel Josef. Podobizna Černoboha w Bamberku In: *Časopis českého Museum*, 1837, roč. 11, č. 1, s. 97–98.

¹⁴ Šafárik mu o nich písal a vyjadril sa, že: „...wšecky podobizny u Mascha a Potockého podvrženy jsau. Teď wěc ta již dokázána gest.“ Towaryš, genž ge pro antiquáta Sponholza dělal, sám se a dobrowolně k tomu priznal pod přísahou, nyní 80letý stárec. Výsledek to zjištěn od Wel. Wévody trjetelný komissi; o čemž pogeďnání Lewezowa w Berl. Abhandl. der Academie 1836 čjsti můžete. Mně ty věci nikdy nechutnaly – neljbili se mi ti nápisy w nížádné řeči, ani čistě slowenské, ani litewské, ani německé. Teď mi již wšecko swětlé. Než o tom zde se šjřiti nemohu.“ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 14. októbra 1836. LA PNP, fond Jan Kollár.

autentickú.¹⁵ Dôvodom, prečo sa neskôr tak vehementne postavil za pravosť sošiek, bola jednak už spomínaná nedôvera v nestrannosť nemeckých bádateľov pri posudzovaní sošiek a jednak aj osobná skúsenosť z Itálie, kde videl podobné sošky.¹⁶ Dôvodil i tým, že Andreas Gottlieb Masch nepoznal slovanský jazyk, a tak jeho bádanie ani nemohlo mať seriózne výsledky.¹⁷

Nevieme presne, kedy sa začal Kollár problematikou zaoberať sústredene – na konci svojho pobytu v Pešti popri práci na *Staroitalii slavjanskej* uvažoval už i o retranských modlách, ktoré chcel v Neustrelitz (Nové Strelice) uvidieť na vlastné oči a preskúmať.¹⁸ Ešte 15. marca 1849 sa z Pešti obrátil so žiadosťou o podporu takejto cesty na meklenbursko-strelického veľkovojuvodu Georga [Friedricha Carla Josepha] (1779 – 1860). Napísal mu, že sa ako Slovan z Uhorska zaujíma o slovanské pamiatky, mytológiu a reč. Navštívil vraj nemecké kraje niekdajších Slovanov ešte v rokoch 1817 – 1818 počas štúdia na univerzite v Jene. Písal i o cestách do Itálie, kde skúmal etruské, umbrické a oské starožitnosti. Potom uviedol nám už známu históriu obodritských modiel, a že medzi nimi a tými z Itálie našiel podobnosť. Na veľkovojuvodu iste zapôsobil znalosťou jeho genealógie – že pochádza z najstaršej slovanskej dynastie na svete.¹⁹

¹⁵ „...anť my je s Levezovým všechny za novokuté a podvržené vyhlásiti za dobrými příčinami nemůžeme.“ Spomína aj zbierky slovanských pamiatok, medzi nimi aj v Meklenbursku. KOLLÁR, Ján. Slovník slavjanských umelců. KOLLÁR, Jan. Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. Cestopis první. V Praze: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 353, 355.

¹⁶ Napr. koncept listu Jána Kollára veľkovojuvodovi Georgovi z 15. marca 1849. LA PNP, fond Jan Kollár; pozri i nasledujúcu poznámku.

¹⁷ „V 17. století ve vsi „Prilwitz“ tamější pastor Sponnholz vykopal v zahradě, když sázal strom, dva hrnce s lužicko-slovanskými bůžky, litými ze stříbra a jiných kovů, jež pak tamější superintendent Maš vydal tiskem okreslené a popsané. Ve vzdělaných kruzích to způsobilo velkou senzací. Ale povstali též mnozí odpůrci, zejména Rühss, Lewetzov, kteří je prohlásili za podvržené a za dílo spekulantského podvodníka. S nimi mnoho slavistů souhlasilo, jako Dobrovský, ano i Šafařík. Kollár shledal na cestě do Italie mezi etruskými a těmito Retranskými bůžky takovou podobnost, že se rozhodl hájiti pravosti těchto bohoslužebných starožitností, a shromáždil za tím účelem značný materiál, zvláště proto, že první jich vydavatel a vykladatel Maš neznal slovansky a mnohé věci špatně četl a vykládal.“ Vlastný životopis Jána Kollára [12. 4. 1849]. KARÁSEK, Jozef (ed.). Autobiografie Jana Kollára. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 280 – 281. Pozri i koncept listu Jána Kollára veľkovojuvodovi Georgovi z 15. marca 1849. LA PNP, fond Jan Kollár.

¹⁸ Takto to povedal osobne Ivanovi Kukuljevičovi Sakcinskemu počas rozhovoru dňa 10. februára 1849. KUKULJEVIČ SAKCINSKI, Ivan. Čertice o Janu Kolláru. In: *Neven. Zabavni i poučni list*, roč. 1, č. 12 z 18. 3. 1852, s. 185.

¹⁹ Veľkovojuvoda George pochádzal z rodu obodritského kráľa Niklota a bol na svoj pôvod patrične hrdý. Už v dobe krátko po Kollárovej smrti ozdobil nádvorie zámku v Neustrelitz dokonca Niklotova jazdecká socha. Kollár Niklota považoval podľa dobového poznania za otca kráľa/kniežaťa Přibyslava. KOLLÁR, *Výklad čili přímětky*, s. 126 – 128; V tomto zmysle spomína aj v „*Krátičkej známosti národu Slowanského*“ (1825) i neskorších vydaniach (1844): „*W Meklenbursku: Welikowýwodowé Giřj a Fridrich-František, potomkové Přibyslawowi*.“ KOLLÁR, *Čítanka* 1, s. 208; KOLLÁR, *Čítanka* 2, s. 173. Kollár uvažoval o opätovnom poslovančení potomkov Přibyslava, lebo by vraj boli dobrými vládcami

Znovu popísal problémy doterajších bádateľov – neznalosť slovanskej reči, zlé čítanie nápisov, neprehľadný popis a nepresné vyobrazenia – tie boli podľa neho prekážkou v uznaní týchto klenotov. Rád by idoly preskúmal, keď pôjde s rodinou za príbuznými do Weimaru. Avšak ako otec rodiny a kazateľ nemá dostatočné príjmy, preto prosil o preplatenie cestovných nákladov.²⁰ Na odpoveď si potom musel počkať niekoľko mesiacov, ktoré boli pre jeho ďalší život kľúčové.

Hoci Kollár vo vlastnom životopise z 12. apríla 1849, krátko po príchode do Viedne, uviedol medzi nevydanými životopismi aj dielo *Retra a její modly* (v nemeckom origináli životopisu bol názov po česky!), na rozdiel od práce *Staroitalia slavjanska* neuviedol rozsah rukopisu.²¹ V bádani nemohol byť v tomto období ešte veľmi ďaleko. Svedčí o tom skutočnosť, že Ivan Kukuljević Sakcinski mu poslal knihu A. G. Mascha až krátko pred augustom 1849 (aj keď jej obsah bezpochyby poznal už predtým). Problematikou retranských bohov sa potom začal zaoberať až po dokončení rukopisu diela *Staroitalia slavjanská*.²²

Až 3. septembra 1849 odpovedal na Kollárovu žiadosť veľkvojvodov knihovník Johann Friedrich Gentzen (1796 – 1871), ktorý mal ako kustód zbierku na starosti. Napísal mu, že môže prísť a výdaje spojené s cestou mu uhradia po príchode.²³ O Kollárovom menovaní za profesora Gentzen nevedel, keďže list mu adresoval ešte do Pešti.

Kollár však nemohol hneď vycestovať. Studené počasie koncom jesene neprialo jeho zámerom a bolo potrebné cestu pripraviť tak, aby jeho rodina mohla navštíviť svojich nemeckých príbuzných. Plán cesty musel zladať aj so svojimi povinnosťami na univerzite. O problematike retranských bohov začal v tomto období viac uvažovať a študovať si materiály.²⁴

Pre koncipovanie diela sa stal rozhodujúcim až rok 1850. Kollár 31. mája 1850 napísal Gentzenovi a vyložil mu celý itinerár cesty. Odmietol ponúknuté ubytovanie a prosil o vyhľadanie nejakého súkromného bytu pre svoje zdravotné problémy.²⁵

Do Meklenburska odcestoval cez Prahu, Lipsko a Berlín 16. júna 1850.²⁶ Jeho cestu sledovali i médiá – *Viedeňský denník* uviedol, že vycestoval, „aby proskoumal a popsal

Slovanov. Znelka II, 200. *Slávy dcera* [1852] KOLLÁR, *Dielo I. Básne*, s. 139 – 140.

²⁰ Koncept listu Jána Kollára veľkvojvodovi Georgovi z 15. marca 1849. LA PNP, fond Jan Kollár.

²¹ KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, s. 280-281; KOLLÁR, Johann. *Leben-Skizze von Johann Kollár*. In: KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný*. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 75.

²² KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 186.

²³ List Johanna Friedricha Gentzena z 3. septembra 1849. LA PNP, fond Jan Kollár; VONDRÁK, Václav. O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“. In: PASTRNEK, *Jan Kollár, 1793 – 1852*, s. 243.

²⁴ KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 186.

²⁵ Zdôrazňoval význam svojho výskumu a tešil sa, že sošky čoskoro uvidí. Koncept listu Jána Kollára Johannovi Friedrichovi Gentzenovi z 31. mája 1850. LA PNP, fond Jan Kollár; VONDRÁK, *O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“*, s. 243.

²⁶ RITTERSBERG [RITTER, Ludvig (z Rittersbergu)]. *Kapesní slovníček novinářský a konversační*. Díl II. Praha: Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1851, s. 171.

pověstné bůžky [...] jež v novější době poněmčenci Levecov a Liš za zboží podvržené prohlásiti usilovali.²⁷ V nemeckých krajoch sa zdržal asi štyri mesiace a využil naplno akademické prázdniny.²⁸ Z Neustrelitzu sa potom začiatkom septembra vydal cez Berlín a Weimar na spiatočnú cestu.²⁹ Okolie Kollárovi opäť pripomenulo zaniknuté slovanské osídlenie tejto oblasti. Svojej dcére v liste z 18. augusta 1850 napísal: „Wšudy okolo slyším tu jména slowenských měst a dědin jako Strelice, Misov, Ostrov, Kaukov, Dolinec, Roztok atd. ano i jména rodin a osob a ulic jsau ještě mnoha slowenská.“³⁰ Orientoval sa ale najmä na zbierku modiel – usilovne ich skúmal, popisoval a odkresľoval celé dni (až do večera), lebo sošiek bolo veľa (viac ako 200). V liste manželke písal o tom, že ho teší denne objavovať „nové skvelé“ veci. Zmieňuje aj to, že Gentzen sa dokonca usilovne učí „slovanský“ jazyk, aby mohol byť nápomocný pri korektúrach. Sošky mal okrem Kollára vyobraziť i dvorný kreslič. Veľkvojvoda poveril Kollára rozkopaním dvoch mohýl, na čo dostal 10 – 15 kopáčov a robotníkov. Okrem práce v Neustrelitz vycestoval Kollár na prelome júla a augusta na dva týždne za pamiatkami aj na ostrov Rujanu a v auguste do mesta Schwerin (Šverín).³¹ Všade žil veľmi skromne.³² Obyčajne večer po práci navštevoval Gentzenovu rodinu, kde sa cítil ako doma,³³ dvakrát bol pozvaný aj na pohostenie k veľkvojvodovi.

Kollár sa obával či prísľub o preplatení nákladov na cestu bude zo strany veľkvojvodu dodržaný,³⁴ ale svoje peniaze zrejme dostal, lebo pre veľkvojvodu spísal na konci pobytu krátku správu.³⁵ V nej uviedol, že pozná históriu sporu o pravosť modiel a že mená ako Retra, Prillwitz či Neustrelitz sú naveky zapísané do histórie. Bol presvedčený o pravosti idolov na základe jazyka nápisov, ich ducha, vnútorne vznešeného poriadku a ich súvislosti s mytológiou a náboženstvami starého sveta – s Indiou, Perziou, Egyptom, Etrúriou a severskými národmi. Neboli to totiž iba jednotliví bohovia a mytologické zlomky, ale veľkolepý, podivuhodný, vznešene usporiadaný náboženský celok. Nachádzal sa tu aj zverokruh ešte vo svojej prastarej forme. O svojej práci v správe napísal, že aj keď pracoval s modlami 9 týždňov, predsa cíti, že je potrebné

²⁷ Citované podľa SKLENÁŘ, Karel. *Z Čech do Pompejí*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 143.

²⁸ List Jána Kollára Ivanovi Kukulievičovi Sakcinskému z 21. januára 1851. Kukuljevič Sakcinski, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 187. Pôvodne mal pobyt trvať dva týždne. SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 143.

²⁹ List Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, Othmar. *Unbekannte deutsche Briefe und andere Dokumente von Jan Kollár aus Weimar*. In: *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin), 1956, roč. 1, č. 2, list 9, s. 130.

³⁰ FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 130, 131.

³¹ SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 144 – 145; list Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 130; list Jána Kollára Antonínovi Jaroslavovi Beckovi (1850). LA PNP, fond Jan Kollár; RITTERSBERG, *Kapesní slovníček*, s. 171.

³² VONDRÁK, *O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“*, s. 243.

³³ Listy Jána Kollára Friederike a Ludmile Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 131.

³⁴ List Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. Tamže, s. 130.

³⁵ List Jána Kollára Antonínovi Jaroslavovi Beckovi z roku 1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

vykonať ešte veľa roboty. Zbierku idolov považoval za poklad budúcnosti, ktorý treba starostlivo študovať.³⁶

Na takýto ohnivý prejav nemohol veľkovojevoda zareagovať inak než kladne. Okrem pozitívneho vzťahu k obodritskej minulosti svojho rodu zrejme zohrala úlohu aj skutočnosť, že vlastníť zbierku pravých slovanských modiel (aj s „rodokmeňom“) bolo niečo úplne iné ako byť majiteľom hromady bezcených fálz.³⁷ Napokon sľúbil na tlač práce, ktorú mal Kollár pripraviť, 2000 toliarov. Takto práca získala oficiálneho patróna a dostala nemecký názov: „*Die Götter von Rhetra oder mytologische Alterthümer der Slaven und zum Theil Germanen im nördlichen Europa*“.³⁸

Kollárovi sa podarilo na vydanie práce získať aj ďalšiu mecenášku – veľkokňažnú Helenu Pavlovnu (1807 – 1873),³⁹ ktorá z Berlína prisľúbila na prípravu a tlač práce obetovať 1000 toliarov.⁴⁰ Bolo to pravdepodobne kvôli rodinným vzťahom – jej dcéra, veľkokňažná Katarína Michailovna (1827 – 1897) – bola manželkou vojvodu Georga (1824 – 1876), syna meklenbursko-strelického veľkovojevodu Georga. Kollár z istiny vyčerpал iba málo – 113 toliarov a 32 šilingov.⁴¹

Zvyšok roka Kollár strávil prípravou prednášok na nadchádzajúce semestre (o retranských idoloch prednášal od 11. novembra 1850 do 13. januára 1852) a horlivým písaním rukopisu *Bohov z Retry*, v čom pokračoval po celý rok 1851.⁴²

³⁶ Sám stihol načrtnúť iba krátke skice. Do veci vraj zasvätil tak Gentzena i kresliča Haeringa. Prosil tiež, aby sa vydali kresby model, (so staršími pokusmi nebol spokojný), na čo žiadal o podporu. Svoju prácu chcel spísať vo Viedni, na kresbách už začal pracoval v Meklenbursku. Záležalo mu aj na tom, aby sa zbierka umiestnila do primeranej miestnosti a nebola namáhaná príliš častým skúmaním. VONDRÁK, *O Kollárových díle „Die Götter Rhetras“*, s. 243 – 244; Zprávy vědecké. *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 83 z 19. 6. 1851, s. 336.

³⁷ Porovnaj SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 143.

³⁸ *Bohovia z Retry čiže mytologické starožitnosti Slovanov a sčasti i Germánov v severnej Európe*. List Jána Kollára Leovi Thunovi z 20. decembra 1851. LA PNP, fond Jan Kollár.

³⁹ Veľkokňažná Helena (Jelena) Pavlovna, rodená Friederike Charlotte Marie von Württemberg (1807 – 1873) dostala ruské meno po prestupe na pravoslávie a po sobáši (1824) s veľkokniežaťom Michailom Pavlovičom (1798 – 1849) sa stala švagrinou ruského cára Alexandra I. Jej hlavným sídlom bol Petrohrad. Nejde o veľkokňažnú Helenu Pavlovnu (1784 – 1803), dcéru cára Pavla I., ako zrejme pre zámenu mien chybné uvádza Galina V. Rokinová a Karel Sklenář. ROKINOVÁ, Galina. Neznámy rukopis diela Jána Kollára. *Historický časopis*, 1986, roč. 34, č. 6, s. 913; SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 145.

⁴⁰ List Jána Kollára Carlovi Ludwigovi Albrechtovi Kunzemu zo začiatku októbra roku 1850 a koncept listu neznámému z jesene roku 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 10, 15, s. 131, 134. V koncepte listu neznámému Kollár žiadal o prevedenie časti peňazí (z istiny 1000 toliarov) do banky vo Viedni. Po Kollárovej smrti sa pri vyjednávaní s Friederikou sprostredkovateľ zmienil o inej sume – od veľkovojevodu 500 toliarov a od veľkokňažnej 2000 toliarov. VONDRÁK, *O Kollárových díle „Die Götter Rhetras“*, s. 244.

⁴¹ Tamže, s. 245. Táto suma bola zrejme najmä vyúčtovaním a preplatením Kollárových cestovných výdavkov a pobytu v Meklenbursku.

⁴² „Chtěl jsem vám již nekolikrát psáti, ale [...] velmi zaneprázdněn jsem psaním textu k Retranským modlám;“ List Jána Kollára Ivanovi Kukuljevičovi Sakcinskemu z 20. januára 1851. KUKULJEVIČ SAKCINSKI, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 186.

O Kollárových výskumoch v Meklenbursku informovala aj slovenská tlač: „...Kollár spisuje tiež pojednání o starožitnostech Retranských, kteréž byl léta minulého ohlédal. Tohto školního roku bude Kollár přednášky držet o starožitnostech Meklenburských. I dílo toto, spolu s obrazy hotuje do tisku, na které krajanův našich předkem upozorňujeme. Míněním jeho se jen teraz otevřela brána ku naším starožitnostem a najdavnější Slovanské historii.“⁴³

Informácie máme aj vďaka jeho listom Gentzenovi, s ktorým si pomerne často v tomto období písal.⁴⁴ Rukopis dokončil už 20. decembra 1851 a vtedy sa obrátil na ministra Lea Thuna so žiadosťou o zníženie poštovného pri posielaní a prijímaní korektúr z Neustrelitz do Viedne a späť.⁴⁵

V úvodnom historicko-mytologickom prehľade Kollár načrtol osudy starých Slovanov (Vendov, Venetov), ich príchod z Indie do Európy, dôkazy o ich osídlení v názvoch riek a pohorí i mená ich kmeňov. Bližšie opísal pôsobenie Slovanov v Itálii, Galii a Belgii. Popísal vplyvy slovanskej mytológie na mytológiu Keltov (i slovanské výpožičky v ich jazyku). Zaujala ho história baltských Slovanov a jantáru, sledoval prvky slovanskej kultúry v dielach Tacita. Mytologické paralely ho od pohanského náboženstva Slovanov zaviedli do Indie i do Egypta, aby sa na záver priblížil k Retre. Vykonal etymologickú analýzu jej názvu, ako i názvov v okolí (Prillwitz) a objasnil pôvodný slovanský charakter tamojšieho prostredia. Spracoval chronologický prehľad dejín Retry a popísal konštrukciu a výzdobu tamojšieho slovanského chrámu a odev jeho kňazov. Ďalšími témami jeho záujmu bolo slovanské sochárstvo, amulety, náhrobné kamene (s runami) a otázka runového písma.⁴⁶ Druhý diel mal obsahovať popis jednotlivých sošiek s vyobrazeniami a analýzou ich runových nápisov. V tretom diele plánoval pravdepodobne rozsiahly výklad o argumentoch na uznanie pravosti sošiek.

Až po Kollárovom úmrtí sa verejnosť dozvedala o jeho posledných nevydaných dielach, ako napr. z časopisu *Vesna*, v ktorom sa uvádza: „...O božích Retranských, spis německý, psaný z vůle velkého vévody Meklenburk-Střelického, kterýž je v prvním sepsání také dokonaný a jen poslední ruky potřebuje.“⁴⁷ Rukopis Bohovia z Retry nebol celkom

⁴³ Zprávy literární a školní. *Cyrill a Method. Katolický Časopis pro Cirkew a sskolu*, 1850, roč. 1, č. 24, s. 198.

⁴⁴ Je známych až 25 Kollárových listov Gentzenovi z tohto obdobia. ROKINOVÁ, *Neznámy rukopis*, s. 913.

⁴⁵ Pri tejto príležitosti opísal i štruktúru rukopisu a jeho charakteristiku. 1. Historicko-mytologický prehľad; 2. Systém klasifikovania, popisania a vysvetlenia božstiev; 3. Popieranie a zdôvodnenie ich pravosti. Dielo malo byť písané po nemecky, v rozsahu asi 50 hárkov. Malo obsahovať 52 litografických tabúl s 253 obrázkami bohov a obetného náčinia. Litografie vyobrazení mali byť urobené v Neustrelitz, kde mala byť tlačенá aj kniha. List Jána Kollára Leovi Thunovi z 20. decembra 1851. LA PNP, fond Jan Kollár; VONDRÁK, *O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“*, s. 244.

⁴⁶ Kollárov rukopis *Die Goether von Rethra* (pozri titulný list rukopisu v obrazovej prílohe) našla prof. Galina V. Rokinová pri výskume v petrohradskom Ruskom štátnom historickom archíve (RGIA) pri výskume v 80. rokoch 20. stor. vo fonde grófov Golovinovcov a Fredrovcov, f. 1076, opis 1, j. chr. 53 – 58. Za poskytnuté fotofaksimile časti rukopisu ďakujem prof. Rokinovej.

⁴⁷ Kollár. *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 7 z 28. 1. 1852, s. 26. Ešte optimistickjšie boli rok nato *Slovenské noviny*, keď v rubrike *Světovzor* (s. 44) uverejnili správu, že sa na jar toho roku

kompletný. Z piety k manželovi sa vdova pokúšala vydať všetky jeho rozpracované práce, či už to boli *Památi z mladších rokov života* alebo *Bohovia z Retry*.⁴⁸ Friederika vedela o zloženej istine na vydanie diela a pri vrodenej šetrnosti podľa nej posudzovala i cenu rukopisu. Z istej vzájomnej nedôvery vznikol začarovaný kruh. V Neustrelitzi mali peniaze, no chýbal im rukopis, ktorý potrebovali skontrolovať. Na druhej strane ho Friederika odmietala Gentzenovi poslať, kým nedostane peniaze. Nastalo i handrkovanie o cenu rukopisu. Gentzen cez sprostredkovateľa Barnewitza v liste z 2. decembra 1850 ponúkol cenu 1000 toliarov (polovicu v hotovosti, polovicu v exemplároch), ale Friederika zrejme nesúhlasila, lebo ponuku opakoval aj v liste z 13. januára 1853. V liste zo 4. marca Gentzen písal, že obrázky sú hotové a rovnako už i 13 litografických kameňov.⁴⁹ Nesedel však počet plánovaných vyobrazení, ako ich udával Kollár.

V marci dostala Friederika ďalší list od Barnewitza (z 21. marca) a 31. mája 1853 jej napísal aj Gentzen. Nerozumel jej otáľaniu. Písal jej o spise bratov Bollovcov „*Über die Tollensee und über Rhetras Lage*“,⁵⁰ kde autori vyslovili o pravosti idolov názory, ktoré odporovali zisteniam Jána Kollára a opreli sa aj o závery súdneho vyšetrovania. Pre vydanie Kollárovej práce to boli nepriaznivé zvesti.

Barnewitz navrhol Friederike v liste z 24. júna 1853, že ak mu nedôveruje, nech požiada veľkovojuvodu o nového sprostredkovateľa. Pokým nemal istotu, že je rukopis naozaj hotový, nechcel, aby bol kontrakt na 1000 toliarov naplnený. Rukopis mal nestranné posúdiť Ignác Jan Hanuš (1812 – 1869)⁵¹, ktorý ho aj prezrel. Boli to iba prvé dva diely, tretí diel a predhovor chýbali. Jeho záver bol, že oba diely sú hotové, no nie pripravené do tlače. Zdá sa, že sa aspoň čiastočne ujal redigovania textu.⁵² Barnewitz potom vyčítal Friederike, že rukopis hneď na počiatku neposlala Gentzenovi, ktorý mohol urobiť to, čo Hanuš, a práca by už bola vytlačená.

Vydávanie sa však naďalej vlieklo, keďže sa zachovala zmluva z neskoršej doby (podpísaná vo Viedni 23. júla a v Neustrelitzi 26. júla 1856), podľa ktorej mala Friederika dostať za rukopis už iba 500 toliarov (po odčítaní čiastky, ktorú už dostal Kollár, iba 386 toliarov a 32 šilingov), jeden reprezentatívny exemplár na velínovom papieri a päť obyčajných. Práca sa mala tlačiť po častiach (zošitoch) a ak by o ňu nebol záujem,

konečne práca začne tlačiť, pretože obrazy k nej sú už z väčšej časti hotové. POLLA, Belo. *Archeológia na Slovensku v minulosti*. Martin: Matica slovenská, 1996, s. 46.

⁴⁸ VONDRÁK, O Kollárově díle „*Die Götter Rhetras*“, s. 244 – 245.

⁴⁹ Išlo o 87 tabúl s vyobrazeniami od novostrelického kresliča Haeringa (Häringa) v skutočne dobrej kvalite. Fotofaksimile zoznamu vyobrazení z rukopisu *Die Götter von Rhetra*. O autorovi sa zatiaľ nepodarilo zistiť žiadne podrobnosti.

⁵⁰ Spis s týmto názvom sa nepodarilo identifikovať. Pozri poznámku 69.

⁵¹ Porovnaj HANUŠ, *Zur slavischen Runen-Frage*, s. 16. Friederika sa so žiadosťou o pomoc obrátila i na Jana Erazima Vocela (1803 – 1871). KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav. *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995, s. 203.

⁵² Prípisy na rukopise dokazujú Hanušove korekcie a redigovanie textu. Fotofaksimile časti rukopisu *Die Götter von Rhetra*.

vydávanie sa malo zastaviť. Rukopis sa mal stať majetkom veľkokňažnej Heleny Pavlovny.⁵³ K zadaniu diela do tlače ale nakoniec vôbec nedošlo, keďže kritické bádanie napredovalo v tomto období míľovými krokmi a Friederika pretahovaním času príprav nechtiac premeškala správnu chvíľu na jeho vydanie.

Rukopis bol dlho nezvestný, až kým ho v Ruskom štátnom historickom archíve (RGIA) neobjavila v 80. rokoch 20. storočia prof. Galina Rokinová.⁵⁴ Spomínané dva diely sa zachovali v autografe i v kópii písanej cudzou rukou, s Kollárovými poznámkami na okrajoch. V práci sú niektoré Kollárove kresby a v prílohe rukopisu asi 200 obrázkov vyhotovených profesionálnym kresličom. Súčasťou práce je aj 60-stranový spis *Promemoria*, napísaný v Neustrelitz.⁵⁵

Po preskúmaní idolov Kollár ich pravosť považoval za „svatú nepochybnú pravdu“.⁵⁶ V periodiku *Zprávy literární a školní* sa o jeho zisteniach písalo, že: „míněním jeho se jen teraz otevřela brána ku našim starožitnostem a nejdavnější Slovanské historii.“⁵⁷ Dielo o retranských idoloch Kollár chápal ako doplnok *Staroitalie Slavjanskej*, s ktorou malo tvoriť jeden celok.⁵⁸

Originálne Kollárove úvahy o retranských idoloch, ktoré zveroval v listoch manželke a priateľom sa dostávali i do novín, ktoré jeho činnosť pozorne sledovali.⁵⁹

Lokalita Neustrelitz sa mala pre Slovanov stať pútnickým miestom ako Mekka pre moslimov. Dohromady tu malo byť vyše 200 plastík božstiev mužského i ženského pohlavia, obetných nádob a náčinia s nápismi v jazyku blízkeho češtine. Podľa výzoru, či skôr odevu, Kollár rozdelil sošky bohov na tri skupiny: nahé, polooblečené a celkom oblečené. Prvá skupina mala byť najstaršia a pochádzať z obdobia, keď si ich starí Slovania priniesli z teplej Indie, kde šaty neboli potrebné. Polooblečené božstvá pochádzali z obdobia prechodu z Indie do Európy a nakoniec najmladšími mali byť sošky oblečené v „českoslovanskom kroji“, keď už Slovania poznali chladné stredoeurópske podnebie. Tie mali pochádzať až z 12. či 13. storočia.

⁵³ VONDRÁK, O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“, s. 245.

⁵⁴ RGIA, fond 1076 (fond grófov Golovinovcov a Fredrovcov), opis I, j. chr. 53 – 58. ROKINOVÁ, *Neznámy rukopis*, s. 912.

⁵⁵ Tamže, s. 913.

⁵⁶ KOLLÁR, Jan. Přímluva při otevření archäologických přednášek 15. října 1851 ve Vídni. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 118 z 25. 10. 1851, s. 488.

⁵⁷ *Zprávy literární a školní*, s. 198.

⁵⁸ KOLLÁR, Jan.: *Staroitalia slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Vídeň: V Císařské královské dvorské a státní tiskárně, 1853, s. XIII; list Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 129 – 130; list Jána Kollára Ivanovi Kukuljevičovi Sakcinskemu z 20. januára 1851. Kukuljevič Sakcinski, *Čertice o Janu Kolláru*, s. 187. „...toto dílo a Staro-Italie bude vlastně jedna celost vespolek se doplňující a vysvětlující.“

⁵⁹ Bol to *Vídeňský denník*, ktorý v septembri 1850 uverejnil časti z Kollárovho listu, kde písal o svojich dojmoch po preskúmaní sošiek. SKLENÁŘ, *Z Čech do Pompejí*, s. 143.

Ďalším pozoruhodným znakom boli pre Kollára dvojaké nápisy na soškách: súčasne v nemeckom i slovanskom jazyku. To bolo podľa neho dôkazom, že v dávnej dobe „oba tito národové Slované a Němci ve snášenlivé lásce a svornosti mezi sebou žili, ba že společné chrámy a bohy měli, a že nešťastné národní sočení teprva později nastalo násilným uváděním křesťanstva.“⁶⁰ Preto by aj nemecká história a mytológia mali získať badaním o retranských idolochoch. Je zaujímavé, že sa Kollár týmto názorom o spoločných nemecko-slovanských bohoch veľmi priblížil k postoju Heinricha Ludena, s ktorým ešte počas štúdií v Jene, zo slovanských nacionálnych pohnútok, zásadne nesúhlasil, ako o tom píše v *Pamätiach*.⁶¹

Kollár kolekciu považoval za vybavenie súkromnej svätyne bohatej slovanskej rodiny z Retry.⁶² Zdôrazňoval špecifický ráz kolekcie božstiev: „Nedomnívejtež se zajisté, jakoby retranská mythologie jenom na Retru, aneb nejvýš na Pomořany, ostrov Ránu a Baltické moře obmedzena byla: nikoli, ona jest středíště bohů všech slavských kmenů. Co staroslovanská, v biblí a jiných rukopisech zachovaná řeč pro částečná slavská nářečí jest, to jest retranská mythologie pro částečné mythologie slavských kmenů: všickni se zde shledají, potkávají, sestřeďují. Retra nebyla ani kolébkou ani metropolí slavské mythologie: nýbrž toliko útočištěm, kde se slavopohanští bohové, ode všech stran pronásledováni, skryli a kde příčinou polohy ostrovu a jezera Dolenického a pevnosti Retry i děle i čistěji sa udrželi...“⁶³

Na soškách Kollára zaujímali predovšetkým nápisy, na ktorých mohol použiť etymologickú metódu. Zameranie na mytologickú stránku ho ale odvádzalo do úplne virtuálnych sfér, ktoré už toho s archeológiou nemali veľa spoločné. Nevenoval sa systematicky otázke umeleckohistorickej, hodnotil ju skôr intuitívne.⁶⁴ Retranské idoly posudzoval z mytologického hľadiska na základe analógií s božstvami Indie, Perzie, Egypta, Etrúrie a nordických národov.⁶⁵ Takéto mytologické poňatie nebolo však dobovo výnimočným⁶⁶, Kollár tu iba opakoval svoje už viackrát zverejnené tézy, pričom sa opieral o autoritu Pavla Jozefa Šafárika. V pohľade na dávnu minulosť Slovanov sa Kollár nevelmi odlišoval od zmýšľania svojich učených súputníkov. Pri týchto názoroch zotrval i vo svojom poslednom diele.

Kvôli retranským bôžikom na Kollára zaútočil v tlači aj Karel Havlíček Borovský, hoci pravou príčinou boli zrejme jeho konzervatívne názory a lojalita voči rakúskej

⁶⁰ Tamže, s. 115; podobne list Jána Kollára Antonínovi Jaroslavovi Beckovi pravdepodobne z augusta 1850. LA PNP, fond Jan Kollár a list Jána Kollára Friederike Kollárovej z 18. augusta 1850. FEYL, *Unbekannte deutsche Briefe*, list 9, s. 129.

⁶¹ KOLLÁR, *Přímluva při otevření*, s. 488. Vnímanie spoločných nemecko-slovanských bohov sa zrkadľovo približuje k poňatiu Heinricha Ludena, s ktorým Kollár kedysi nesúhlasil. KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. a prel. Rosenbaum, Karol a Goláň, Karol) Bratislava : Tatran, 1972, s. 170 – 171.

⁶² Podľa fragmentu pracovného materiálu. VONDRÁK, *O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“*, s. 246.

⁶³ KOLLÁR, *Přímluva při otevření*, s. 488.

⁶⁴ KUDĚLKA – ŠIMEČEK – VEČERKA, *Česká slavistika*, s. 189.

⁶⁵ Porovnaj KOLLÁR, *Přímluva při otevření*, s. 487 – 488.

⁶⁶ Porovnaj KUDĚLKA – ŠIMEČEK – VEČERKA, *Česká slavistika*, s. 190.

vláde a dvoru. Rozpútala sa krátka polemika, lebo Kollár na jeho uštipačný príspevok odpovedal a Havlíček opätovoľoval reakciu.⁶⁷

Vierohodnosťou Kollárových tvrdení ohľadne pravosti retranských bohov silne otriasla ešte za jeho života prednáška meklenburského archívára zo Schwerinu Georga Christiana Friedricha Lischa o prillwitzkých modlách, ktorú predniesol 25. júna 1851 na pôde Filozoficko-historického odboru Rakúskej akadémie vied vo Viedni. Lischova prednáška znovu vzbudila záujem verejnosti o modly, ktorých pravosť už bola aj predtým spochybňovaná. Lisch vyhlásil, že nejde o slovanské modly, ale o falzá zlatníka Sponholza, čo bolo dokázané i súdnym svedectvom. Ďalej hovoril o tom, že v najstaršej dobe boli modly z kameňa a bronzu, pričom v 12. storočí sa používalo aj železo. „*Ale modly prilvícké jsou z bronce, mosaze, olova a j. slevek velmi nedokonalý, styl figur velmi hrubý, za co zase všechny okrasy na nich dělány jsou ozdobně a napodobení francouzského vzoru z tak zvané rokoko-doby.*“ Z Meklenburska podľa neho pochádzala iba jediná pravá slovanská soška.⁶⁸ Kollára sa prednáška veľmi dotkla. Vnímal ju ako pokus zabrániť vydaniu jeho diela. Podal preto osvedčenie Filozoficko-historickému odboru Rakúskej akadémie vied, v ktorom obhajoval pravosť model. Hlavným bodom jeho obrany bolo obvinenie Lischa, že „*nerozumí vendickým runám ani jazyku slovanskému.*“⁶⁹

Ohlas na Kollárovo pripravované dielo *Bohovia z Retry* nebol vo verejnosti priaznivý, súdiac podľa reakcií G. Ch. F. Lischa a ďalších. Kollárov „objav“ by učený svet asi vonkoncom nenadchol.⁷⁰ O Kollárovom diele písali *Serbske noviny* (vychádzali vtedy pod názvom *Tydzenske nowiny*) v roku 1850, č. 99. Ruský slavista Izmail Ivanovič Sreznevskij dokonca uverejnil na toto nevydané dielo recenziu. Bola pomerne mierna a obsahovala najmä prehľad názorov na pravosť idolov. Kollára v recenzii predstavil ako vedca

⁶⁷ Prestrelka začala Havlíčkovým príspevkom v *Slovane* z 7. septembra 1850, Kollár odpovedal vo *Videňskom denníku* (1850, č. 88) v príspevku *Opravy*, na čo opäť reagoval Havlíček v *Slovane* 23. novembra 1850. HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Pozorovatel politický. In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, september, č. 2, (7. 9. 1850), s. 1013 – 1018; HAVLÍČEK BOROVSÝ, ref. 86, s. 1405 – 1406. Do polemiky sa anonymne zapojil i Jozef Viktorin. [VIKTORIN, Jozef.] Amicus mihi Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas. (Ze Slovenska.) In *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, november, č. 1, (2. 11. 1850), s. 1485–1490. Porovnaj JAKUBEC, Jan. *Politické a sociální názory v Kollárově poezii*. In *Rozhledy, sociální, politické a literární*, 1894, roč. 3, s. 508 – 510; list Jozefa Podhradského Jánovi Kollárovi z 11. septembra 1850. LA PNP, fond Jan Kollár.

⁶⁸ Slovanské rozhovory. III. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 79 z 10. 7. 1851, s. 320.

⁶⁹ Zprávy vědecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, roč. 1, č. 83 z 19. 6. 1851, s. 336.

⁷⁰ Důkazy o tom, že idoly sú falzá, v prácach bratov Ernsta a Franza Bollovcov z 50. rokov 19. storočia de facto spôsobili, že Kollárovo dielo nebolo nikdy vydané. VONDRÁK, O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“, s. 245; napr. Boll, Franz. Kritische Geschichte der sogenannten Prillwitzer Idole. In: *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde*, 1854, roč. 19, s. 168 – 286 a Boll, Franz. Nachtrag zu der kritischen Geschichte der sogenannten „Prillwitzer Idole“. In: *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde*, 1855, roč. 20, s. 208 – 227. O Kollárovom „fantastickom“ prístupe a nekritickosti písal i JAGIĆ, V[atroslav]. Zur slavischen Runenfrage. In: *Archiv für slavische Philologie*, 1881, roč. 5, s. 194.

– vlastenca, názory ktorého by mala poznať i ruská verejnosť. Jeho postoj ku Kollárovi bol však kritický. Je otázne, či mal možnosť nahliadnuť do finálnej verzie diela.⁷¹

Po Kollárovej smrti sa aj skormútený Pavol Jozef Šafárik vyslovil o jeho starožitníckych spisoch veľmi opatrne: „*Jeho opera posthuma 1) Staroitália slavianska, 2) Obodritské starožitnosti práve sa tlačia vo Viedni. Či prospejú vede, môže až budúcnosť ukázať. Pre nás ostáva Kollár nezabudnuteľný ako básnik a priateľ. Česť jeho pamiatke!*“⁷²

⁷¹ [SREZNEVSKIJ, I. [Izmail Ivanovič]. Novoje sočinije Jana Kollara: Die Götter von Rhetra. *Žurnal Ministerstva narodnago proveščenia*, 1851, č. 70, s. 87 – 99; v separáte SREZNEVSKIJ, I. [Izmail Ivanovič]. Prilivickija drevnosti. Novoje sočinije Jana Kollara: Die Götter von Rhetra. Staťa. Sanktpeterburg: typ. Imperatorskoj Akademii Nauk, 1851.] DOSTALOVÁ, Marina Jurjevna. I. I. Sreznevskij a Slováci v 40. až 70. rokoch 19. storočia. *Historické štúdie*, 1980, XXIV, s. 108; KUDĚLKA, – ŠIMEČEK – VEČERKA, *Česká slavistika*, s. 189.

⁷² List Pavla Jozefa Šafárika Michailovi Petrovičovi Pogodinovi z 28. júna 1852. ROSENBAUM, Karol (ed.). *Pavel Jozef Šafárik. Literatúra, jazyk, spoločnosť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 243. Informácia o tlači *Bohov z Retry* nebola správna, dielo sa vo Viedni netlačilo.

8. SLOVANIA A JÁN KOLLÁR

O každodennom živote Jána Kollára vo Viedni máme pomerne málo informácií. Údaje o tom, ako trávil svoj voľný čas a s kým sa stýkal, poznáme iba z niekoľkých listov manželke do Pešti. V biografickej literatúre, ktorú najviac ovplyvnil Josef Karásek svojou štúdiou v jubilejnom viedenskom zborníku,¹ sa pre toto obdobie ujal obraz Kollára ako učenca, ktorý býval často mrzutý a stránil sa spoločnosti ostatných Slovanov. Aj spomienky niektorých jeho súčasníkov akoby potvrdzovali túto mienku vtedajšej viedenskej slovanskej spoločnosti.

K tomuto trochu pokrivenému Kollárovmu portrétu pravdepodobne najviac prispel Daniel Lichard svojimi článkami v *Slovenských novinách*. V nich účelovo zveličoval všetky krivdy, ktorých sa Kollárovi dostalo od štúrovcov.² Uverejnil v *Slovenských novinách* aj výňatky z článku Ivana Kukuljeviča z chorvátskeho *Nevenu* (č. 12, 1852) o neľahkom osude Jána Kollára v posledných rokoch jeho života, v ktorom píše, že „musel všelico čítať i slyšeť, čo mu citlivau duši jeho hľuboce ranilo.“³

Krátko po príchode do Viedne bol Kollár poverený funkciou vládneho dôverníka, ktorá od neho vyžadovala mimoriadne sústredenú prácu. V tomto období veľa priestoru pre intenzívnejšie spoločenské styky s viedenskými Slovanmi nemal (hoci sa to od neho zrejme očakávalo). Najprv sa musel zorientovať v cudzom prostredí. Nápomocní mu v tom boli jeho niekdajší peštianski priatelia Antonín Doležálek s rodinou a Kazda. Pomohli mu i viacerí viedenský Slováci. Stýkal sa napr. s Jurajom Mojžišovičom, lekárom, rodom Turca.⁴ Slovenských dôverníkov Františka Hanricha a Jána Hlaváča Kollár pred nástupom do funkcie osobne nepoznal. Stretli sa až pri práci na návrhoch pre vládu. Postupom času sa Kollár zoznámil aj s členmi právnickej komisie. Blízkym priateľom sa mu stal Karol Kuzmány, ktorý prišiel do Viedne na jar roku 1849 a v decembri 1849 bol menovaný profesorom na evanjelickej a. v. bohosloveckej fakulte na univerzite vo Viedni. Kuzmány bol spočiatku prívržencom štúrovcov, neskôr sa pod Kollárovým vplyvom priklonil v jazykovom spore na jeho stranu. Kollár si s ním dobre rozumel. Spriatelili sa aj ich rodiny a často sa navštevovali.⁵ Viacerí z členov právnickej komisie,

¹ KARÁSEK, Josef. Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852. In: PASTRNEK, Josef. *Jan Kollár 1793 – 1852*. Viedeň, 1893, s. 76.

² „Každému, kto mal vo Viedni príležitosť s ním sa stýkať, muselo padnúť do očí to hryzenie, ktoré sa tu i tam, akoby nevoľky, v rečiach jeho prejavilo nad tými bezbožnými zločinmi, ktoré spôsobila v tomto mužovi v literatúre bezpriekladná surovosť Hurbanova...“. *Slovenské noviny*, 31. 1. 1852.

³ Něco o nebohém Kollárovi od p. Ivana Kukuljeviče. *Slovenské noviny*, č. 39, 30. 3. 1852.

⁴ O Mojžišovičovi písal Kollár manželke (6. 4. 1849), že hoci je „košutista“, už ho dvakrát navštívil a pozval ho aj k sebe. Některé listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816 – 1851. In: *Časopis musea království českého*, 1893, roč. 67, list 18, s. 199.

⁵ ŠEMBEROVÁ, Zdeňka. Drobné vzpomínky. In: *Jan Kollár 1793 – 1852*. Viedeň: 1893, s. 80.

s ktorými mal Kollár dobré vzťahy (P. J. Šafárik, K. J. Erben, F. L. Šlotwinski a ďalší), z Viedne po skončení práce komisie odišli, natrvalo zostal iba Antonín Rybička.

Priateľské prostredie a zázemie našiel Kollár v redakcii vládnych viedenských *Slovenských novín*, ktoré vychádzali v rokoch 1849 – 1861. Redakcia novín sídlila vo štvrti Josefstadt. Kollár od počiatku prejavoval o noviny veľký záujem. Sám odporučil na miesto hlavného redaktora Daniela Licharda, ktorý sa neskôr stal jeho vášnivým obhajcom. Hoci Kollár do chodu redakcie priamo nezasahoval, bol pre všetkých členov redakcie autoritou. So všetkými redaktormi vychádzal veľmi dobre. Druhým redaktorom *Slovenských novín* bol spočiatku Andrej Radlinský, po nezhodách s cenzorom novín Alexandrom Beckom musel odísť. V roku 1850 – 1853 nastúpil na jeho miesto Jonáš Záborský, ktorý sa pre svoju nezávislú povahu čoskoro znevidel vrchnosti a z redakcie ho odvolali. Odchodom pre spory s Beckom hrozil aj Daniel Lichard. Napokon zostal na čele redakcie až do zániku novín v roku 1861. *Slovenské noviny* vychádzali spočiatku v štúrovskej slovenčine, kultúrna rubrika *Světovzor* v jungmannovskej češtine (od r. 1855 sa zmenila na samostatnú prílohu). Na Kollárovo naliehanie sa od roku 1850 zmenil jazyk vydania a v novinách sa presadila staroslovenčina (slovakizovaná čeština), hoci tým ich popularita na Slovensku značne poklesla. Od roku 1853 sa Lichardovým spolupracovníkom stal Hermenegild Jireček, ktorý preferoval kultúrne informácie z českého prostredia.

Jednou z najvýznamnejších osobností slovanského sveta, s ktorými sa Kollár vo Viedni pravidelne stýkal, bol Vuk Karadžić. Poznali sa ešte z Pešti, ktorú Vuk niekoľkokrát predtým navštívil.⁶ Dcéru Vuka Karadžića, ktorá ovládala viacero slovanských jazykov, dával Kollár za príklad svojej Ľudmilke.⁷ Viedenski Slovania sa zvyčajne schádzali v kaviarni u Gerloviča na Bauernmarkte⁸, kam chodieval aj Vuk, takmer denne. Ich spoločnosť vraj Kollár, podľa biografa J. Karáska, príliš často nevyhľadával.⁹ Býval však stálym hosťom u svojho priateľa Aloisa Vojtěcha Šemberu, s ktorým susedili v dome na Ungargasse 5. Píše o tom vo svojich spomienkach Šemberova dcéra Zdeňka: „Kollár rád navštevoval k důvěrné vlastenecké rozmluvě přítele svého Šemberu, u kterého se často scházivali přátelé české literatury a umění“.¹⁰ Ich rodiny sa veľmi

⁶ Údaj, ktorý Karásek uvádza vo svojej štúdii o Jánovi Kollárovi, že ho s V. Karadžićom zoznámil vo Viedni A. Doležálek, nie je správny. *Jan Kollár ve Vídni*, s. 63. Kollárove listy Karadžićovi z rokov 1827 – 1837 uverejnil J. Ambruš v edícii *Listy Jána Kollára* (zv. I).

⁷ Píše o nej, že „všem slavjanským nářečím se učí, totiž nejen srbsky, ale i česky, polsky a rusky a tu ji všecce rádi mají jako horlivou Slavjanku“. *Některé listy*, s. 200

⁸ Slovanská spoločnosť bývala aj u M. F. Rajevského, protojereja pravoslávnej cirkvi pri ruskom vyslanectve vo Viedni. V 50. rokoch tam chodievala aj Friederika Kollárová s dcérou. *Drobné vzpomínky*, s. 80.

⁹ *Jan Kollár ve Vídni*, s. 76. To, že sa Kollár údajne stránil spoločnosti, pripisoval Karásek príkorm, ktoré utrpel v Pešti. Tamže.

¹⁰ *Drobné vzpomínky*. Tamže.

zblížili¹¹ a Šembera mu bol oddaným priateľom. Po jeho smrti pomáhal vdove a staral sa aj o Kollárovu pozostalosť.¹²

Cisárska Viedeň fascinovala Kollára nielen ako centrum politickej moci a kultúry, ale očarila ho aj svojím spoločenským životom. Mohol sa voľne stretávať s osobnosťami urodzeného pôvodu, čo mu nepochybne lichotilo. Antonín Doležálek ho uviedol do domu kniežat Czartoryských. Kultivované prostredie a koncert, ktorý si u nich vypočul na neho hlboko zapôsobili, rovnako pozornosť, ktorú mu knieža venoval.¹³ Manželke písal o tom s nadšením.¹⁴

Spoločensky najvýznamnejším podujatím viedenských Slovanov bývali slovenské plesy. Ich agilným organizátorom bol Kollárov priateľ advokát Dvořáček. *Slovenské noviny* zaznamenali, že na slovanskom bále, ktorý sa konal 17. februára 1851 vo Viedni bol aj francúzsky a ruský vyslanec a za rakúsku vládu Alexander Beck. Kollárova prítomnosť na bále, ako ju zachytili *Slovenské noviny*, vyvracia fámy, že bol „nespoločenský“.¹⁵ Z významných Slovanov, ktorí sa bálu zúčastnili, uvádzajú noviny Palackého, Karadžića, Miklošića, Holovackého, ale i Šemberu a redaktora bulharského časopisu *Mirozrenie* Dobroviča. Zo slovenských účastníkov spomínajú *Slovenské noviny* v prvom rade Kuzmányho, píšu aj o Hanrichovi, Hlaváčovi a Dr. Kozáčkovi. Čitateľov informovali aj o tom, že sa bálu zúčastnili viacerí „rodáci“.¹⁶

Básnickej tvorbe sa Kollár vo viedenskom období svojho života venoval iba málo. Viac sa zamestnával predajom starších vydaní svojich diel a prípravou nového vydania *Slávy dcéry*. Ako vysvitá z jeho korešpondencie s manželkou, v roku 1849 mal v Pešti ešte viac ako 1000 nepredaných exemplárov *Slávy dcéry*. O ich predaji rokoval vo Viedni s dvoma kníhkupcami. Uspel iba u firmy Wenedict.¹⁷ Za 1000 kusov *Slávy dcéry* mu ponúkali v kníhkupectve u Wenedicta 300 zl. s podmienkou, že ako prílohu ku knihe vytlačia „Výťah“ z *Výkladu ku Slávy dcére*. Kollárovi sa však nepáčilo, že by musel dozeráť na vydávanie „Výtahu“ a postarať sa aj o tlačové chyby v *Slávy dcére* (buď

¹¹ Zdeňka si písala s Ľudmilou Kollárovou až do jej smrti. Tamže.

¹² Friederika s dcérou bývala po smrti manžela nejaký čas u Šemberovcov. Tamže.

¹³ Bol to knieža Konstanty Adam Aleksander, syn kn. generála Adama Kazimierza, brat kn. Adama Jerzyho, predsedu vlády v rokoch 1830 – 1831. SZYJKOWSKI, M. *Polská účast v českém národním obrození, část II*. Praha: 1935, s. 464.

¹⁴ *Některé listy*, s. 195.

¹⁵ Kollár zrejme sprevádzal svoju ženu a dcéru aj na slovanský ples v roku 1850. V jeho pozostalosti v Literárnom archíve v Prahe (LA PNP) sa zachoval tanečný poriadok z tohto plesu.

¹⁶ Podľa autora článku to boli zo Slovenska „P. Čunderlík z Turolauky, Galbavý z Jablonova, Otočka z Perneka, Rimavský z Bystřice, Hájiček z Modry a Tamaškovič z Trnavy“. Slovanský bál dne 17 feb. ve Vídni *Slovenské noviny* (Světozor), č. 21, 1851, 20. februára.

¹⁷ Albert A. Wenedict, kníhkupectvo vo Viedni. Viedol ho Jiří Dunder. O tomto kníhkupectve Kollár svojej manželke napísal (6. apríla. 1849), že „je jediné, ktoré sa ujíma slovanskej literatúry s láskou.“ *Některé listy*, s. 198.

všetky skorigovať, alebo dať vytlačiť zoznam chýb). Kollár dúfal, že by Wenedict mohol zobrať do predaja aj cca 1000 kusov *Cestopisu*, ktoré ešte mal v Pešti. O jeho *Kázne* ale Wenedict záujem neprejavil.¹⁸ V liste Friederike zo 7. apríla 1849 píše, že ak by v Pešti bolo exemplárov *Slávy dcéry* o niečo viac ako 1000 a Wenedict by mu vyplatil o niečo vyšší honorár (cca 400 – 500 zl.), uvažoval by o tom, že jeho ponuku prijme. Napokon sa rozhodol počkať, kým prídu „*pokojnejšie časy*“.¹⁹

V rozmedzí rokov 1845 – 1851 postupne vzniklo ešte 23 zneliek. Tie sa Kollár rozhodol zaradiť do vydania *Slávy dcéry*, ktoré pripravil do tlače v priebehu roku 1851. Dvadsaťtri nových zneliek bolo napokon zaradených do prílohy *Slávy dcéry* pod názvom „Dodatok (Z r. 1845 – 1851)“ s presným označením ich miesta v *Slávy dcéry* (s uvedeným číslami zneliek), kam by mali byť v budúcnosti zaradené. V ďalších vydaniach boli tieto „dodatkové“ znelky doplnené tak, ako to určil Ján Kollár. Vydania knihy sa Ján Kollár už nedožil. Vyšla krátko po jeho smrti s podtitulom *Báseň lyricko-epická v päti zpěvích od Jana Kollára. S přídawkem básní drobnějších. Vydání obnovené a rozmnožené*. (Tiskem P. P. Mechitaristů 1852). Základom knihy bolo vydanie *Slávy dcéry* z roku 1845, doplnené o drobné básne a dvadsaťtri dovtedy nepublikovaných zneliek. Celkový počet zneliek sa tým zvýšil na 645.

Niektoré znelky vznikli pravdepodobne ešte pred rokom 1845. Napr. znelku *Vzhůru na Chlum* poslal Kollár Palackému do Prahy ešte v roku 1835 (5. 11. 1835) pre pripravovaný almanach *Libuše*, ktorý napokon nevyšiel. V znelke Kollár uvrhol do pekla rakúskeho lekára Josepha Augusta Schultesa za nemravné pasáže v jeho cestopise po Dolnom Rakúsku z roku 1809. V „Dodatku“ sú ešte ďalšie Kollárove znelky *Ty, co Jenu owlažuješ, říčko* a *Široko teď otevřite bránu*, ktoré zrejme tiež poslal Palackému.²⁰ O tom, že má nejaké básne, ktoré sa „*ostýcha vydat*“, Kollár hovoril aj pri svojom poslednom stretnutí s Kukuljevičom.²¹

Väčšinu prvýkrát publikovaných zneliek venoval Kollár téme slovanského pekla (spev *Acheron*). Okrem tých, ktorí sa previnili na Slovanoch, napr. odrodilcoch, či Puškinovho vraha, tam však pykajú aj také osobnosti, ktoré sa nijako neprevinili. Iba sa pre čosi znevideli básnikovi. Rozruch vyvolalo uvrhnutie do pekla „*nevzajemníka polského*“ z Paríža. Kollár tu síce Adama Mickiewicza nenazýva menom, ale v jeho opise nebolo ťažké rozpoznať slávneho poľského básnika. Negatívne to ovplyvnilo recepciu Kollárovho diela u Poliakov. Spolu s Mickiewiczom v pekle skončil aj mesianista Towiański, ktorého však mylne pokladal za Rusa. V „Dodatku“ doplnil Kollár aj galériu Slovanov v slovanskom nebi (spev *Lethe*). Kollár do neho zaradil napr. ruského básnika Alekseja Stepanoviča Chomiakova za jeho spev „*Orlič*“ (panslavistickú báseň „*Orol*“).

¹⁸ Odôvodňoval to tým, že „*aj vo Viedni obchod momentálne viazne*“. Tamže.

¹⁹ *Některé listy*, s. 203.

²⁰ *Listy Jána Kollára*, zv. I, list. č. 109, pozn. 2, s. 365 – 366.

²¹ Spomína to Kukuljevič vo svojom denníku. Citované podľa článku *Něco o nebohém Kollárovi* od p. Ivana Kukuljeviče v časopise *Slovenské noviny (Světobor)*, č. 39, 30. 3. 1852.

Väčšina básní, ktoré vyšli v prílohe *Slávy dcéry* z roku 1852, pravdepodobne pochádza ešte z peštianskeho obdobia, lebo vo Viedni sa už Kollár viac venoval svojim vedeckým výskumom. Naďalej bol však v kontakte s vydavateľmi, staral sa o predaj svojich diel a pripravovanú tlač *Staroitalie slavjanskej*.²²

Témy, ktorými sa Kollár v rámci výskumu starožitností zaoberal, a výsledky ku ktorým dospieval, neboli v kruhoch odborníkov prijímané práve s nadšením. Preto bol na nesúhlasné postoje, či kritiku taký precitlivý. Miesto profesora viedenskej univerzity mu nepochybne vynieslo menovanie za člena mnohých vedeckých spoločností a formálne uznanie vo vedeckých kruhoch, po ktorom tak prahol.²³ 16. februára 1850 sa stal čestným členom Spoločnosti českého múzea, 2. mája 1850 dopisujúcim členom Spoločnosti náuk v Prahe, 2. septembra 1850 členom Spoločnosti pre dejiny a starožitnosti pomoranské v Štetíne a 25. novembra 1850 čestným členom Spoločnosti pre dejiny a starožitnosti juhoslovanské v Záhrebe.²⁴ Filozofická fakulta Univerzity Karlovej v Prahe mu v roku 1849 udelila čestný doktorát.²⁵ Najvyššou poctou, ktorej sa Kollárovi dostalo bol nepochybne rytiersky kríž Rádu Františka Jozefa I.²⁶

Spory o vedeckých otázkach mával Kollár aj so svojimi dávnymi priateľmi Palackým a Šafárikom, keď ho navštívili vo Viedni. Býval neústupčivý vo svojich postojoch a niekedy sa s nimi načas i celkom rozkmotril. Na spiatocnej ceste z Meklenburska v roku 1850 sa plánoval zastaviť na niekoľko dní v Prahe. V liste manželke sa zveril, že nemá v úmysle navštíviť Šafárika a Palackého, lebo nechce počuť ich priehladné a neúprimné komplimenty.²⁷ Avšak keď Kollárovi hrozilo, že kvôli zamietavým posudkom Rakúska akadémie vied nevydá rukopis *Staroitalie slavjanskej*, obaja – Palacký i Šafárik – ho napriek výhradám voči rukopisu – podporili.²⁸ Pohrozili, že vystúpia z Akadémie, ak práca nevyjde.²⁹

²² V nedatovanom liste z Meklenburska (pravdepodobne z augusta 1850) informuje manželku, že písal Jelenovi do Viedne, aby mu pripomenul vydanie „*môjho diela*“. Z kontextu nie je jasné, či mal na mysli *Slávy dcéru* alebo *Staroitaliu slavjansku*. Archív J. Kollára, Ústav slovenskej literatúry SAV.

²³ Členom krakovskej spoločnosti Towarzystwa Przyjacioł Nauk bol od roku 1826. V roku 1831 ho zvolili za dopisujúceho člena spoločnosti Towarzystwa Przyjacioł Nauk vo Varšave. V roku 1836 ho poctila Ruská akadémia vied zlatou medailou. Členom Spoločnosti priateľov dejín i starožitností v Odese sa stal v roku 1842, v tom istom roku aj členom družstva Srbskej slovesnosti v Belehrade a v roku 1846 čestným členom Spoločnosti pre dejiny a starožitnosti ruské v Moskve. ELIÁŠ, M. Problémy Kollárovej biografie. *Biografické štúdie*, č. 6. Martin: MS 1976.

²⁴ K životopisu Jana Kollára. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, č. 12 z 3. 3. 1852, s. 45.

²⁵ *Problémy Kollárovej biografie*, s. 138.

²⁶ Archív Jána Kollára. Ústav slovenskej literatúry SAV. V nedatovanom liste manželke z Meklenburska píše, že o udelení rytierskeho kríža Rádu Františka Jozefa I. sa dozvedel až z jej listu a z listu dekana filozofickej fakulty Litrova, v ktorom ho žiadal o zoznam prednášok. Archív Jána Kollára. Ústav slovenskej literatúry SAV. Všetky jeho vedecké počty boli uvedené na titulnom liste *Staroitalie slavjanskej* (1853).

²⁷ J. Kollár Friederike Kollárovej, nedatovaný list z Meklenburska. Archív J. Kollára Ústav slovenskej literatúry SAV.

²⁸ Podrobnejšie pozri kapitolu monografie *Staroitalia slavjanska*.

²⁹ *Kollár ve Vídni*, s. 76.

Viac priaznivcov pre svoje starožitnícke výskumy nachádzal Kollár medzi neodborníkmi, ktorých zaujal svojím nadšením a ktorí uverili jeho argumentom. Oddaným priateľom a podporovateľom jeho výskumov bol Chorvát Ivan Kukuljević.³⁰ S profesorom právnych vied na univerzite v Krakove Feliksom L. Slotwińskim sa Kollár zoznámil v komisii pre právnicko-politickú terminológiu. Kollárove názory na existenciu Slovanov v starovekej Itálii Slotwińského do takej miery zaujali, že navštevoval jeho prednášky na univerzite. Stali sa dobrými priateľmi a písali si aj po jeho odchode do Krakova (po ukončení práce komisie). Slotwiński sa naďalej zaujímal o jeho prednášky a poprosil ho, aby mu do Krakova posielal ich záznamy.³¹ Kollár v ňom našiel spriaznenú dušu. V niekoľkých listoch, ktoré si spolu vymenili, mu písal o svojich prednáškach, ale zveril sa mu aj so svojimi predstavami o porozumení medzi Slovanmi v budúcnosti.³²

Okruh slovanských priateľov i náhodných známych, ktorý sa utvoril okolo Kollára vo Viedni, musel byť oveľa širší, ako ho zachytávajú spomienky jeho súčasníkov. Začiatkom 50. rokov 19. storočia žili vo Viedni početné skupiny Slovanov z rôznych častí monarchie, najmä veľa českých úradníkov. Je veľmi pravdepodobné, že sa Kollár s nimi stýkal. Jeho postavenie v slovanskej komunite však bolo iné ako v Pešti. Tam bol prirodzeným stredobodom peštianskeho slovanského sveta, tu ho napriek úcte ktorú k nemu prechovávali, až natoľko nevyhľadávali.³³

Kollárove konzervatívne názory, ústupčivosť voči politike vlády a blízke vzťahy k niektorým jej členom popudzovali radikálnejších slovanských politikov. Najčastejšie sa stávali terčom jeho starožitníckej záľuby. Zosmiešňoval ich napr. Karel Havlíček vo svojom časopise *Slovan*.³⁴ Mierne ironický postoj voči Kollárovým výskumom zachytil aj Karásek v spomienkach jeho viedenských pamätníkov.³⁵

Kollár nebol hlavným terčom Karla Havlíčka Borovského v ťažení proti rakúskemu centralizmu. Jeho *Slovan* útočil najmä na konzervatívne orientovaný *Viedeňský Denník*, ktorý vychádzal od roku 1850. V otázke centralizmu sa Havlíček dostal do polemiky s J. M. Hurbanom.³⁶ V článkoch sa Hurban usiloval vyvrátiť Havlíčkove argumenty v prospech federalizácie monarchie, s odôvodnením, že by to bolo iba na prospech Maďarov.³⁷ Hurbana okrem iného pobúrilo aj Havlíčkovo „uštěpačné Kollárova zne-

³⁰ O Kukuljevićovi pozri kapitolu „*Staroitalija slavjanská*“ poz. 18, 22, 24, 43, 58.

³¹ Kopíroval ich Kollárov študent Evanžín a posielal ich Slotwińskému.

³² Listy J. Kollára F. L. Slotwińskému z 1. 3. 1850, 30. 3. 1850 a 10. 6. 1850. Uverejnil ich W. T. Wislocki vo svojej štúdii – WISŁOCKI, W. T. Do stosunków Jana Kollára z Polakami. In: *Slovanská vzájemnost, 1836 – 1936*. Praha: 1938, s. 273 – 280.

³³ V roku 1851, keď Viedeň navštívila Božena Němcová, sa s ňou Kollár stretol iba u Šemberovcov. *Kollár ve Vídni*, s. 70.

³⁴ O Kollárových retransných bohoch napísal, že mu je milší „živý a čiperný slovanský hošík“, než jeho staroslovanskí bôžikovia. In: *Slovan* 23. okt. 1850

³⁵ Niektorí z nich o Kollárovi hovorili, že je „podivín se svými Slovany“. *Jan Kollár ve Vídni*, s. 76.

³⁶ Hurbanove články v novinách *Viedeňský Denník* vyšli neskôr ako samostatná brožúra.

³⁷ Hlas ze Slovenska o centralisaci a foederaci. (Výňatek z novin „Viedeňský Denník“). Ve Vídni tiskem Mechitaristů 1851 (ďalej *Hlas ze Slovenska*).

važovaní“ a zastal sa ho. Pripomenul mu, že jeho *Slovan* ani zďaleka nevykonával toľko pre Slovensko ako Kollár a „*důverníci vlády*“.³⁸

V Kollárovom ľudskom profile sa zväčša zdôrazňovali iba tie črty jeho osobnosti, ktorými bol známy vo verejnosti. Uznávali ho ako skvelého básnika a vynikajúceho rečníka. Do pamäti ľudí sa zapísal ako ostrý až nemilosrdný bojovník za svoje presvedčenie a obávaný protivník v polemikách. Celkom iný Kollárov obraz sa vynára zo spomienok viedenských študentov a ľudí blízkych jeho rodine. Študentom bol Kollár viac priateľom ako učiteľom. Podľa ich svedectva prednášal so zápalom „*upřímně, tonem přívětivým...*“³⁹ Šemberova dcéra Zdenka o ňom napísala, že bol „*skromný, v chování svém velice uctívý ke každému a přívětivý*“. Mimoriadne „*nežný a velice pozorný*“ bol vraj ku svojej žene a dcérke.⁴⁰

Ján Kollár zomrel nečakane po krátkej chorobe 24. januára 1852 vo Viedni vo svojom byte v Ungargasse vo veku 59 rokov. Jeho náhla smrť bola šokom pre všetkých jeho blízkych, priateľov a známych. Prekvapila a zarmútila nielen všetkých viedenských Slovanov a širšie viedenské publikum, ale vyvolala úprimný smútok v celom slovanskom svete.

Pietna rozlúčka sa konala 26. januára 1852. Zhromaždenie sa zišlo najprv v byte zomnulého, kde predniesol pohrebnú reč kazateľ Porubský. Vyzdvihol Kollárove zásluhy na rozvíjaní slovanskej literatúry a na zveľaďovaní peštianskej evanjelickej cirkvi. Na dvore zaznel krátky trúchlospev prednesený Pivodovou spoločnosťou. Celý obrad prebiehal v staroslovenčine (biblickej češtine). Po obrade sa smútočný sprievod odobral von z mesta na Cintorín sv. Marka. Tu bola rakva s Kollárovými ostatkami po krátkom obrade (v nemčine) uložená do hrobu.

Medzi prvými vzdal Jánovi Kollárovi hold profesor evanjelickej teologickej fakulty viedenskej univerzity Karol Kuzmány v evanjelickom a. v. chráme v Doroteergasse vo Viedni. Na bohoslužbách 29. februára 1852 predniesol na jeho počesť slávnostnú kázeň. O priebehu „pohrebnej nábožnosti“ v evanjelickom chráme informovali čitateľov *Slovenské noviny*. Ocenili, že v Kuzmányho kázni silne zaznieval „*duch nábožnosti a národnosti*“ a zaznamenali aj hojnú účasť Kollárových ctiteľov zo Slovenska a z peštianskej evanjelickej cirkvi.⁴¹ Kázeň vyšla aj ako brožúra (pozri obrazovú prílohu č. 13) a neskôr bola publikovaná v evanjelickej cirkevnej tlači.⁴² V ruskom pravoslávnom chráme odslúžil za Kollára panychídu protojerej Michail Fiodorovič Rajevskij.⁴³ Pobožnosti na uctenie si pamiatky Jána Kollára sa konali v mnohých mestách v Čechách a na Slovensku. 6. februára sa konala úmrtná slávnosť v pražskom evanjelickom

³⁸ *Hlas ze Slovenska*, s. 23.

³⁹ *Jan Kollár ve Vídni*, s. 68.

⁴⁰ *Drobné vzpomínky*, s. 80.

⁴¹ *Slovenské noviny*, č. 27, 2. marca, 1852.

⁴² Kázeň uverejnil Jozef Podhradský v *Evanjelických cirkevných novinách* č. 11, roč. 2 (1861), (15. apríla), s. 81 – 87.

⁴³ *Pohreb J. Kollára*, tamže.

a. v. kostole. Kázeň predniesol farár Beneš, spieval umelecký oktet podľa osnovy p. Růžičku. 7. marca sa konala pobožnosť v evanjelickom a. v. kostole v Liptovskom Mikuláši. Kázeň na Kollárovu počesť predniesol M. M. Hodža. Prítomných evanjelikov i katolíkov bolo tak veľa, že museli stáť aj pred kostolom. Odznala tu pieseň, ktorú skomponoval Ján Kadavý. Text uverejnili *Slovenské pohľady* 17. marca 1852.⁴⁴ Na Kollárovu smrť reagovali Slovania vo všetkých slovanských krajinách habsburskej monarchie spomienkovými bohoslužbami, básňami a nekrológmi v časopisoch. Jeho smrť si pripomenuli v celom slovanskom svete.

K téme Ján Kollár sa v roku 1852 častejšie vracali aj *Slovenské noviny*. Informovali čitateľov o razení pamätnej mince (SN, č. 28, 1852), uverejnili štvorspev k pohrebnej slávnosti (SN, č. 89, 1852) a správu o vystavenom poprsí Jána Kollára (SN, č. 56, 1852).

Nad Kollárovým hrobom na Cintoríne sv. Marka bol postavený náhrobník (pozri obrázok č. 14 v obrazovej prílohe). Často ho navštevovali viedenski Slovania. Stal sa pútnickým miestom pre všetkých Slovanov, ktorí pobudli nejaký čas vo Viedni.

Friederika Kollárová zostala po smrti svojho manžela ešte desať rokov vo Viedni a stýkala sa so slovanskou spoločnosťou. Neskôr sa odsťahovala k vydatej dcére do Weimaru. Po jej odchode sa o Kollárov hrob starala rodina Šemberovcov, neskôr viedenské slovanské spolky.⁴⁵

V druhej polovici 19. storočia sa v českých vlasteneckých kruhoch častejšie začala objavovať myšlienka o prevezení ostatkov Jána Kollára do „slovanskej Prahy“. S týmto cieľom bol založený aj spolok „Kollár.“ Písal o tom Ferdinand Menčík i Josef Karásek.⁴⁶ V období priprav osláv stého výročia Kollárovho narodenia (29. júla 1893) sa aktivizovali najmä pražské spolky. S návrhom na prevezenie Kollárových ostatkov do Prahy vystúpil na valnom zhromaždení spolku „Slavia“ v novembri 1892 Augustin Seifert. V jeho návrhu na prevoz jeho ostatkov do Prahy zaznievali aj také argumenty, že by bolo potrebné ukončiť Kollárovu „*osudovou cizotou i po smrti*“. Iniciátori sa netajili tým, že im v prvom rade ide „*o rozpoutaní velké propagace myšlenky slovanské v národě*“. Návrh sa stretol s pozitívnym ohlasom.⁴⁷ Čoskoro však výbor poverený organizáciou Kollárových osláv získal od pražského spolku „Svatoňbor“ informáciu, že Dr. E. Schellenberg, manžel Kollárovej dcéry Ludmily, sa stavia proti prevozu. Odôvodňoval to tým, že „*zástupci všech národů slovanských velmi pietně uctívali každoročně památku Kollárovu na hřbitově*“.⁴⁸ Dr. Schellenberg nezmenil svoje rozhodnutie ani po

⁴⁴ Tamže.

⁴⁵ Boli to spolky „Tatran“, „Pokrok“, „Kollár“ a „Český akademický spolek“. *Ján Kollár ve Vídni*, s. 76.

⁴⁶ Tamže, s. 77.

⁴⁷ SEIFERT, Augustin. Pro prevoz ostatků Jana Kollára z Vídně do Prahy v r. 1893. In: *Slovanská vzájemnost 1836-1936*. Sb. prací k 100. výročí vydání rozpravy Jana Kollára o slovanské vzájemnosti uspořádal Jiří Horák. Praha 1938, s. 392 – 393.

⁴⁸ Tamže, s. 393.

návšteve zástupcu spolku „Slavia“ Dr. Jana Jakubca vo Weimare. Vyslovil súhlas iba s ich prípadným prenesením na iný viedenský cintorín.⁴⁹

V rámci osláv storočnice Jána Kollára sa 18. mája 1893 konala v Prahe na Žofíne (Slovanskom ostrove) prednáška Jana Jakubca a prezentácia jeho knihy o Jánovi Kollárovi. Vo Viedni sa 29. mája 1893 uskutočnil slávnostný koncert tamojšieho „Slovanského speváckeho spolku“. Pamiatku Jána Kollára si uctil prednáškou aj český poslanec na ríšskom sneme T. G. Masaryk.⁵⁰

Konanie osláv v Kollárovom rodisku Mošovciach zakázala uhorská vláda, čo vyvolalo medzinárodne protesty a negatívnu reakciu v európskej tlači.⁵¹

Za najvýznamnejší príspevok ku Kollárovmu jubileu možno považovať jubilejný zborník *Ján Kollár 1793 – 1852*, ktorý vyšiel vo Viedni v roku 1893 zásluhou viedenského Českého akademického spolku a Slovenského akademického spolku Tatran pod redakciou Františka Pastrnka. Editorom sa podarilo zhromaždiť až 36 príspevkov. Autorom úvodu bol český básnik Svatopluk Čech, epilógu Hviezdoslav.⁵² Úroveň publikovaných textov bola rôznej kvality, od faktograficky a odborne mimoriadne cenných príspevkov až po také, ktoré bolo možné označiť iba za príležitostné. Napriek týmto nedostatkom sa zborník stal základným dielom pre neskorší vedecký výskum Kollárovho života a diela.

Hold tomuto edičnému počinu vzdal vo svojej knihe o Jánovi Kollárovi aj slovinský slavista Matija Murko, keď o jubilejnom viedenskom zborníku napísal, že „Českému akademickému spolku“ a slovenskému akademickému spolku „Tatran“ „*patrí všetká česť*“, lebo „*ukázali, ako sa najpríkladnejšie slávia takí velikáni ako Kollár*.“ Pokladal to za dobrý signál pre všetkých Slovanov, že „*bratia nejaký čas rozdelení*“ si opäť našli k sebe cestu.⁵³

V roku 1904 v súvislosti s rušením Cintorína sv. Marka vo Viedni sa podarilo vedeniu pražského magistrátu získať od potomkov Jána Kollára súhlas na prevoz jeho ostatkov do Prahy. 14. mája 1904 boli na viedenskom cintoríne vyzdvihnuté Kollárove ostatky a prevezené do Prahy. Po ich krátkom vystavení v zasadacej sieni Staromestskej radnice boli 17. mája 1904 slávnostne uložené na Olšanskom cintoríne v Prahe.⁵⁴

⁴⁹ Tamže, s. 394.

⁵⁰ Tamže.

⁵¹ Podrobnejšie pozri KODAJOVÁ, Daniela. Oslavy storočnice J. Kollára v roku 1893. In: Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. *Slovanské štúdie*, zv. 4. Bratislava: SDK SVE a HÚ SAV, 2006, s. 94 – 109.

⁵² V edičnej poznámke sa zostavovatelia pošťazovali, že sa im napriek prísľubom nepodarilo získať príspevky o Kollárovom vplyve na ruských slavianofilov a o jeho stykoch s Poliakmi, ani bibliografiu Kollárových diel.

⁵³ MURKO, Matija. *Jan Kollár*. Ljubljana, 1894, s. 2 – 3.

⁵⁴ *Pro prevoz ostatků*, s. 396.

Pražské oslavy sa niesli na vlne silnejúceho českého nacionalizmu a hoci vyzdvihovali aj všeslovanský aspekt Kollárovho diela, viac zdôrazňovali jeho význam pre českú kultúru. Prevozom Kollárových ostatkov do Prahy sa z centra habsburskej monarchie vytratil jeden z najvýznamnejších symbolov slovanskej solidarity, ktorý desaťročia spájal Slovanov vo Viedni.

O prevezení Kollárových ostatkov do jeho rodiska sa medzi Slovákmi pred rokom 1918 vôbec neuvažovalo, lebo uhorská vláda by nebola dala súhlas. Po vzniku česko-slovenskej republiky, keď sa Praha stala hlavným mestom spoločného štátu, už na to ani nebol dôvod. Myšlienka prevozu Kollárových ostatkov sa znova objavila až v roku 1939 v kruhoch slovenských nacionalistov. V *Slovenských pohľadoch* pripomenul Stanislav Mečiar slovenskej verejnosti „podlžnosť“ voči Šafárikovi a Kollárovi „za ich zásluhy o našu kultúru a národný život“. Vyhlásil, že „už je čas, aby sa Šafárik a Kollár konečne vrátili do rodnej zeme a aby v nej odteraz odpočívali naveky.“⁵⁵ Podľa neho sa každý kultúrny národ stará o svojich synov a prinavrátí tých, ktorí nepriazňou osudu museli spočinúť v cudzej zemi. Odvolával sa na príklad Poliakov, ktorí takto previezli nazad do Poľska Mickiewicza, Slowackého a ďalších. Vyzýval vládu i verejnosť, aby prispeli k uskutočneniu tejto myšlienky.⁵⁶ Slovenský národ by mal podľa neho dokázať, že si vie vážiť históriu a previesť ostatky oboch národovcov „*bud' do rodných obcí alebo do mauzolea*“, ktoré by sa malo vybudovať na martinskom cintoríne.⁵⁷

Návrh padol na neúrodu pôdu. Politický vývin v Európe od konca 30. rokov 20. storočia a vojnové udalosti, ktoré nasledovali, ho pochovali navždy.

Za života Kollár po nejakom honosnom mramorovom pomníku ani netúžil. Prial si iba, aby mu na hrob zasadili „slavostrom“ (lipku), ako spieva v jednej zo svojich zneliek. Trvalým symbolom slovanskej vzájomnosti sa napokon nestal ani jeho viedenský či pražský náhrobok, ale jeho *Slávy dcéra*.

⁵⁵ *Slovenské pohľady*, roč. 55, 1939, č. 1, s. 63 – 64. Ďakujeme D. Kodajovej, že nás upozornila na tento príspevok.

⁵⁶ Ten videl Mečiar v dosiahnutí slovenskej autonómie (6. októbra 1838). MEČIAR, Stanislav, Šafárik a Kollár na Slovensko, *Slovenské pohľady*, roč. 55, 1939, č. 1, s. 63 – 64.

⁵⁷ Tamže.

KOLLÁROV VIEDENSKÝ SEN A REALITA

O odchode z Pešti Kollár napísal, že toto rozhodnutie neurobil „z vlastnej vôle, skôr pod tlakom neodvratného osudu a vonkajších okolností“. Prijatím pozvania za poradcu rakúskej vlády však prešiel na druhú stranu barikády. Vtedy si to ešte celkom neuvedomoval, skôr iba vytušil, že z Pešti odchádza navždy. Neskôr o tom manželke napísal, že v očiach peštianskej spoločnosti sa už stal nadobro „žltोčiernym“.

Existenčná neistota a vzdialenosť od rodiny, ktorú Kollár nechal v Pešti, sa spočiatku podpísali na jeho trudnomyselnosti, o ktorej sa v pamätiach zmieňujú niektorí jeho súčasníci. Pomerne rýchlo sa mu však podarilo upevniť si postavenie pri vláde a čoskoro na to bol menovaný za profesora slovanskej „starovedy“ na viedenskej univerzite.

V prvých mesiacoch svojho pobytu vo Viedni Kollár žiadne veľké očakávania nemal, lebo netušil, čo sa od neho ako poradcu vlády bude očakávať. Smelé plány na riešenie slovenskej otázky sa začali rodiť až vtedy, keď zistil, že vláda má záujem na reformách v Uhorsku. V tomto období dospel aj k presvedčeniu, že nádej na zlepšenie postavenia Slovákov je reálna, hoci spodný prúd obáv ho nikdy celkom neopustil. Manželke sa napríklad pošťazoval, že „tu nepanuje žiaden priaznivý postoj k Slovanom“. Vytušil, že vo vládnych kruhoch „robia len to, čo musia“.

Jedným z najdôležitejších požiadaviek predkladaných vláde bolo rešpektovanie nacionálnych práv Slovákov. Kollár patril k najostrejším kritikom maďarizácie a tento postoj sa prejavil aj v jeho memorandách, ktoré vypracoval na podnet vlády. Spisy predstavujú zhrnutie jeho názorov na vzťah štátu k národnostiam a ich postavenie v monarchii, na usporiadanie školstva a na zmeny vo vnútornej štruktúre evanjelickej cirkvi v Uhorsku i v celej monarchii, s dôrazom na jazykovú a národnú rovnoprávnosť.

Medzi slovenskou elitou sa postupne presadil názor, že trvalé eliminovanie nebezpečenstva maďarizácie nebude možné bez úplného oddelenia Slovenska od Uhorska. Veľa energie a úsilia vložil Kollár do návrhu predloženého dôverníkmi vláde 10. septembra 1849, v ktorom sa vyslovili za osamostatnenie Slovenska a jeho ustanovenie ako korunnej krajiny podriadenej priamo ríšskej vláde. Odmietnutie tohto „promemória“ bolo pre všetkých veľkým sklamaním. Kollár si veľa sľuboval najmä od ministra Bacha, ktorý mu prisľúbil podporu. Prispieť k tomu, aby sa Slováci vymanili z područia Maďarov, bolo jedným z Kollárových životných cieľov. Nebolo pre neho ľahké zmieriť sa so stroskotaním tohto plánu a sústrediť sa na iné, menej dôležité otázky. Emocne bolo toto obdobie Kollárovho života mimoriadne vypäté. V rýchlom slede sa v ňom striedali nádej s beznádejou a optimizmus s pesimizmom. Azda preto na svojich blízkych často pôsobil vážnym až ustarosteným dojmom.

Menovaním za profesora viedenskej univerzity sa Kollárovi splnil jeho celoživotný sen. Katedru slavistiky, po ktorej túžil, sa mu síce nepodarilo získať (bola obsadená ešte pred jeho príchodom do Viedne), ale plne sa uspokojil s profesúrou na Katedre

slovanských starožitností, ktorú zriadili osobitne pre neho. Rád prednášal a tešil ho kontakt s mladými ľuďmi. Po dlhých rokoch strávených vykonávaním cirkevných povinností sa mohol nerušene venovať štúdiu svojej celoživotnej záľuby – najstarším dejinám Slovanov. Mal pozoruhodné vedomosti odbornej literatúry, zasadzoval sa za archeologické metódy pri skúmaní najstarších dejín a pokúšal sa aj o vytvorenie odbornej terminológie. Jeho názory sa však pričasto stávali terčom kritik, čo Kollár ťažko znášal. Nie všetky z nich mohol totiž odbaviť iba poukázaním na to, že sú to prejavy neprajníctva a nacionálnej nevráživosti. Jeho *Staroitalia slavjanská*, s rozsahom takmer 900 strán textu najväčšie Kollárovo dielo, bola daná do tlače vo vydavateľstve Rakúskej akadémie vied až po osobnej intervencii P. J. Šafárika a F. Palackého. Veľké nádeje vkladal Kollár do ďalšieho svojho diela o domnelých slovanských bôžikoch v severonemeckej lokalite Prillwitz, na dokončení ktorého ešte intenzívne vo Viedni pracoval. Po jeho smrti zostalo už len v rukopise a nikdy nevyšlo. *Staroitalia slavjanská* bola vydaná až v roku 1853 a skutočnosť, že verejnosť nezaujala, už Kollára trápiť nemusela.

Prvou vážnejšou prehrou v Kollárovom živote bola Štúrova kodifikácia spisovnej slovenčiny v roku 1843. Nielenže ju odmietol, ale zo všetkých síl sa usiloval, neraz i nevyberavými prostriedkami, zabrániť jej prijatiu. Hoci neuspel, nádeje na opätovné rozšírenie staroslovenčiny (slovakizovanej češtiny) sa celkom nevzdal. Príležitosť sa mu naskytla v roku 1849, keď sa vláda rozhodla zaviesť do škôl a úradov „materinský jazyk“. Jeho pričinením sa – ako jazyk spôsobilý na zavedenie do škôl a úradov – presadila staroslovenčina a neskôr nahradila aj štúrovčinu vo vládnych *Slovenských novinách*. Ani autorita vlády, ani podpora úzkeho kruhu priaznivcov zoskupených okolo *Slovenských novín* Kollárovi nepomohla, aby si jeho staroslovenčina získala prevahu nad sľubne sa rozvíjajúcou slovenskou kultúrou písanou v štúrovej slovenčine.

Posledným z jeho prianí, ktoré sa mu podarilo vo Viedni naplniť, bolo vydanie *Slávy dcéry* doplnené o nové, predtým neznáme znelky. Vyšlo v roku 1852, ale už po jeho smrti.

Obavy, s ktorými Kollár po tridsiatich rokoch pôsobenia opúšťal Pešť, sa nenaplnili. Vo Viedni mohol uskutočniť mnohé z toho, o čom od mladosti iba sníval. Tu sa pred ním otvorili netušené možnosti. Ako uznávanému básnikovi sa mu podarilo nadviazať dobré vzťahy s predstaviteľmi vlády. Pohyboval sa v mocenských kruhoch, ktoré rozhodovali o osude obyvateľov habsburskej ríše a sám dostal možnosť, ako dôverník vlády pre záležitosti Slovákov v Uhorsku, vypracovať dôležité dokumenty, ktoré mohli prispieť k zmene pomerov v rakúskej ríši. Svoj vplyv využíval aj v prospech Slovákov, mnohých odporučil na významné posty.

Roky strávené vo Viedni Kollár nepochybne vnímal ako mimoriadne úspešné, ako obdobie čínorodej práce a verejného uznania. Uspokojenie zo života naplneného prácou v prospech Slovákov a Slovanov mu nemohla pokaziť ani roztržka so štúrovcami, aj keď to niektorí z jeho prívržencov takto vnímali. Aj vo Viedni sa mu podarilo vytvoriť si okruh priateľov, zväčša spomedzi viedenských Slovanov a pokiaľ mu to jeho pracovné povinnosti dovoľovali, rád navštevoval ich spoločenské podujatia.

RESUME

The revolutionary years 1848 – 1849 had a significant impact on the lives of all people in the multi- ethnical Habsburg monarchy. The revolution brought the Austrian empire and its sovereign new issues which had to be solved inevitably. In the new circumstances the main task for the imperial court was the adjustment of the public administration in the country which was to be handed over to new and reliable people. At the beginning of 1849 the government created a new advisory institution. The governmental advisors became the main proponents of the Slovak issues at the governing circles in Vienna. Ján Kollár was named the adviser at the beginning of April 1849 and thus, after thirty years in Pest, he came to Vienna where he later also died.

In his new role Kollár focused on solving the Slovak issue – national rights of Slovaks which, in his opinion, were to be extended in Hungary in a several phases. Firstly he pursued to completely and definitely eliminate magyarization and finally bring it to its end. Following this aim he made some elaborates for the government. One of them, about national administration is still undiscovered. In others he was dealing with changes in the school system and in the Lutheran church in the Habsburg monarchy. Both documents are summarizations of Kollár's ideas about how school system and Lutheran church should function in the monarchy with the emphasis on language and national equality.

While working as the governmental adviser he also engaged in other spheres. He used his good relationships with the Austrian governing authorities for the benefit of Slovaks. He recommended people whom he trusted for important posts. He managed to put through the so called Old Slovak language (Czech language with some Slovak elements) as a literary language, was zealous to establish a great Slovak principality and he made efforts to solve all contemporary problems of Slovaks in Hungary. Shortly after arriving in Vienna he found himself at the Vienna University as a professor of "Slavic archeology", which made it possible for him to devote his time to his greatest passion, i. e. studying Slavic past and mythology towards the end of his life.

Thanks to Kollár's stay at the university, his last works were dedicated to the oldest history of Slavs in the European area. He became the pioneer of archeological research in which he tried to use the available scientific works and also to create new scientific terminology. *Staroitalia slavjanska...* with almost 900 pages was Kollár's largest volume published. It was a mixture of the method of his previous scientific works aimed mainly at etymological explanation of national names (*Rozprawy...*, *Sláva Bohyně...*) with a new archeological range.

The last elaborated sphere of Kollár's scientific interest at the end of the 1840s and the beginning of the 1850s were the so called Prillwitz idols allegedly representing the deity from Retra, about which, towards the end of his life, Kollár wrote a vast book with the same title which was never published.

PRAMENE A LITERATÚRA

Archívy

Pozostalost' Jána Kollára, Literárny archív Památníku národného písennictví (LA PNP), Praha, ČR.

Fond Jána Kollára Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK– LA), Martin.
Archiv der Universität Wien, Johann Kollár Personalakten, Rakúsko.

Die Götter von Rhetra oder mytologische Alterthümer der Slaven und zum Theil Germanen im nördlichen Europa von Johann Kollár (1852).

Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij archiv Peterburg, Rossijskaja federacija, fond 1076. opis 1, jedinica chranenija 52-58 . (Fotofaksimile časti rukopisu).

Dokumenty

AMBRUŠ, Jozef. *Listy Jána Kollára I*. Martin: Matica slovenská, 1991.

Čtení slovanská na vídeňské universitě. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 50 (30. 4. 1851), s. 200.

Dopisy Jána Kollára. (Z pozůstalosti W. A. Maciejowského) In: JELÍNEK, Edvard (red.). *Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života*. Roč. 4. Praha : Tiskem a nákladem J. Otty, 1885, s. 23-24, 79, 157-158.

FEYL, Othmar. Unbekannte deutsche Briefe und andere Dokumente von Jan Kollár aus Weimar. In: *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin), 1956, roč. 1, č. 2, s. 121-134.

FISCHER, Zdeněk . *Z korespondence Aloise Vojtěcha Šembery. Listy slovenským přátelům*, sv. 5. Vysoké Mýto. Regionální m'juzeum, 2007.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Panu professoru Janu Kollárovi. In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, október, č. 6, (23. 10. 1850), s. 1405-1406.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Pozorovatel politický. In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, september, č. 2, (7. 9. 1850), s. 1013-1018.

KARÁSEK, Jozef (ed.). Autobiografie Jana Kollára. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 277-281.

KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrovzdání a nástin životopisný*. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.

Kollár. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 7 (28. 1. 1852), s. 25-26.

KOLLÁR, Ján. *Ableitung und Erklärung des National – Namens Magyar*. Pesth: Gedruckt bey Matthias Trattner Edlen von Petróza, 1827.

KOLLÁR, Jan. Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. *Cestopis prvý*. V Praze: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862.

KOLLÁR, Jan. Cestopis druhý. In: *Spisy Jana Kollára*. Díl čtvrtý. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama*. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1863, s. 3-84.

KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. (ed. Cyril Kraus) Bratislava: Slovenský Tatran, 2001.

KOLLÁR, Jan – PAČIČ, Jan. *Gmenoslow čili Slownj osobných Gmen rozličných kmenů a nářečí národu Slawenského*. Budjn . tiskem kr. všeučiliště Peštianského, 1828.

KOLLÁR, Johann. *Leben-Skizze von Johann Kollár*. [12. 4. 1849] In: KARÁSEK, Josef (ed.). *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný*. Praha: Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 70-75.

KOLLÁR, Ján. Napomáhánj obecného dobrého wúbec obzwlásstě vlasti. Kázanj mimořádné we IV. Nēdeli po Weliké noci we chrámě ew. A. W. w Pessti držané od Jana Kollára. Tiskem vydané od cirkwe. W Pešti: tiskem Trattner – Károlyiho, 1848.

KOLLÁR, Jan. *Nábožný pohled na kraginu která gest matka ewangelickég wjry*. W Pešti : Tiskem J. M. Trattnera a Štěpána Károlyiho, 1835.

KOLLÁR, Jan. *Národnié zpiewanky čili pjsně světské Slowáků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i wyššjch stawů...* Djl Perwý. W Budjně: W král uniwersické tiskárně, 1834.

KOLLÁR, Jan. *Národnié zpiewanky čili pjsně světské Slowáků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i wyššjch stawů...* Djl Druhý. W Budjně: W král uniwersické tiskárně, 1835.

KOLLÁR, Jan. Návěšti o předplacení. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 8 (20. 1. 1851), s. 31-32.

KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči*. W Pessti: Tiskem Trattnera a Karoliho, 1831.

KOLLÁR, Jan. *Nedělnj, swátečné a přježitostné Kázně a Řeči k napomoženj pobožné národnosti*. Djl druhý. W Budjně: Tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844

KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. a prel. Rosenbaum, Karol a Golán, Karol) Bratislava: Tatran, 1972.

KOLLÁR, Jan. Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama. In: *Spisy Jana Kollára*. Díl čtvrtý. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama*. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1863, s. 85-285.

KOLLÁR, Jan. Přímluva při otevření archäologických přednášek 13. října 1851 ve Vidni. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 118 (25. 10. 1851), s. 487-488.

KOLLÁR, Ján. *Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw w listech k welečenému příteli panu P. J. Šafarjkovi od Jana Kollára. S přjdawky srownalost indického a slawského žiwota, řeči a bájeslowj ukazugjcjmi*. Pešť: Tiskem J. M. Trattner-Károlyiho, 1839.

KOLLÁR, Jan. *Sláwenj prwnjho ročnjho examenu se sskolskau mládežj audů slowenských ew. cýrkwe Pesšťansko-Budjnské r. 1822. dne 1. Zaři*. W Pessti: Pjsmem J. T. Trattnera z Petroce, 1822.

KOLLÁR, Jan. Slawočeský swazek. In: *Národní nowiny*, 1848, č. 23 (2. 5. 1848), s. 90-91.

KOLLÁR, Jan. *Sláwy dcera we třech zpěwích*. Budín: W královscké uniwersitické tiskárně, 1824.

KOLLÁR, Jan. *Sláwy dcera. Lyricko-epická báseň w pěti zpěwích*. Pešť: Tiskem Trattnera a Károliho, 1832.

KOLLÁR, Ján. Slovník slawjanských umelcův. In: KOLLÁR, Jan. Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slawjanské živy roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl třetí. *Cestopis prvý*. V Praze: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 351-441.

KOLLÁR, Ján. Slovo k milovníkom česko-slovenské jednoty a literatury na Slovensku. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 69 (14. 6. 1851), s. 277-278.

KOLLÁR, Jan. *Staroitalia slawjanská aneb objevy a důkazy živilů slawských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slawjané nad jiné četnější byli*. Vídeň: V Císařské královscké dvorscké a státní tiskárně, 1853.

KOLLÁR, Jan. *Staroitalia slawjanská*. In: *Časopis Českého museum*, 1848, roč. 22, č. 6, s. 619-630.

KOLLÁR, Jan. *Tabule k Staroitálii slawjanské*. Vídeň: V Císařské královscké dvorscké a státní tiskárně, 1853.

KOLLÁR, Jan. Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře od Jana Kollára. In: *Spisy Jána Kollára*. Díl druhý. Praha: Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862.

KOLLÁR, Jan. *Výklad čili Přjmětky a Wysvětlivky ku Slávy dceře*. Pešť: Trattner-Károli, 1832.

KOVÁCS, Anna – MATUS, László. *Jób megpróbáltatásai – egy evangélikus gyülekezet sorsfordulói. A pesti szlovák evangélikus gyülekezet emlékkönyve. Utrpenie Jóna – peripetie jedného evanjelického zboru. Pamätnica peštianskeho slovenského evanjelického zboru*. Budapešť: Slovenský evanjelický zbor v Budapešti, 2012,

K životopisu Jana Kollára. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 12 (3. 3. 1852), s. 45.

K životopisu Jana Kollára. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 15 (24. 3. 1852), s. 57-59.

LEVEZOW, Konrad. *Ueber die Aechtheit der sogenannten obodritischen Runendenkmäler zu Neu-strelitz. Eine antiquarische Abhandlung, gelesen in den koeniglichen*

Akademie der Wissenschaften zu Berlin am 23. Januar und 24. Julius 1834. Berlin: Gedruckt in der Druckerei koeniglichen Akademie der Wissenschaften, 1835.

Listy Josefa Jungmanna k Antonínovi Markovi. In: *Časopis musea království českého*. 1883, roč. 57, s. 45-59.

List z Vídně. In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, október, č. 8, (30. 10. 1850), s. 1457-1461.

MASCH, Andreas Gottlieb. *Die gottessdienstlichen Altershümer der Obodriten aus dem Tempel zu Rhetra am Tollenzersee*. Berlin: Gedruckt bey Carl Friedrich Kellstab, 1771.

Některé listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816 – 1851. In: *Časopis musea království českého*, 1893, roč. 67, s. 171-211.

NOVÁČEK, V. J. *Františka Palackého korespondence a zápisky*. I. Autobiografie a zápisky do roku 1863. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Jozefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898.

NOVÁČEK, V. J. *Františka Palackého korespondence a zápisky*. II. Korespondence z let 1812 – 1826. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Jozefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.

PODOLAN, Peter. Dve verzie Krátickéj známosti národu Slowanského Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 84-95. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>

Přehled dějin občanských v Září, Řígnu, Listopadu a Prosinci 1836. In: *Hronka, podtatranská zábavnice. Časopis krasomilého a užitečného čtenj*. 1836, roč. 1, č. 3, s. 79-80.

RITTERSBERG [RITTER, Ludvig (z Rittersbergu)]. *Kapesní slovníček novinářský a konveršantní*. Díl II. Praha : Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1851.

ROSENBAUM, Karol (ed.). *Pavel Jozef Šafárik. Literatúra, jazyk, spoločnosť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961.

Slovanská čtení na universitě Vídeňské. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 113 (27. 9. 1851), s. 455.

Slovanské rozhovory. III. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 79 (10. 7. 1851), s. 319-320.

Směs. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 93 (12. 8. 1851), s. 376.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. O Svarožiči, bohu pohanských Slovanů. In: *Časopis českého Museum*. 1844, roč. 11, č. 1, s. 483-489.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. Podobizna Černoboha w Bamberku. In: *Časopis českého Museum*. 1837, roč. 11, č. 1, s. 37-52.

ŠAFAŘÍK, Pavel Jozef. *Slovanské starožitnosti*. (ed. Jireček, Josef) zv. II. Praha: Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1863.

ŠEMBERA AL. [Alois Vojtěch]. Z Vídně, 2. listopadu. (Zprávy domácí.) In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, november, č. 3, (9. 11. 1850), s. 1565-1566.

Viedeňský vëstník. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1852, č. 6 (21. 1. 1852), s. 24.

[VIKTORIN, Jozef.] Amicus mihi Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas. (Ze Slovenska.) In: *Slovan. Časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850, november, č. 1, (2. 11. 1850), s. 1485-1490.

Zprávy literární a školní. In: *Cyrill a Method. Katolický Časopis pro Cirkew a sskolu*, 1850, roč. 1, č. 24 (2.11.1850), s. 198.

Zprávy umelecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 12 (21. 1. 1851), s. 48.

Zprávy vědecké. In: *Vesna. List pro belletristiku umění a literaturu*, 1851, č. 83 (19. 6. 1851), s. 336.

Literatúra

AMBRUŠ, Jozef. Z okruhu Jána Kollára I. In: *Biografické štúdie*, roč. 14, Martin: Matica slovenská, 1987, s. 172-176.

BEŇOVSKÝ, Jozef. Die kulturhistorischen und museologischen Aktivitäten Ján Kollárs. In: STELTNER, Ulrich a kol. *Deutschland und der slawische Osten. Festschrift zum Gedenken an den 200. Geburtstag von Ján Kollár*. Jena: Institut für Slawistik, 1994, s. 39-42.

BLAHO, Pavol. Ján Kollár v Pešti. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793 – 1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň : Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 30-48.

BOHUTIENSKÝ, Miloslav [BODICKÝ, Michal]. *Životopis Jána Kollára, slavného básnika-spisovateľa slovenského ku storočnej pamiatke jeho narodenia*. Ružomberok: Viedenský Slováci, tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu, 1893.

BOKES, František. *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Martin: Matica slovenská, 1945.

BOLL, Franz. Kritische Geschichte der sogenannten Prillwitzer Idole. In: *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde*, 1854, Bd. 19, s. 168-286.

BOLL, Franz. Nachtrag zu der kritischen Geschichte der sogenannten „Prillwitzer Idole“. In: *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde*, 1855, Bd. 20, s. 208-227.

BRTÁŇ, Rudo. *Postavy slovenskej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971.

ELIÁŠ, Michal. Problémy Kollárovej biografie. In: *Biografické štúdie*, roč. 6, Martin: Matica slovenská, 1976, s. 103-139.

FABINY, Tibor. Peštianske roky Jána Kollára. In: *Biografické štúdie*, roč. 33, Martin: Matica slovenská, 2008, s. 139.

FEYL, Othmar. *Beitrage zur Geschichte der slawischen Verbindungen und internationalen Kontakte der universität Jena*. Jena: Veb Gustav Fischer Verlag, 1960.

FEYL, Othmar. Die führende Stellung der Ungarländer in der internationalen Geistesgeschichte der Universität Jena. In: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller – Universität Jena*. Gesellschafts – und Sprachwissenschaftliche Reihe. Jg. 3, 1953/1954, H. 4/5, s. 399-445.

FRIED, István. Ján Kollár v maďarskom prostredí. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava : Stimulus, 2006, s. 161-173.

FRIED, István. Príspevok k poznaniu Jána Kollára a jeho pešťbudínskych spolupracovníkov. In: *Biografické štúdie*, roč. 2, Martin: Matica slovenská, 1971, s. 25-41.

HANUŠ, Ignaz J[an]. Zur slavischen Runen-Frage mit besonderer Rücksicht auf die obodritischen Runen-Alterthümer, so wie auf die Glagolica und Kyrilica. In: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*. 1857, roč. 18, s. 1-114.

HELFERT, Josef Alexandr. Katastrofa. Vlastní zkušenosti a paměti Josefa Alexandra svobodného pána Helferta. In: *Osvěta. Listy pro rozhled v umění vědě a politice*. 1997, roč. 27, 1. a 2. díl, s. 307-320, 385-396, 489-501, 585-594, 678-685.

HURBAN, Jozef Miloslav. Rozpomienky. VIII. In: *Slovenské pohľady. Ilustrovaný časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku*. 1887, roč. 7, č. 1, s. 1-6.

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. Anonymný článok o Uhorsku v Zschokkeho Überlieferungen (1821). Dohady a fakty. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava : Stimulus, 2006, s. 196-204.

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. Ideológia v polemikách o štúrovskú slovenčinu. (Ján Kollár a Hlasové). In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. *Veda a ideológia v dejinách slavistiky*. Bratislava : Veda, 1998, s. 84-91.

JAGIČ, V[atroslav]. Zur slavischen Runenfrage. In: *Archiv für slavische Philologie*. 1881, roč. 5, s. 193-215.

JAGODITSCH, Rudolf. Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien 1849 – 1949. In: *Wiener Slawistisches Jahrbuch*, 1950, roč. 1, s. 1-52.

JAKUBEC, Jan. Jan Kollár. In: HANUŠ, Josef a kol. *Literatura česká devatenáctého století*. Díl druhý. 2. vydanie. Praha: Nákladem Jana Laichtera na král. Vinohradech, 1917, s. 270-403.

JAKUBEC, Jan. *Politické a sociální názory v Kollárově poezii*. In: *Rozhledy, sociální, politické a literární*, 1894, roč. 3, s. 313-319, 387-391, 447-452, 503-510.

KABELÍK, Jan. *Rodina pěvce slávy*. W Praze: Nákladem „Českého Čtenáře“, 1928.

KARÁSEK, Jozef. Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852. PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy*

dcery“ na oslavu jeho stoletých narodenin. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 62-77.

KISS SZEMÁN, Róbert. Dejinnosť a kreácia – paralely v historickej tvorbe a svetonázore Jána Kollára a Istvána Horváta. *Slovenská literatúra 18. a 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2007, s. 96-117.

KRAUS, Cyril [MAŤOVČÍK, Augustín]. *Legenda o veľkom Slovanovi*. Martin: Osveta, 1974.

KOVÁCS, László G. Peštianske roky Jána Kollára (1819-1849). In: KÄFER, István. *Alexander Rudnay a jeho doba*. Ostrihom – Trnava : Spolok sv. Vojtecha – METEM Budapest, 1998, s. 155-159.

KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – VEČERKA, Radoslav. *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. Čértice o Janu Kolláru. In: *Neven. Zabavni i poučni list*, 1852, roč. 1, č. 12 (18. 3. 1852), s. 182-187.

LANŠTJÁK, Andrej. Drobnosti zo života Kollárovhov v Pešti. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narodenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 57-59.

MACHO, Peter. Poznámky k charakteru slovanských materiálov v maďarskej predrevolučnej tlači (Na príklade Tudományos Gyűjtemény v dvadsiatych rokoch 19. storočia). In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava: Stimulus, 2006, s. 110-124.

MARINELLI-KÖNIG, Gertraud. Ján Kollár aus Wiener Sicht. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava: Stimulus, 2006, s. 150-160.

MATUS, László. V babylonskom zajatí alebo v zaslúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848. In: *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 7-20.

MAŤOVČÍK, Augustín. Spolupráca bernolákovcov s Jánom Kollárom. In: KRAUS, Cyril (ed.). *Ján Kollár (1793 – 1993): zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993, s. 286-294.

MRÁZ, Andrej. *Ján Kollár*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1952.

MENČÍK, Ferdinand. *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*. (Maticе lidu, roč. 27, č. 6, bežné číslo 162) Praha : Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1893.

MĚŠŤAN, Antonín. Pavel Josef Šafařík a česká a slovenská právní terminologie. In: *Pavol Jozef Šafárik a slavistika*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie a dokumentov z osláv 200. výročia narodenia P. J. Šafárika. Prešov: Filozofická fakulta; Martin: Matica slovenská, 1996, s. 285-286.

- OTČENÁŠ, Michal. Na okraj historickej spisby Jána Kollára. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.). *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava: Stimulus, 2006, s. 69.
- PASTRNEK, František. O starožitníckych spisoch Kollárových. PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 233-239.
- PAUL, Karel. *Pavel Jozef Šafařík: život a dílo*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961.
- PODHRADSKÝ, Jozef. Posledná večera v izbe Kollárovej v Pešti. In: *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 42-44. [nečíslované strany]
- PODHRADSKÝ, Jozef. Zo života Jána Kollára. *Slovenské pohľady*, 1893, roč. 13, č. 8, s. 448-457.
- PODHRADSKÝ, Jozef. Všetico. In: *Národné noviny*, roč. 37, č. 48, s. 1.
- PODOLAN, Peter. Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafaříka. In *Forum historiae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 1-13. [online] Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/67648/Podolan.pdf>>
- PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, české, moravské a nemecké reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In *Štúdie k slovenským dejinám*. Historia nova II – 2011 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 126-154. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-2.pdf>
- PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, slovenské a uhorské reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In: *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta*. Historia nova I – 2010 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 87-115. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-2.pdf>
- PODOLAN, Peter. Generácia Vseslavia a jej koncepcia národa. In: *Studia Academica Slovaca*, roč. 38, Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 239-254.
- PODOLAN, Peter. KISS SZEMÁN, Róbert: Dejinnosť a kreácia – paralely v historickej tvorbe a svetonázore Jána Kollára a Istvána Horváta. In *Slovenská literatúra 18. a 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2007, s. 96-117. In: *Acta Historica Posoniensia XIII. Historické štúdie. Medzi Antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch*. Bratislava : Stimul, 2010, s. 289-292.
- PODOLAN, Peter. Krátička známost národu Slowanského Jána Kollára. In: *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafaříka*. Historia nova II – 2011 – 1. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 39-58. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf>
- PODOLAN, Peter. Odkaz Jána Kollára slovenskej historiografii. In: *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 43-51. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

- PODOLAN, Peter. Sláva Bohyně a původ gména Slawůw čili Slawjanůw... Jána Kollára. In: *Štúdie o dejinách*. Historia nova 6. [online] Bratislava : Stimul, 2013, s. 82-94. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6.pdf>
- POLLA, Belo. *Archeológia na Slovensku v minulosti*. Martin : Matica slovenská 1996.
- RANDÁK, Jan. Slované mezi mýtem a historií. Zamyšlení nad „romantickou“ a „vědeckou“ podobou Slovanů Jana Kollára a Františka Palackého. In: *Jeden jazyk naše heslo bud' IV. Český romantismus – jiskření a záblesky*. Radnice, Plzeň : Spolek divadelních ochotníků v Radnicích, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007, s. 179-192.
- RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849*. Diel. IV. 1. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963.
- RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie*. IV. 2. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961.
- RAPANT, Daniel. *Slovenský prestolný prosbopis*. Liptovský Svätý Mikuláš: Nákladom spolku Tranoscus, 1943.
- ROKINOVÁ, Galina. Neznámy rukopis diela Jána Kollára. In: *Historický časopis*, 1986, roč. 34, č. 6, s. 907-913.
- SEIFERT, Augustin. Pro převoz ostatků Jana Kollára z Vídně do Prahy v r. 1893. In: *Slovanská vzájemnost 1836-1936*. Sb. prací k 100. výročí vydání rozpravy Jana Kollára o slovanské vzájemnosti upřádal Jiří Horák. Praha 1938, s. 390-396.
- SKLENÁŘ, Karel. *Archeologie a pohanský věk. Příběhy z dětských věd české archeologické vědy*. 2. vydanie. Praha : Akademia, 2000.
- SKLENÁŘ, Karel. *Objevitelé zlatého věku*. Praha : Mladá fronta, 1979.
- SKLENÁŘ, Karel. *Z Čech do Pompejí*. Praha : Československý spisovatel, 1989.
- SKUTIL, Jozef. Ján Kollár a archeologické památky. In: *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 38-42, 1944-1948, s. 69-111.
- SOJKA, Jan Erazim. *Naši mužové. Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Praha : Tiskem a nákladem Antonína Renna, 1862.
- SZIKLAY, László. Maďarské vztahy Jána Kollára v Pešti. In: *Dějiny a národy. Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích*. DOLANSKÝ, Július (ed.). Praha: Nakladatelství ČSAV, 1965, s. 85-107.
- SZIKLAY, László. Mnohojazyčnost Pešťbudína a jej odraz v literatúre. In: *Biografické štúdie*, roč. 1, Martin : Matica slovenská, 1970, s. 69-74.
- ŠKULTÉTY, Jozef. Smierenie J. M. Hurbana a Daniela Licharda roku 1856. In: *Slovenské pohľady*, 1901, roč. 21, s. 393-405.
- ŠKVARNA, Dušan. Verný v sebe v novej skutočnosti (Ján Kollár v rokoch 1848/1849). In: *Philologia*, 1996, roč. 13, s. 19-27.
- ŠREPEL, Milivoj. Jan Kollár i Hrvati. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu*

jeho stoletých narozenin. Vídeň : Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 252-262.

TIBENSKÝ, Ján. Slovenská historiografia v období počiatkov slovenského národného obrodzenia. In *Historický časopis*, 1980, roč. 28, č. 4, s. 531-553.

TRUHLÁŘ, Antonín. Z redaktorských příhod Palackého při časopise společnosti vlastenského museum. In: *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*. Praha : Nákladem Matice české, s. 1898, s. 290-298.

VONDRÁK, Václav. O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“. In: PASTRNEK, František (ed.). *Jan Kollár, 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, 1893, s. 243-246.

ZOZNAM SKRATIEK

kn knieža, kňažná

kr. kráľ

velkokn. veľkoknieža, veľkokňažná

gr. gróf

LA PNP Literárni archív Památníku národného písomníctví

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Fotografia portrétu Jána Kollára od Ivana Žabotu (1877 Podgradje, Slovinsko – 1939 Bratislava). Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (SNK – LA), sign. K 9/350.

Portrét Friederiky Kollárovej (*Literární atlas československý*, zv. 1. Praha, 1932).

▲
Jozef Alexander Helfert (1820 – 1910).

▲
Stará budova Viedenskej univerzity z čias pôsobenia Jána Kollára.

ijela z
dhusla-
nlova;
přišla
ě bile

zámku
li a k
ch do-
(totiž
troji a
ia pa-
o sku-
ni vý-
adž v
i zele-

maže
a zase
na ze-
nim, a
u, die
1456,

ati že
ávěsti
o roz-
veliké
ckem,
sku, a
Brani-
nělku
Karls-

ckém;
ni, ne
73 při
Balšin
a dů-
azkem
olů na
ešena
ik.

nická,
vypra-
spojen
padlo
e vše-
pány

mocen. R. 1783 nařídil císař Josef, aby se hostina vícekrát
nedržela, a summa peněz na ni chudému ustavu přirázila. Tak
byla posledněkrátě sladká kaše strojena dne 28. března 1782.

Přímluva

při otevření archäologických přednášek 15. října 1851 ve Vidni*)
od J. Kollára.

Milí pánové! Vstupujeme dnes opět do nového učebního
roku začínající nový cyklus přednášek o slavné Starovědě,
jmenovité její nejdůležitější mythologicko-astronomické části.
Mnozí profesorové mají ten obyčej, že své přednášky s vychva-
lováním, a oslavováním té vědy a nauky otvírají, kterou právě
přednášetí chtějí. To pak dělají z dvojí přičiny, dilem aby vy-
stavem důležitosti vědy nové posluchače vůkol sebe shromáždili
a pro věc získali, dilem aby pozornost získaných již posluchačů
a milovníků vědy ještě více upnuli a jejich pilnost živou
a cílou zadrželi. I ja bych mnoho, velmi mnoho ku chvále naší
vědy přednesti mohl, mohl bych dlouhé panegyriky o Starovědě
vůbec a o slavné obzvláště držeti: a však za zbytečné to držím,
anať sama věda svou vlastní a nejlepší chvaloucí se. Jen jedno chci,
ne tak ku chvále jako raději k poručení Starovědy, v duchu našeho Kamenického (de cultura ingeniorum)
a Herdera (Briefe zur Bel. der Hum.) říci: „Starověda jest
nejlepší základ lidské vzdělanosti a nejjistější cesta k po-
znání svého národu.“ A tak jest v samém skutku: ona jest
jako matka ostatních věd a umění. Jeli řečník, jeli básník, mož-
ný bez daktadue znalosti davných časů, starých náboženství,
mravů a umeleckých vytvořů? Můželi umělec, malíř, řezbář bez
mnohostranné znalosti starotin vyniknouti? Nepodávali ona ho-
late studnice a drahé poklady právníkům, hohoslovům, jazyko-
zpytům, hvězdám, mudrcům? Můželi lékař mnohé, nežli lidem
panující, z pohanských časů zdeděné pověry při nemocích a jejich
hojení pochopiti bez znalosti starého náboženství a hájeslovi?
Nepropůjčovali ona stavitelům a jiným řemeslníkům tisíce dokoná-
lých vzorů a forem pro jejich díla? A co jest sám dějepis bez
starovědeckých a hájeslovských studií? Pouhy materialis-
mus, který se jedine událostmi a osobnostmi, vojny a bitvy-
mi, jmény vůdců a panovníků, počty roků a století, slovem ze-
vnitřními příběhy, nikoli vnitřním lýbáním v minulých dobách
člověčenstva zaprázdňuje. Totol ale jest toliko tělo, nikoli
duše lidského života.

Ale slavná Starověda a s ní nejtěžším svazkem spojené
hájeslovi zaslouží naši obzvláštní pozornost. Ne proto, jak-
oby ona významnější byla nežli severní skandinávsko-german-
ská, aneb krásnější nežli řecká: ale proto, poněvadž pro nás
syny Slavného národu, ohledem na národnost a místnost vyšší
cennu a zajímavost mítí musí, nežli kterákoli jiná. I ten, kdo ji
ještě nezná, má přičinu domýšleti se, že ty idey, které předsta-
vuje, v ni jiný, pro nás názornější oděv na se vzaly, nežli v ji-
ných nám cizých mythologiích. Nebo náboženství jest nejušle-
chtilejší květ ducha národu a mythologie jest nejkrásnější a nej-
vlastnější národní poesie. Ona jest odlesk myšlenek, nábožen-
ských domnění a citů, důležitých pro každého, kdo se o bytí a
a žiti, o činění a nechání, slovem o celém stavu svých předků
poučiti žádá. A jestli naši mládeži, ovšem i dospělejmu věku,
mythologie Řhků a Římanů, Egyptanů a Babylonských, Perša-

*) K vyřčenému přání pp. posluchačův slovancko-archäolo-
gických čtení na universitě Videnské tuto řeč obecností sděluje.
Redakce.

Přímluva při otevření archeologických přednášek 15. října 1851 ve Vidni od Jana
Kollára, *Vesna*, roč. I, č. 118, 25. 10., s. 487–8, 1851.

▲
Posledný známy portrét Jána Kollára od J. G. F. Liedera

▲
Slovo k milovníkům česko-slovenské jednoty a literatury na Slovensku. Od Jana Kollára, *Slovenské noviny*, roč. III, č. 67, 12. 6., s. 273–274, 1852.

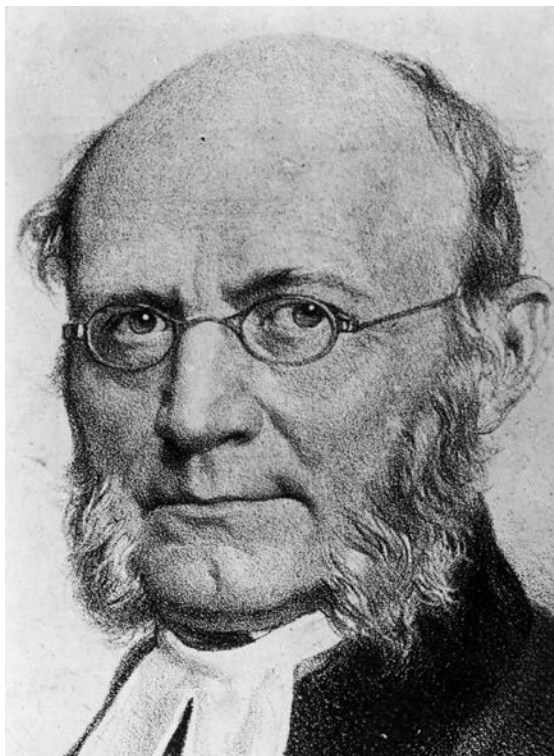
▲
Dom v Ungarngasse 5 vo Viedni, kde Ján Kollár býval v rokoch 1849 – 1852 (*Svätozor*, 1893).

Neúradni zpráwy.
Rakauské mocnářstwo.

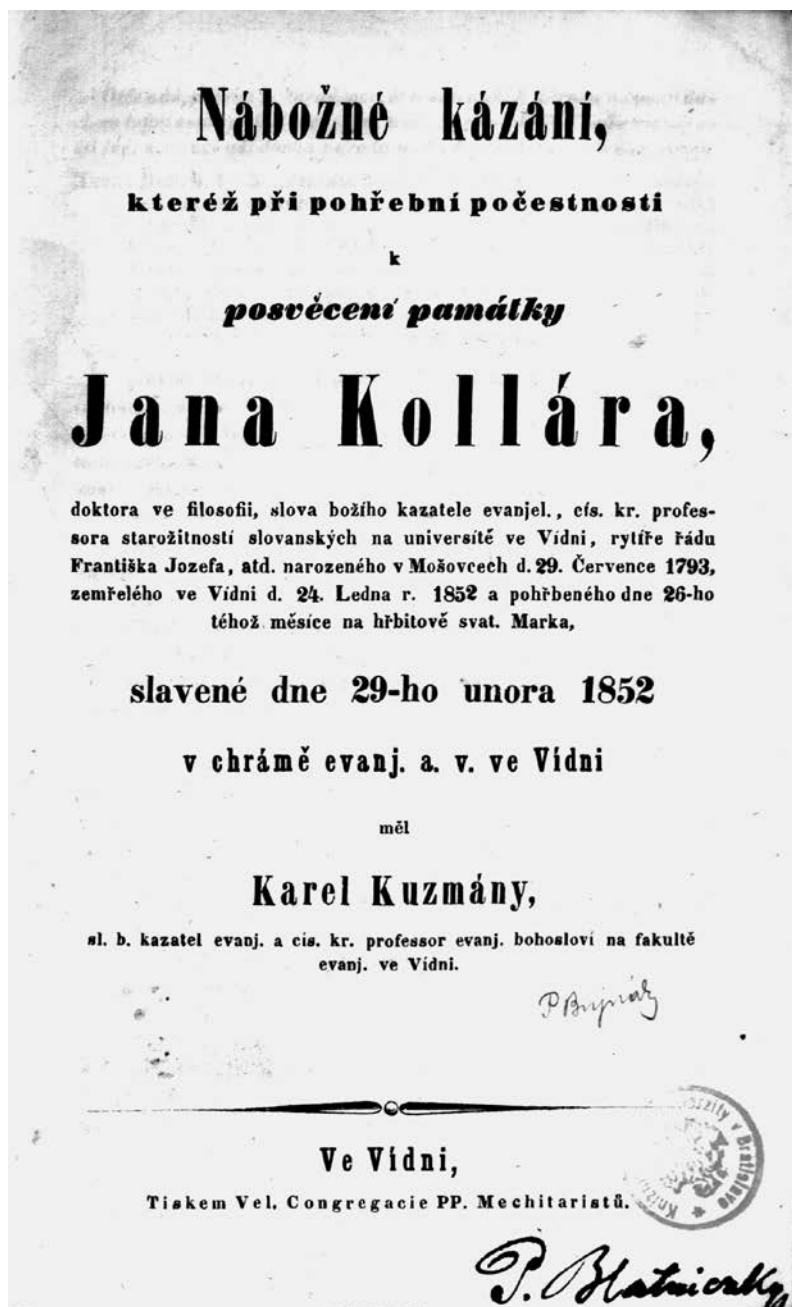
Otce Kollára wice neni! Dnes, w sobotu dne 24. Jan. o 1/26 hodině ráno, zesnul w Pánu. Wřelá žalost nasse nedowoluje nám o této ztrátě, kterau Slowensko, kterau Slowanstwo dnes utrpělo, w prwním okamženi wice promluwiti.

3 Widně, dne 23-ho Jan. Summa, která se w Rakausku na

▲
Oznam o úmrtí Jána Kollára *Slovenské noviny*, roč. IV, č. 11, 24. 1., 1852.

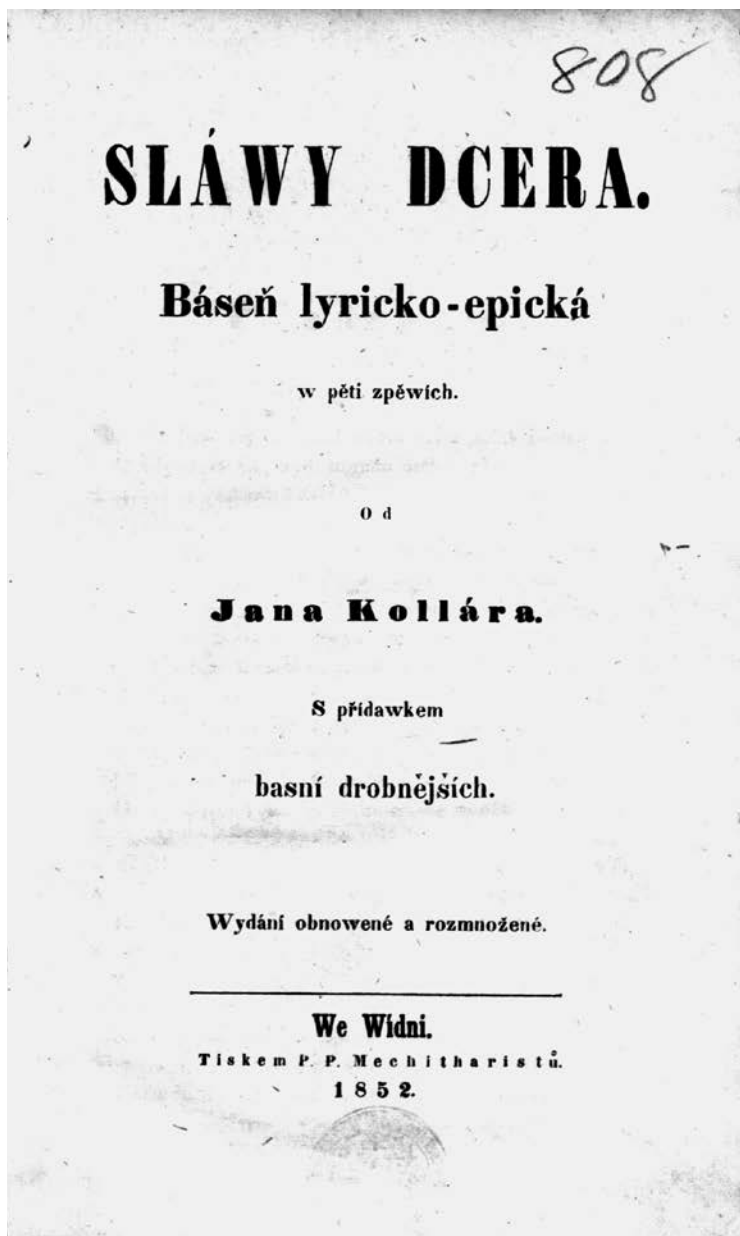
▲
Karol Kuzmány (1806 – 1866).

▲
Kázeň Karola Kuzmányho na pamiatku Jána Kollára.

▲
Pomník Jána Kollára na viedenskom cintoríne svätého Marka (*Literární atlas československý*, zv. 1. Praha, 1932).

▲
Sláwy Dcera. Báseň lyricko-epická w pěti zpěvích. Od Jana Kollára. S přídavkem basní drobnějších. Wydání obnovené a rozmnožené. We Wídni. Tiskem P. P. Mechitharistů. 1852.

▲ Daniel Lichard (1812 – 1882) – podobizeň z mladších rokov. Literárny archív SNK, sig. SL 29/5.

Světlozor.

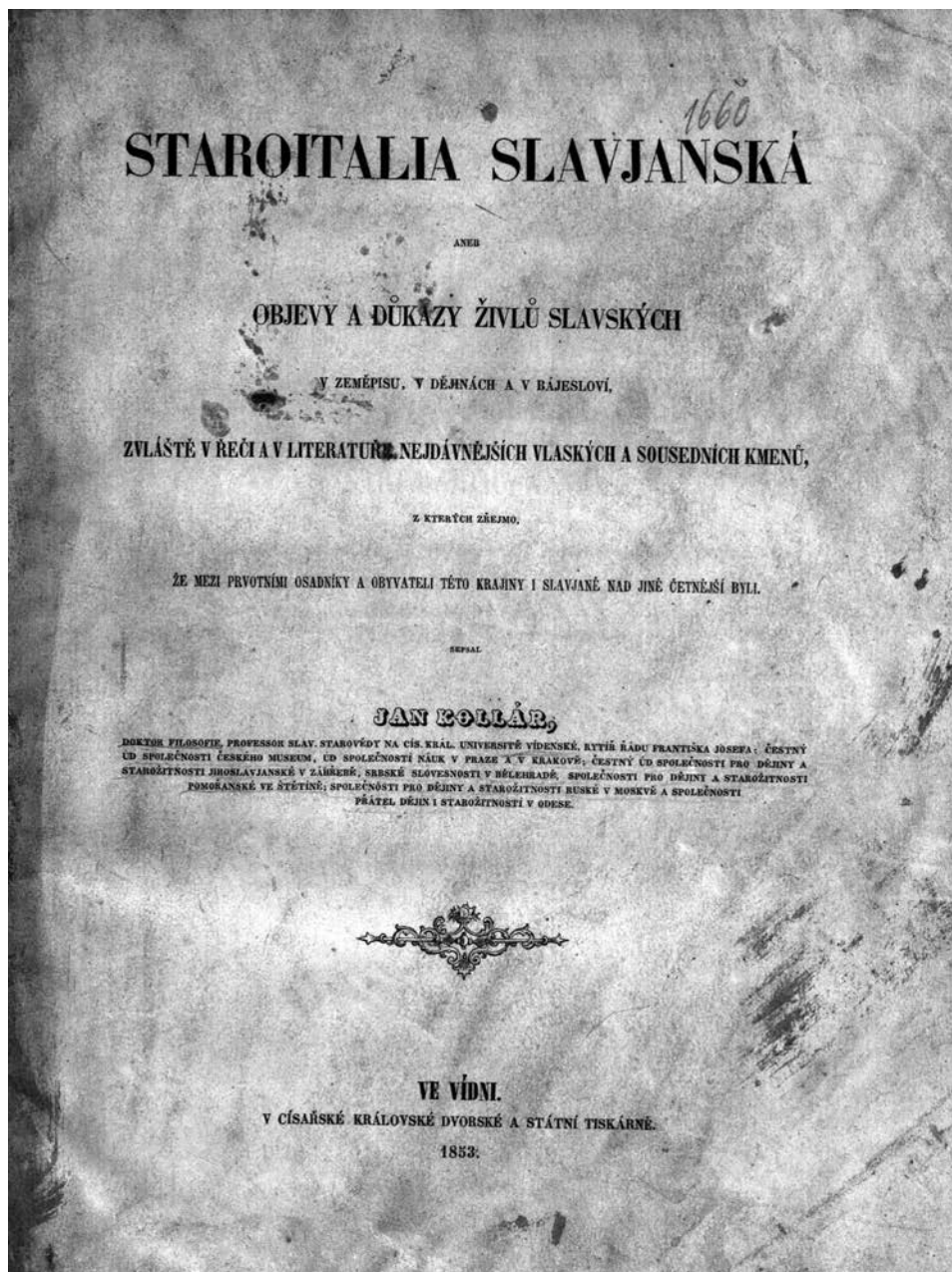
Poslední mučedníctvo Jana Kollára.

Už na třetí den po smrti Kollára, před samým jeho pohřbem, obdržel níže podpísaný z Pešti, od jednoho spolužáka onoho vyslanstva, s kterým nebožtík málo před tím k nejvyšším úřadům chodil, prosbu za církev pešíanskou, list, kde se ta zjevná otázka klade: co vlastně bylo Kollárovi, že tak neočekávaně vystoupil z počtu živých? Otázku tuto kladou všechny listy, které sme od času jeho smrti ze Slovenska dostali; protož i veřejně na ně odpovíme.

Kollára zavraždily surovosti Hurbanových „Pohladou!“ Každému, jemuž ve Vídni dána byla příležitost s ním obcovati muselo v oči padnouti to hřzení, které se jen tu i tam, jako nevolky, v řečech jeho projevilo nad těmi bezbožnými zločiny, které bezpříkladná v literatuře surovost Hurbanova tropila na tomto muži; a přece on jménu slovenskému čest a uznalost před světem vydobil. Hned ty kritikařské čarbaniny, v prvních svazcích „Pohladou“ od roku 1851, byly ho právem náramně rozboleštily, v kterých surový ten „spasitel“, na výšce vyšších vědomích „jelou“ v Hlubokém stanující, nejen „Slávy Dceru“ stáhnul jako nějaké čarbacké dílo do blata, než i privatní charakter nebožtíka špinil, ku př. „že sa Kollár s nikim zniesi nemohou“ (str. 131) atd. Na to nebožtík, jako známo, jeden jediný-krát v „Slov. Nov.“ odpověděl. To byla žádaná příležitost těmto spasitelům, všechny struny svých surovostí a bezbožností napnauti; tupení a hanění Kollára nebylo konce kraje; a když sme pokazovali na sediny tohoto muže, který za všech nás od 30 roků znal z Pešti všecko pohanění celého nepřátelského světa: tu nám odpovědělo to surové „Universalgenie“ v „Modře, J. Kalinčjak, professor humanitcké klassy — *lucus a non lucendo* — „že starje babi k plaču pohnúl chceme (str. 206)“ když toto bezpříkladné hanobení otce našeho Kollára zatracujeme. No, proč ste nedošli, vy „spasitelja, počati z ducha svatého zo všetkých pochádzajúceho“, vy Hurban i Kalinčjaci, proč ste nedošli na hrobitov Sv. Marka dne 26-ho Jan? tam by ste se byli přesvědčili, když vídeňské Slovanstvo všech kmenů mokrau hlinu holými rukama u prostřed neúptimnějšího slzení na truhlu (rakev) Kollára mětalo, až byla přikryta: tu by ste se byli přesvědčili, jak bídna jest sláva „Herostratů slovenských“; tam by ste byli počuli slova o sobě samých, která, jestli ještě kapečku citu hanby v sobě máte, byla by vás pohnauti musela, aby ste se u polo-otevřeného hrobu Kollára hodili na kolena a Boha prosili za odpuštění těch zločinů, které ste na něm popáchali.

Bylo to právě týdnem před nemocí nebožtíka, že se, jako řečník vyslanstva Slováků vídeňských, ubíral k Jeho Ex. bar. Gerjingerovi v záležitosti matice slovenské. Tu, na tomto chodu, překypelo hořestí rozžalostně srdce jeho; třesavým hlasem připomínal to své zhanobení v „Pohladech“ ve jménu „pešíanských Slovákov.“ Darma se mu říkalo, jako jeden z nejvážnějších údů církve pešíanské, velect. pán Krekáč, i hned po vyjití těch skandalů psal na níže podpísaného „aby sme pro pána Boha nemysleli, že ty hanebnosti v skutku, od „pešíanských Slováků“ pocházejí; že je tam toliko jeden hlas užasnutí a zatracení těch surovostí Hurbanových

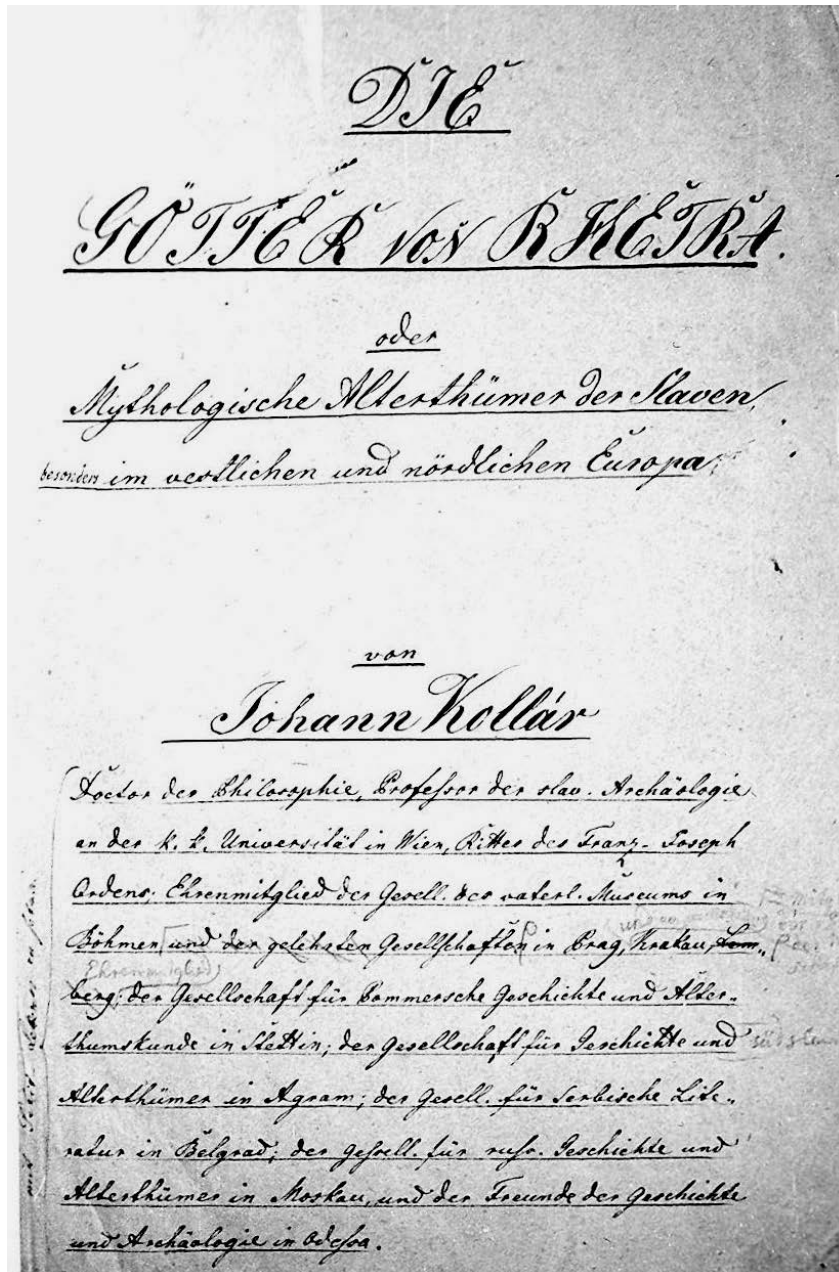
▲ Daniel Lichard: Poslední mučedníctvo Jana Kollára, *Slovenské noviny*, roč. IV. 52, č. 14, 31.1., 1852.

▲
Staroitalia slavjanská ... Sepsal Jan Kollár... Typ. C. kr. dvorská a státní tiskárna. Vídeň 1853 (titulný list).

▲ K životopisu Jana Kollára, *Vesna*, roč. II, č. 12, 3.3., 1852.

▲ Die Götter von Rhetra oder Mythologische Alterthümer der Slaven besonders im westlichen und nördlichen Europa von Johann Kollár (titulný list rukopisu, SNK-LA, sign. A 1158).

AUTORI

PhDr. Tatiana Ivantyšinová, CSc. (1944)

Historický ústav SAV, Bratislava.

Odborné zameranie: formovanie moderných národov v strednej a východnej Európe, nacionalizmus a cirkev, národné mýty.

Publikácie:

Monografia: *Česi a Slováci v ideológii ruských slavianofilov* (1987).

Editorka kolektívnych monografií: *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť: Genéza nacionalizmu v strednej Európe* (1996), *Veda a ideológia v dejinách slavistiky* (1998), *Národ – cirkev – štát* (2007), *Východná dilema strednej Európy* (2010), *Mify – stereotypy – obrazy: Vosprijatije Rossii v Slovakii* (2010), *Mýtus – stereotyp – obraz: Rusko v slovenských dejinách a kultúre* (2011).

Editorka dokumentov: *Stretnutie s Európou* (1996), *Na ceste k literárnej vzájomnosti: Poľsko-slovenský dialóg*. Bratislava: SDK SVE, 2013, 133 s.

PhDr. Peter Podolan, PhD. (1980)

Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava.

Odborné zameranie: slovenské dejiny prvej polovice 19. storočia, formovanie moderného národa, historiografia.

Publikácie:

Štúdie venované osobnosti Jána Kollára a dejinám slovenskej historiografie: *Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika* (2007), *Generácia Všeslavia a jej koncepcia národa* (2009), *Politické aspekty činnosti Jána Kollára* (2011), *Cestopisné črty, slovenské a uhorské reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života* (2011) a i.

Monografie (spoluautor): HOMZA, M., et al.: *Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*. Bratislava: Post Scriptum, 2013, s. 407-521; PODOLAN, Peter – VIRŠINSKÁ, Miriam. *Slovenské dejiny III*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014.

Editor série online zborníkov HISTORIA NOVA (2010 – 2013).

Mgr. Miriam Viršínská, PhD. (1980)

Katedra slovenských a všeobecných dejín Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského Bratislava.

Odborné zameranie: dejiny 19. storočia v strednej Európe, cirkevno-politická problematika.

Publikácie:

Kapitola v kolektívnej monografii: *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava: SNR 2007.

Monografie: *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Martin: Matica slovenská, 2011, 238 s; PODOLAN, Peter – VIRŠÍNSKÁ, Miriam. *Slovenské dejiny III*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014.

Editorka dokumentov: *Na ceste k literárnej vzájomnosti: Poľsko-slovenský dialóg*. Bratislava: SDK SVE, 2013, 133 s.

MENNÝ REGISTER

Alexander I., ruský cár 84

Anakreón 73

Ambruš, Jozef 17, 18, 20, 104, 108

Aurelianus, rímsky cisár 76

Bach, Alexander, minister 12, 38, 45, 52, 53, 70

Bandtkie (Bandtke), Jerzy Samuel 64

Barnewitz, Gottlieb (Adolf August) 86

Barton, Peter F. 57

Bauer 47

Beck, Alexander 92, 93

Beck, Antonín Jaroslav 51, 83, 88

Beethoven, Ludwig van 5

Bechyňová Věnceslava 28

Beneš 98

Beňovský, Jozef 108

Blaho, Pavel 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 36, 108

Blahoslav, Ján 18

Boďanskij, Osip Maximovič 64

Bodický, Michal 20, 108

Bohurád, Jan 63

Bohutiensky, Miloslav (pseudonym pozri Bodický) 20, 22, 36, 108

Bokes, František 44, 45, 47, 46, 48, 52, 61, 108

Boll, Franz 86, 89, 108

Boll, Ernst 86, 89, 108

Borbis, Johann (Ján) 57

Bořivoj, české knieža 75

Brauner, František August 46

Brtáň, Rudo 18, 108

Catrus, rímsky cisár 76

Constantius Chlorus, rímsky cisár 76

Czartoryski, 93

Czartoryski, knieža Adam Jerzy 93

Czartoryski, knieža gen. Adam Kazimierz 93

Czartoryski, knieža Konstanty Adam

Čech, Svatopluk 99

Čelakovský, František Ladislav 29, 31
Čunderlík 93

Dankovský, Georg 22
Dante Alighieri 11
Decius, rímsky cisár 76
Diocles (Diocletianus), rímsky cisár 76
Dobrovič 93
Dobrovský, Josef 29, 42
Dohnány, Mikuláš 23
Doležálek, Antonín 91, 92, 93
Dostaľová (Dostaľ), Marina Jurjevna 77, 90
Dvořáček 93
Dunder, Jiří 93

Eliáš, Michal 18, 20, 21, 55, 56, 95, 108
Erben, Karel Jaromír 51, 92
Exner, Franz Fridrich 41
Evanžín 96

Fabiny, Tibor 18, 35, 36, 37, 39, 42, 109
Fábry, Matej 39
Feyl, Othmar 37, 67, 70, 83, 87, 88, 104, 109
Filo, Július 5
Fischer, Zdeněk 104
Flavius Claudius, rímsky cisár 76
František Jozef, cisár 70
Fredrovci 85, 87
Fried, István 18, 19, 20, 109
Friederike Charlotte Marie von Württemberg (po sobáši s veľkokniežaťom Michailom Pavlovičom veľkokňažná Helena Pavlovna) 84

Galbavý 93
Gentzen, Johann Friedrich 82, 83, 84, 85, 86
Georg, Friedrich Carl Joseph, veľkovojvoda meklebursko-strelický 78, 79, 81, 82, 85, 86
Georg, vojvoda, syn veľkovojvodu meklenbursko-strelického 84
Geringer, gróf 46, 55, 63
Goláň, Karol 88
Golovinovci 85, 87

- Gottšalk, obodritské knieža 75
Grigorovič, Viktor Ivanovič 64
Grimm 80
- Haering (Häring) 84, 86
Hájíček 93
Hamuljak, Martin 18, 21
Hanka, Václav 70
Hanrich, František 42, 43, 52, 63, 91, 93
Hanuš, Ignác (Ignaz) Jan 80, 86, 109
Hanuš, Josef 36
Hauptová, Zoe 28
Haynau von, Julius Jacob, generál 46, 62
Havlíček – Borovský, Karel 64, 88, 89, 96, 104
Helena (Jelena), veľkokňažná (pozri Friederike von Württemberg) 84, 87
Helena Pavlovna, dcéra cára Pavla I. 84
Helfert, Josef Alexander, barón 12, 38, 41, 42, 44, 45, 109
Henzi, Heinrich, gen. 39
Hlaváč, Ján 42, 43, 91, 93
Hodža, Michal Miloslav 44, 45, 98
(Hodža s manželkou) 44
Hollý, Ján 20
Holovackyj, Jakiv 51, 93
Homér 72, 73
Homza, Martin 126
Horák, Jiří 98
Horváth, István 110, 111
Hurban, Jozef Miloslav 12, 13, 37, 44, 45, 53, 54, 55, 96, 109, 127
Hurbanovci (Hurban s manželkou) 39, 44
Hübschmann, F. 68
Hüttl-Hubert, E.- M. 65
Hviezdoslav (pozri Pavol Ország) 99
- Chalupka, Ján 62
Chomiakov, Alexej Stepanovič 94
- Iovanus, 76
Ivantyšinová, Tatiana 9, 10, 19, 22, 24, 58, 109, 110, 111, 126

- Jagić, Vatroslav 89, 109
Jagoditsch, Rudolf 41, 42, 109
Jakubec, Jan 29, 36, 38, 89, 99, 109
Jelačić, Josip, bán 35-36, 37, 38, 46, 64
Jelen 95
Jelínek, Edvard 32, 104
Jireček, Hermenegild 92
Jórdan, Jan Pětr 19
Jozef II., cisár 53
Jozeffy, Pavol 23
Jungmann, Josef 21, 24, 28, 42, 107
Jurkovič, Samuel 53, 54
Justinus 72
Justinián 76
- Kabelík, Jan 36, 37, 39, 109
Kadavý, Jan 24, 36, 98
Kalinčiak, Ján 55
Kalchbrenner, Joseph 20, 21
Kamarýt, Vlastimil 29, 31
Kampelík, Cyril 22
Karadžić, Vuk Stefanovič 21, 51, 93
Karásek, Josef 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 49, 52, 58, 64, 65, 67, 68, 71, 77, 81, 82, 91, 92, 93, 96, 98, 104, 105, 109
Katarína Michailovna, veľkokňažná, dcéra veľkokňažnej Heleny Pavlovny, manželka vojvodu Georga, syna veľkovojvodu meklenbursko- strelického 84
Käfer, István 17, 110
Kazda 40, 91
Kiss Szemán, Róbert 110, 111
Kocel', knieža 75
Kodajová, Daniela 99, 100
Kollár, Ján (Jan, Johann) 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Kollárová, Friederika (Friderike), rod. Schmidtová 39, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 51, 56, 67, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98
Kollárová, Ludmila (Ludmila) 37, 39, 40, 67, 83, 92, 93, 97, 98, 101
Koller 38

- Konrad, Ingrid 5, 10
Kopitar, Jernej 21, 42
Kossuth Lajos (Eudovít) 23, 36
Kovács, Anna 106
Kovács, László 17, 110
Kozáček, Jozef 93
Kráľ, Janko 37
Kraus, Cyril 18, 21, 23, 24, 56, 170, 73, 78, 05, 110
Krauss, P. von 41
Kubány 39
Kudělka, Milan 42, 64, 65, 86, 88, 90, 110
Kukuljević Sakcinski, Ivan 36, 37, 38, 46, 51, 64, 70, , 81, 82, 83, 84, 86, 87, 91, 94, 96, 110
Kunze, Carl Ludwig Albrecht 67, 84
Kuzmány, Karol 44, 51, 53, 57, 91, 93, 97
- Lanštlák, Andrej 18, 21, 35, 36, 110
Leopold II., cisár 53
Lewezow, Konrad 80, 81, 83, 106
Licinius, rímsky cisár 76
Lichard, Daniel 12, 13, 20, 52, 53, 54, 55, 91, 92
Lindemann 20
Lisch, Georg Christian Friedrich Lisch 83, 89
Litrov 95
Livius 72
Lovich, Adam 20
Luden, Heinrich 32, 88
- Maciejowski, Wacław Aleksander 19, 22, 31, 32, 34, 80, 104
Madánsky, Michal 27
Macho, Peter 19, 110
Machula, Gabriel 21
Mailáth (Majláth), János (Johann) gróf 38, 43, 44, 45, 47, 48, 52
Marek, Antonín 28, 107
Mária Terézia, cisárovná 53
Marinelli- König, Gertraud 110
Marcianus 72
Masaryk, Tomáš Garrique 99
Masch, Andreas Gottlieb 79, 80, 81, 82, 107
Matus, László 35, 37, 106, 110

Maťovčík, Augustín 18, 21, 110
Mažuranić, Ivan 51
Mečiar, Stanislav 100
Melna, Michal 33
Menčík, Ferdinand 20, 21, 22, 38, 42, 98, 110
Měšťan, Antonín 51, 110
Mickiewicz, Adam 94, 100
Michail Pavlovič, veľkoknieža 84
Miklošić, Franz (Franjo, Fran) 41, 51, 70, 93
Milovuk, Jozef 28
Mojžišovič, Juraj 91
Molnár, Ján (Johann) 20, 57
Mosný, Igor 5
Mráz, Andrej 35, 110
Murko, Matija 99

Neumann 80
Němcová, Božena 96
Niklot, obodritské knieža (král) 81
Nosák, Timotej Ignác Bohuslav 37
Nováček, V. J. 107

Ollík, Pavel Všudyslav 39
Ormis, Ján Vladimír 19
Ország, Pavol (pozri Hviezdoslav)
Otčenáš, Michal 111
Otočka 93
Otto I., cisár 79
Otto Bamberský 32, 79

Pačić, Jovan 28, 105
Palacký, František 21, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 52, 58, 70, 77, 93, 94, 95,
102, 107, 112, 113
Palkovič, Juraj 20
Pastrnek, František 19, 21, 31, 38, 39, 52, 64, 67, 70, 81, 82, 91, 99, 104, 108, 109,
111, 113
Paul, Karel 111
Petrus, Pavol 18
Plínius 72
Podhradský, Jozef 20, 37, 38, 39, 56, 89, 97, 111

- Podolan, Peter 9, 10, 27, 28, 30, 32, 66, 73, 76, 78, 107, 111, 112, 126
Pogodin, Michail Petrovič 31, 64, 71, 90
Polla, Belo 86, 112
Polívka, Jiří 51
Pompilius, Numa, kr.
Pongrácz, Jonáš 21
Porubský 97
Potocki, Jean 80
Probus, rímsky cisár 76
Prónay, Alexander barón 57
Přibyslav, obodritské knieža 81
Puškin, Alexander Sergejevič 94
- Radecký z Radče, Jan, Josef, Václav, Antonín, František, Karel, gróf, polný maršál 46
Radlinský, Andrej 53, 92
Radvanský, Anton 21
Rajevskij, Michail Fiodorovič 92, 97
Randák, Jan 112
Rapant, Daniel 23, 43, 44, 46, 53, 54, 112
Rastislav, knieža 75
Reinmann, Carl Ludwig 67
Reuss Samuel 62
Reussovci, bratia (Gustáv, Ľudovít) 69
Rimavský 93
Ritterberg, (Ludwig z Rittersbergu) 65, 67, 82, 83, 107
Rokinová, (Rokina), Galina Viktorovna 84, 85, 87, 112
Rosenbaum, Karol 64, 71, 88, 90, 107
Rościszewski, Adam Junosza 22
Rudnay, Alexander 17, 110
Rühms, 81
Rybička, František Antonín 51, 92
- Sakrausky, Oskar 57
Seberíni Ján 36
Seifert, Augustin 112
Schleicher, August 77
Silius 72
Skalský, Gustav Adolf 57
Sklenář, Karel 65, 64, 71, 77, 83, 84, 87, 112
Skutil, Josef 69, 72, 112

- Ślotwiski, Feliks Leliwa 92, 96
Śłowacki, Julius 100
Schmidtová, Johanna Sophia 17
Schmidtová, Friederike (pozri Kollárová) 22, 24, 32
Schwartner, Martin 57
Schwarz, Karl 48, 57, 58, 59
Schwarzenberg, Felix knieža 38, 43, 44
Schellenberger, Ernst Viktor 98
Schultes Joseph August 94
Sojka, Jan Erazim 68, 69, 77, 112
Sponholz, Fr. 79, 80, 81
Sreznevskij, Izmail Ivanovič 77, 89, 90
Stadion, František (Franz) 38, 41, 42, 44
Steltner, Ulrich 108
Svätopluk, knieža 75
Sziklay, László 17, 19, 112
Szykowski, Marjan 93
- Šafárik, Pavol Jozef 15, 18, 21, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 39, 45, 51, 52, 54, 64, 66,
70, 71, 77, 80, 88, 90, 92, 95, 100, 102, 106, 107, 110, 111, 126
Šembera, Alois Vojtěch 51, 68, 71, 92, 93, 104, 107
Šemberová, Zdeňka 91, 92, 93, 97
Šemberovci 96, 98
Šimeček, Zdeněk 42, 64, 65, 86, 88, 90, 92, 110
Šimko, F. D. 57
Škultéty, August Horislav 24
Škultéty, Jozef 54, 55, 112
Škvarna, Dušan 40, 52, 112
Šrepel, Milivoj 38, 112
Štefanovič, Samuel 23
Štúr, Ľudovít 44, 45, 52, 55, 102
Šulek, Ján 21
- Tacitus 85
Tamaškovič, Martin 93
Thinfeld, Ferdinand 42
Tibenský, Ján 113
Thun-Hohenstein, Leo, gróf 38, 42, 52, 57, 63, 65, 66, 84, 85
Tobolka, Zdeněk, 36
Towiański, Andrzej Tomasz 94

Trogus 72

Truhlář, Antonín 28, 113

Václav, české knieža 75

Valerianus, rímsky cisár 76

Večerka, Radoslav 42, 64, 65, 86, 88, 90, 110

Viršínská, Miriam 9, 10, 22, 56, 62, 127

Viktorín, Jozef Karol 89, 108

Vladimír, kyjevské knieža 75

Vocel. Jan Erazim 86

Vondrák, Václav 67, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 113

Vyvíjalová, Mária 18

Wächter, Johann 57

Wett, Josef 36, 64, 67

Wisłocki, Władysław Teofil 96

Wusin 90

Záborský, Jonáš 53, 55, 92

Zay, Karol 22, 23, 48

Vydanie druhé
Layout a DTP: Matúš Brilla

Vydala Spoločnosť pre dejiny a kultúru strednej a východnej Európy
(SDK SVE)
a spoločnosť Pro Historia
v tlačiarňi Pelikán v rok 2015
v náklade 150 kusov

ISBN 978 – 80 – 970376 – 6 – 6

**SDK SVE
PRO HISTORIA**

ISBN - 978 - 80 - 970376 - 6 - 6